

Dante Alighieri: Isteni színjáték (részlet) 1

Martin Luther: Asztali beszélgetések (részletek) 11

Vasadi Péter: Az impérium, tegnap és most (vers) 15

Szénási Zoltán: „nyilak láthatatlan lánggal” (Vasadi Péterről) 18

Ayhan Gökhan: Beszélgetés Vasadi Péterrel 22

Sturcz János: A mélység felszínén (Bondor Csilláról) 26

Földesi Ferenc: Az esztergomi Porta speciosa egy feliratáról
(tanulmány) 31

Máthé Andrea: Meglátni és... (Escher[-kiállítás] és Róma) 37

Hegyi Botos Attila: Délnyugati utazás, Egy alabástrom kavics 1-2.
(versek) 41

Szegedi-Szabó Béla: Búvárharang (próza) 46

Papp Máté: A világ koraőszén (Beszédes István: *Magritte-sziget*) 55

Hegedűs Gyöngyi: csontvezetés (vers) 57

Lábass Endre: Kérek egy semmit, Szűkoncert és a katonazenész vagyionőr,
Szűkoncert és cigánykosár, Drága Phil!, A napló és az ördög
(kisprózák) 59

Reichert Gábor: Felhívni az író (Centauri: *Jégvágó*) 64

Babiczký Tibor: Balatoni anizksz, Csillagkotta, Polaroidok (versek) 67

Márton László: A nagyvilág hírei (próza) 71

Mezei Gábor: élő/fal, monstrum13, kő/fa (versek) 78

Szűcs Balázs Péter: Indulás, Műveltség (kisprózák) 81

Sárközi László: A mester és a tanítvány (versciklus) 83

Sárközi László: Önéletrajz 87

Sárközi László: Curriculum vitae, Közjáték a lámpánál, Újévi köszöntő
(versek) 91

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Ayhan Gökhan költő (Bp.), Babiczky Tibor költő, író (Bp.), Dante Alighieri költő, filozófus (1265–1321), Földesi Ferenc könyvtáros (Tata), Hegedűs Gyöngyi költő (Bp.), Hegyi Botos Attila költő (Bp.), Lábass Endre festő, író, fényképész (Bp.), Luther, Martin reformátor (1483–1546), Máthé Andrea esztéta (Bp.), Márton László író (Bp.), Mezei Gábor költő (Bp.), Nádasdy Ádám költő, műfordító (Bp.), Papp Máté kritikus (Kecskemét), Reichert Gábor kritikus (Tatabánya), Sárközi László költő (Bp.), Sturcz János művészettörténész (Bp.), Szegedi-Szabó Béla költő (Bp.), Szénási Zoltán irodalomtörténész (Tatabánya), Szűcs Balázs Péter író, kritikus (Bp.), Vasadi Péter költő (Bp.)

Isteni Színjáték Paradicsom 19. ÉNEK

(Hatodik Égbolt: a Jupiter)

ÜDVÖZÜLHET-E A NEM KERESZTÉNY?

A sas-rajzolat megszólal

Ott tündökölt kitárt szárnyaival 1
a szép alak, melyet édes örömben
a boldog lelkek raja alkotott:

ott csillogtak, mint sok apró rubin, 4
mindben úgy égett egy-egy napsugár,
hogy szinte napfényt szórtak a szemembe.

És amit most fogok majd elbeszélni, 7
azt hang nem mondta, tinta le nem írta,
se képzelet föl nem fogta soha!

Láttam és hallottam: beszél a csőre, 10
s bár úgy fogalmazott, hogy „én” s „nekem”,
az értelme az volt, hogy „mi” s „nekünk”.

„Mert igazságos voltam s jószívű 13
– mondta –, e dicsőségbe fölkerültem:
nincs vágy, amely följebb kívánná vinni.

Lent olyan emléket hagytam magamról, 16
hogy még az elvetemült gazok is
dicsérnek – bár nyomomba nem szegődnek.”

Ahogy sok égő fából egy közös 19
hőt érzünk, úgy a sok szeretet-izzás
egyetlen hangon beszélt ott a képből.

Dante ki nem mondott kérdése

- 4 Megszólaltam: „Ő, vég nélküli vígság 22
örök virágai, kik egy kehelybe
gyűjtitek minden illatotokat,
- oldjátok föl, kérlek, egy lehelettel 25
a böjtöt, melyben régen éhezem –
nincs földi étel, mely ezt csillapítsa.
- Bár tudom, hogy az isteni igazság 28
az ég más helyén látszik, ott a tükre;
de előletek sem takarja fátyol.
- Ti tudjátok, hogy mohón hallgatom 31
szavakat; és tudjátok a kérdést,
melyért oly régen böjtöl az eszem!”

Istent nem érthetjük meg

- Mint sólyom, ha a sisakját levették, 34
fejét mozgatja, szárnyát nyitogatja,
tolláskodik, mutatja: készen áll,
- úgy tett most ez a jelkép, mely az Isten 37
magasztalóit egy kórusba fonta,
oly dallal, mit csak fönt ismer a fül.
- Így kezdte: „Aki körzővel kimérte 40
a világ széleit, elosztva benne
mindazt, mi látható és láthatatlan,
- nem tudta úgy bevinni erejét 43
a világmindenségbe, hogy szava
ne maradjon végtelenül nagyobb.
- Példa erre az első büszke lény, 46
a teremtmények díszé: nem akarta
kérni a fényt, s lehullt éretlenül.

A többi lények ahhoz szűk edények, hogyan befogadják teljesen a Jót, a mérhetetlent és határtalant.	49	
A ti látásotok (mely ugyebár csak egyetlen a sugarak közül, amikkel mindent beragyog az Elme!)	52	5
természeténél fogva csak kevésbé lát bele a saját eredetébe túl azon, amit érzékelni tud.	55	
Az örök igazságba épp ezért csak úgy hatol be a látásotok, ahogy a tenger mélyébe a szem:	58	
a partnál még látjuk a feneket, a nyílt vízen már nem – ott van pedig, de túl mélyen ahhoz, hogy lássuk is.	61	
Nincs más világosság, csak ami fölöttől, az örök derűből jön; s ami nem, az sötétség, a hús árnyéka, mérge!	64	

Az Indus-menti ember példája

Megnyílt előtted most a rejtekajtó, s mögötte ott van az élő igazság, amelyről gyakran tetted föl a kérdést:	67	
»Egy ember – így mondtad – megszületik az Indus partján (ahol senki sincs, aki Krisztusról írna vagy beszélne),	70	
minden vágya és minden ténykedése emberi ésszel jónak mondható, szavában, életében büntelen.	73	
Meghal keresztség nélkül, nem a hitben: milyen jog az, mely kárhozatba küldi? Bűnös-e abban, hogy nincsen hite?»	76	

	Hát ki vagy te, hogy mint valami bíró, sok ezer mérföldre akarsz ítélni, te, aki épp ellátsz az orrodig?	79
6	Igaz: aki velem vitába szállna, annak – ha nem a Szentírás vezetné – adódna bőven kételkedni valója.	82
	Jaj, földi lények! Ti nehéz fejűek! Az Első Akarat, mely maga jóság, a Fő Jót – önmagát! – nem hagyja el.	85
	Az a jogos, mi vele egybeváág; teremtett jóság nem vonzza magára, hisz épp Ő adja fényével a jót.”	88
	Ahogy köröz fészke fölött a gólya, ha fiókáinak enni adott, s a jóllakott madárka nézi lentről,	91
	úgy mozgatta az áldott rajzolat sok bölcs lélekből álló szárnyait, s én úgy emeltem szempillámat órá.	94
	Körözve énekelt, majd így beszélt: „Ahogy nem érted dalom, úgy nem értik az Örök Ítéletet a halandók.”	97

Nem elég kereszténynek lenni

	Azután újra egyhelyben maradtak a Szentlélek szíporkái a jelben, melyért Rómát tisztelte a világ.	100
	És szólt megint: „Nem jött soha olyan e tájra még, aki nem hitte Krisztust fölfeszítése előtt vagy után.	103
	Aki csak kiáltozza: »Krisztus! Krisztus!«, az Ítéletkor nem lesz közelebb Őhozá, mint ki nem ismerte Krisztust.	106

Az ilyen keresztényt meg fogja vetni
az etióp, mikor a két csoport
szétválík örök gazdagra s szegényre.

109

Mit szólnak majd a perzsák, ha kinyílik
a könyv, amelyben királyaitok
minden gonoszsága föl van jegyezve?!

112

7

Rossz keresztény uralkodók

Ott látják majd Albert tettei közt
(amit a toll nemsokára beír),
hoggy Prága országát tönkreteszi.

115

Ott látják majd, mekkora bajt okoz
a Szajmánál a hamispénz-verő,
akit egy vadkan küld majd a halálba.

118

Ott látják majd a nagyhatalmi szomjat,
mely angolt, skótot annyira megőrjít,
hoggy nem bír határán belül maradni.

121

Látják puhány, fényűző életét
a Spanyolnak, s a Csehországinak,
ki nem tud s nem óhajt vitézül élni.

124

Látják: a Sánta Jeruzsálemi
jó tetteihez „I” van odaírva,
míg „M” jelöli az ellenkezőjét.

127

Látják az erkölcstelen kapzsiságát
annak, ki őrzi a Tűz Szigetét,
ahol Anchises meghalt vén korában;

130

és az jelzi majd, milyen rongy alak,
hoggy tetteit apró betűkkel írják,
így kis helyen is sok kifer belőlük.

133

És látszanak majd undok tettei
a nagybátyjának s öccsének; kiváló
családjuk s koronáik szégyenére.

136

	És olvassák a Portugál, a Norvég gazságait, s a szerb király csalását, ki Velence pénzét másolta le.	139
8	Áldott lesz Magyarország, ha lerázza a rossz kormányzást! Áldott lesz Navarra, ha pajzsként használja a hegyeit!	142
	A fentieknek már előszele, hogy immár Nicosia, Famagusta jajgat, visong a vadállat miatt,	145
	aki a többitől nem marad el.”	148

(Fordította: Nádasy Ádám)

2. Alak: a sas-rajzolat, mely az előző énekben alakult ki sok apró fénypontból.
11–12. Értsd: a sas egyes számban beszél, de a benne fénylő mindegyik lélek
nevében.

26. Bőjt: ki nem elégített kíváncsiság. Az üdvözültek már tudják, hogy Dante
mire gondol; mi csak a 70. sornál tudjuk meg.

29. Más hely: a Hetedik Égbolt (Szaturnusz). Annak forгатói, a Trónusok nevű
angyalrend látja közvetlenül Isten döntéseit, ítéleteit; a többi mennybéliék
oda tekintve – mint tükörben – láthatják ezeket.

30. A Jupiterben mutatkozó lelkek is közvetlenül láthatnak bele Isten igaz-
ságába, döntéseibe.

34. Sisak: az idomított sólyom fejére húzott sapka.

43–45. Nem tudta: mert logikai képtelenség, hogy Isten valami saját magánál
hatalmasabbat teremtsen, hiszen Ő a leghatalmasabb. – Szava: Isten elméje,
gondolata.

46. Első büszke lény: Lucifer, aki elsőként mert Istennel dacolni.

48. Lucifer tökéletességéhez csak az hiányzott, hogy Isten átjárja fényével,
ám ő ezt nem várta meg: saját fényre vágyott. Lázadásáért a pokolba zuhant
fény nélkül (= „éretlenül”).

52. Látásotok: értelmek, felfogásotok.

56. Eredet: Isten, hiszen minden Tőle ered.

57. Értsd: az emberi „látás” (= gondolkodás) csak kevéssel tud túlmenni azon,
amit ténylegesen érzékel, mert kicsi az absztrakciós képessége ahhoz képest,
hogy Isten milyen végtelenül absztrakt.

65. Örök derű: Isten.

66. Értsd: az a világosság (= tudás), ami nem Istentől való, az valójában sötétség, sőt az elménket megrontó méreg.

76-78. Az egyház akkoriban azt tanította, hogy aki nincs megkeresztelve, az – hiába él példás életet – a pokolba kerül (nekik tartja fönn Dante a Pokol Első Körét, a „Tornácot”).

9

89-90. Teremtett jóság: a jó emberek. Értsd: azzal, hogy valaki jó, még nem vonzza magára (nem érdemli ki) automatikusan Isten kegyes ítéletét, hiszen a jóságot éppen Isten oltja belénk.

101. A Szentlélek sziporkái: az üdvözültek. – Jel: a Római Birodalom jelképe, a sas.

104/106/108. E sorok a „Krisztus” szóra végződnek az olaszban, minthogy nem szabad mással rímelnie, csak önmagával.

105. Fölfeszítése előtt: ez meghökkentő, mert a kereszténység Krisztus kereszthalálával kezdődött.

110. Etióp: fekete-afrikai, pogány.

111. Értsd: az Utolsó Ítéletkor.

112. Perzsák: itt általában a muzulmánok.

113. Könyv: a túlvilágon lévő elképzelt Nagykönyv, melybe múlt és jövő bele van írva.

115-141. Az itt kezdődő 9 tercina az eredetiben 3x3 azonos betűvel kezdődik: L, V, E, melyek összeolvasva a „LUE” (= dögvész, lat. *lues*) szót adják.

115. Habsburg Albert császár 1304-ben le fogja rohanni egyik saját tartományát, Csehországot.

116. Értsd: ez hamarosan be fog következni, beíródik a Nagykönyvbe.

119. Hamispénz-verő: Szép Fülöp francia király, aki inflációt keltett, hogy hadikiadásait fedezni tudja.

120. Fülöp 1314-ben egy vadászaton halt meg.

122. I. és II. Edvárd angol királyok 1305-1314 közt hadakoztak Skócia ellen. (A skótok inkább csak védték a hazájukat.)

125. Spanyol: IV. Ferdinánd király (†1312). – Csehországi: IV. Vencel (†1305). Őt rohanta le Habsburg Albert (115. sor).

127. Anjou II. (Sánta) Károly nápolyi király (uralk. 1285-1309), aki névleg a „Jeruzsálem királya” címet is viselte.

128. „I” = 1 mint római szám.

129. „M” = 1000 mint római szám. Károlynak tehát egy jótette, de ezer gáz-tette van.

131. Ki őrzí: Aragóniai II. Frigyes, Szicília királya (†1337). – Tűz Szigete: Szicília, az Etna tűzhányó miatt.

132. Utalás Vergilius *Aeneis*ére. Anchises, Aeneas apja Szicíliában halt meg.

133. Aragóniai II. Frigyes 1313-ban a ghibellin oldalról (melyet Dante ekkor már támogatott) átállt a guelfekhez, azaz a pápaság-párthoz.

137. Nagybátyja: Aragóniai Jakab, Mallorca királya (†1311). – Fivére: II. Jakab, Aragónia királya (†1327). – Családjuk: az Aragóniai-ház.

138. Koronáik: Aragónia és Mallorca.

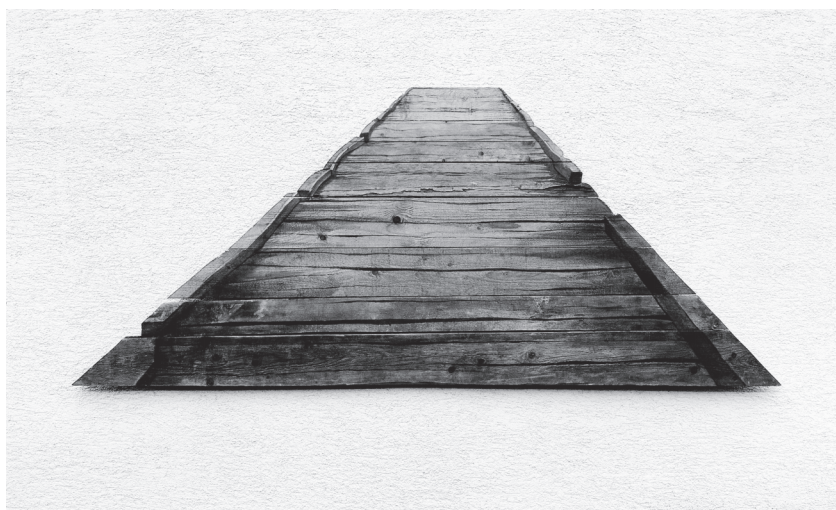
139. Portugál: Dénes király (†1325). – Norvég: V. Haakon király (†1319).

140. Szerb: II. Uros István király (†1321). Kis értékű pénzt veretett, mely a megszólalásig hasonlított az értékes velencei pénzre.

142. A történet pillanatában (1300) Magyarországon még Árpádházi III. Endre a király, jöllehet Dante szerint az ifjú Anjou Martell Károlynak járt volna a trón. (A mű írásakor, 1320 körül már Károly fia, Károly Róbert volt a magyar király – tehát Magyarország „lerázta a rossz kormányzást”, vagyis az Árpádháziakat).

143. Navarra: a mai Spanyolország északi része. 1304-ben Francia uralom alá kényszerült. – Hegyei: a Pireneusok, melyek védhetnék a franciáktól.

145–148. Nicosia, Famagusta: ciprusi városok. Ciprus egy kegyetlen zsarnok, a francia Lusignan II. Henrik uralmát nyögte. – Értsd: ennek a franciának a viselkedése előrevetíti, hogy mit várhat Navarra a franciáktól.

Luther életének utolsó tizenöt évében, 1531 és 1546 között jegyezték fel asztalnál elmondott életszabályait, elmélkedéseit, anekdotáit a házában megforduló tanítványok és vendégek. Az így fennmaradt szövegeket először Luther halála után húsz évvel, 1566-ban gyűjtötte össze és adta ki Luther egyik tanítványa, Johann Aurifaber. A fennmaradt kéziratok kritikai kiadása 1912 és 1921 között jelent meg Weimarban, hat kötetben. Az alábbi szemelvények Ludwig Rabe kéziratából származnak, és a weimari kiadás 2. kötetében találhatók. Az Asztali beszélgetések magyar kiadása – a weimari kiadás teljes anyagának mintegy ötödrésze – előreláthatólag év végén jelenik meg a Luther Kiadónál.

Martin Luther 11

ASZTALI BESZÉLGETÉSEK

Szemelvények

Krisztuson kívül nincs vigasz, bárhogyan korholja is a hívőket

– Krisztuson kívül senki sem vigasztalódhat, neki senki sem adhat jótanácsot vagy segítséget, de ő maga csupa vigasz és öröm, a hit által szóba foglalva.

Hogyan is dorgálhatna együgyűbben Krisztus urunk, mint úgy, hogy juhoknak nevez bennünket? Ha dorgálást kap is a juh, attól még nem ad kevesebb gyapjat vagy tejet, és béketúrésszel adja oda az életét is.

A disznó is állat, de sokkal türelmetlenebb a juhoknál.

Miben áll az Istentől és az embertől eredő vigasztalás?

– Az emberi és az isteni vigasztalás két különböző dolog. Az emberi vigasztalás külsődleges, megragadható segítségben áll, mely látható, kézzelfogható és tapintható. Viszont az isteni vigasztalás csakis az igében és az ígéretekben áll, az nem látható, nem hallható és nem tapintható.

Isten gondoskodik rólunk

– Isten teremtette a verebeket, ezért az ő akarata nélkül egy veréb sem hullhat a földre. Mármost Isten az embereket nemcsak teremtette, hanem édes fiát is szenvedni hagyta értük, ezért bizonyos és nyilvánvaló, hogy rólunk sokkal inkább gondoskodik, mint a haszontalan verebekről.

Miért fenyíti Isten az embereket?

- Az istenfélő azért kapja a fenyítést, hogy el ne kárhozzék a világgal együtt; az istentelen pedig azért, hogy magába szálljon vagy még megátal-
- 12 kodottabb legyen. Minél igazabb hit, annál több kísértés; minél több bűn, annál több félelem.

[Ha azt tennénk...]

- Ha azt tennénk, amit kellene, és nem azt, amit akarunk, akkor meg is kapnánk, ami megillet minket. Csakhogy mi azt csináljuk, amit akarunk, nem pedig azt, amit kellene, ezért azt is el kell viselnünk, amit nem akarunk.

Ha vége az emberi segítségnek, Isten kezd segíteni azokon, akik hisznek benne

- Ha nem látunk kiutat, módot, eszközt, ötletet, mely a balszerencséből ki-segítene minket, akkor eszünkhöz igazodva arra következtetünk: végünk van. Ha pedig hiszünk, akkor üdvösségünk veszi kezdetét. Mert, ahogy az orvosok mondják: ahol vége a filozófiának, ott kezdődik az orvostudomány, úgy mi is joggal mondhatjuk: ahol vége az emberi segítségnek, ott kezdődik Isten segítsége, vagyis az Isten igéjébe vetett hit.

Urunk Istenünk a keresztényekkel kiszámíthatatlan módon bánt

- Megmentésünk előtt jön a kísértés, megmentésünk után az öröm. Elnyomatni és terhelteni annyi, mint épülni és növekedni és gyarapodni.

Urunk Istenünk az ő akaratát igen tarkabarka és kacskaringós módon mutatja ki a keresztényekkel szemben, úgyhogy szinte senki sem tud alkalmazkodni hozzá. Isten országa azokban az emberekben lakik, akik meg vannak keresztelve, és szívből hisznek Krisztusban, ezt pedig bizonyítják is az életükkel. Vagyis az igaz keresztények jelentik Isten országát, nem pedig a szájaló vagy festett keresztények. És igaz ugyan, hogy itt, a földön a keresztényeket gyötrik és gyilkolják, de él az Úr a mennyben, és ezért nekik is élniük kell.

Az ördög a kedvét leli abban, ami az ő alkotása és legfőbb öröme, hogy Isten alkotását eltiporja, hogy kínozza és gyötörje azokat, akik szeretik Isten igéjét, és szilárdan ragaszkodnak hozzá; a többieket bizony békén hagyja.

Minthogy pedig a keresztények Isten országa, ezért kínzásban, gyötrelemben és eltipratásban kell, hogy részük legyen.

Egy kereszténynek cudar napokat kell megélnie és sokat kell szenvednie, míg a mi Ádámunk, azaz testünk és vérünk jó napokat szeretne, és nem akar szenvedni. Hogyan egyeztethető ez össze? Ha azt kívánjuk, hogy húsunk megváltást nyerjen a halálból és a pokolból, hogy az ördög kötelékéből kioldoztassék és megszabadíttassék, akkor Isten parancsolatához kell tartania magát, és mellé kell állnia, ez pedig nem egyéb, mint hinni Jézus Krisztusban és abban, hogy és Isten fia és a mi Megváltónk, és mi az ő szavához tartjuk magunkat. Márpedig Krisztus szava nem egyéb, mint hordani a keresztet, a keresztben lelteni szeretetet és reményt, és hinni abban, hogy Krisztus nem hagyja az embert örökre a gyötrelemekben, hanem meghozza nekünk a menekvést, és áthelyez minket az itteni életből amaz örökkévaló életbe; és hogy a szeretetben türelmünk is legyen, és hogy az ember annak a társának a gyengeségét, aki vele együtt szenvedve Krisztussal tart, elnézően fogadja.

Az imádság ereje és hatékonysága

– A szívből jövő imádság és a szegény emberek jajgatása olyan sikolyként hangzanak, hogy azt a mennyben minden angyalnak meg kell hallania. Urunk Istenünknek nagy füle és éles, finom hallása kell, hogy legyen.

[Nem örülök neki...]

– Nem örülök neki, hogy háború készülődik, mert nagy csapás lesz az egyházra nézve, és az belerokkan, de a békeesség ugyanolyan cudar.

A keresztények győznek, ha szenvednek, és veszítenek, ha tusakodnak; én ettől borzadok.

A pápát és a püspököket erőszakkal akarják kipusztítani, de ebből nem lesz semmi. Amiképpen a pápa is beveri a fejét, ha ki akarja pusztítani az Evangéliumot, szintúgy a mi nemesuraink* is beverik a fejüket, ha nekimennek a pápának. Isten igéjével kell a pápát megtörni, fegyverrel az nem megy, mert ő maga az ördög. Régebben azt mondták: aki odaszúr vagy odasújt egy szellemhez, az magát szúrja vagy üti meg. Igen bölcs és igaz közmondás! Ha kardot rántunk a pápa ellen, magunkat kaszaboljuk össze.

*A mi nemesuraink: 1527 májusában V. Károly német zsoldosai feldúlták és hetekig fosztogatták Rómát, majd júniusban foglyul ejtették VII. Kelemen pápát, aki csak decemberben szabadult ki.

Miért írtak a pogányok olyan szépeket a halálról?

– Gyakran elcsodálkozom rajta – mondta Martin Luther doktor –, ugyan mi készítette a régi pogányokat, hogy olyan szépeket írjanak a halálról, 14 hiszen az borzalmas, irtózatos és rút. De ha eszembe jut, hogy milyen a világ, akkor már csöppet sem csodálkozom rajtuk, hiszen felsőbbiségük sok gaztettét kellett végignézniük, melyek fájdalmasan érintették őket, és semmi mással nem vigasztalódhattak, mint a halállal.

És ha a pogányok oly kevéssé félték a haláltól, sőt oly nagyon megbecsülték és tisztelték, akkor mi, keresztények ne tegyünk még sokkal inkább így? Hiszen azok a szegény régiek a semminél is kevesebbet tudtak az örök életről, mi pedig tudunk róla, mégis félünk és iszonyodva riadozunk, amikor valaki a halálról beszél nekünk. No persze, ott vannak a bűneink, és be kell ismernünk, hogy a pogányoknál is gazabban élünk, ezért nem érdemtelenül történik, ami történik velünk. Mert minél nagyobb a bűn, annál rettentőbb a halál. Ez meglátszik azokon az embereken, akik Isten parancsolata ellen vétkeztek, és meg kell halniuk, vagy amikor az ítéletnapról hallanak, mennyire kétségbeesnek és őrjöngenek, még ha jól vannak és egészségesek is. Ilyen mákvirágok vagyunk mi!

Isten igéjéhez kell igazítanunk minden cselekvésünket és egész életünket

– Istennek megvan a zsinórmértéke, megvannak az előírásai, úgy hívják őket, hogy Tízparancsolat, ezek beleivódtak a testünkbe és a vérünkbe. Az a sum-mázatuk, hogy tégy a másikkal úgy, ahogyan szeretnéd, hogy mások tegyenek veled. Efölött pedig Urunk Istenünk őrökdi; mert azzal a mércével, mellyel te mérsz, mérnek majd neked is. Ezzel a zsinórmértékkel és szögmérővel mérte ki Isten az egész világot. Jó azoknak, akik eszerint élnek és cselekszenek, mert Isten bőségesen jutalmazza őket már az itteni életben is, és az e-féle jutalomban egy töröknek vagy pogánynak éppúgy része lehet, mint egy kereszténynek.

(Fordította: Márton László)

AZ IMPÉRIUM, TEGNAP ÉS MOST

VANGELIS: 1492-NEK

Már a hajón fölsorakoznak,
itt, az új-földön kitenyészített
musztángokon, meg a velük
keresztezett kasztíliai
vadlovakon, mik vasba burkolt
gazdáikkal a cifra nyeregben
horkanva egyenest rohannának
erdőtűztől vörös éjbe, dárdás
sokaságba, viharos vízbe,
de most
állnak mereven, vásárlarc a
homlokukon, vasszöttes védi
a vékonyukat, csak lódarázs
nagyságú szemük mered szöggel
kivert patájuk elé, inaik
reszketnek a mehetnéktől,
de most
látni akarja magát a fönség,
a sisakrostély résein át kiszúrnak
a szemek, s vágja derékba
a tekintet a pálmák pikkelyes
törzsét okosan, hidegen, túl sok
a fa, horizont kell, meghódítjuk
a szűz földet dús gyümölcseivel,
itt ember s állat közt óvatosan
kering az ősi szövetség, szemmel
tartja a másik vérengző indulatát,
tömérdék az arany, mives, fénylik
kupacokban, de a csupa toll, csupa
szín inkák közönyösen földre
eresztik a vastag aranyláncot,

mint jól sodrott kötelet,
nem kapkod senki utána.

16

...Megszűkül a szem. Nézi a törzsfő
a három evezősoros gályán villogó
lovass csapatot, int, s mélyen
döng s pereg magasan a jól
rejtett harci dobok morzéja,
tolong a tükör-vízbe, a partra
az erőszak, néma ugyan, annál
jobban fenyeget, rugtat föl a
dombra, a sok testnek nehéz
szaga van, feszülnek a szíjak,
ütődik pajzsra a balta, kelevéz,
csörömpöl az eltitkolt szándék;
most, most
kellene, holnapután már késő.

...A tollforgós sisakokra ki-
csattannak, mint ágyúlövés
sorozat a hosszú selyem lobogók,
piros, sárga, búzakék mezők
lengenek a tengeri szélben, hímzett
liliomok közt kígyózik szigorú
kardmarkolatok ezüstfonata, baljós
ítélet csapkod a feszület vas-
feketében, a véres evilági idő
készül, készül.

A kontinensnyi mohóság elszabadult.
Szisszen a kardpenge, lecsap s le
is hanyatlik azonmód, tehetetlen
túrja a földet, lándzsa süvít,
s nyílvessző a bokorból, húsba talál,
holésre akad a páncél darabjai közt.
Most! Előre!...

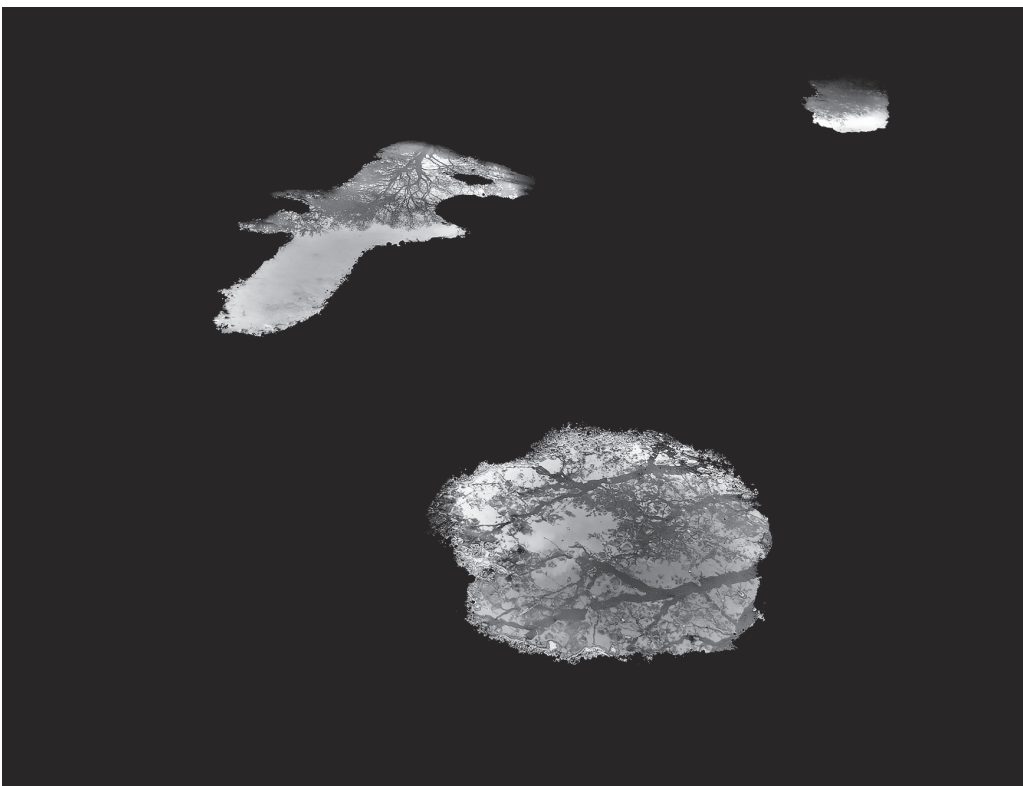
Jaj, jaj. Soha nem értik.
Újra meg újra nem értik.
A hatalom, ha befészkel az agyba,
elsőnek a szellemet öli meg.

Ott hagyja a hullát közszemlén –
értsen már, aki értetlen.
Vagy ki törvényt szabta énekidőben
konokul összezárja a száját.

17

És nem kell kérdezni.
Mást gondolni nem illik.
Sőt, ha megbolygatjuk,
gondolni sem illik.

Az a barna nyak, mely türkiz
s fehér gyöngyöt hordott, az a nyak
most is átmetszve hever a trópuson.
Látni ma is. Testtelenül, de ott van.

(1) Nemrég igen intenzív évet töltöttem Vasadi Péterrel. Persze nem személyesen vele, hanem a könyveivel – a huszonegy verses, három szépprózai kötetet, tizenkét esszéválogatást, egy regényfordítást és egy dialóguskötetet tartalmazó életművel.

18 Szénási Zoltán

„NYILAK LÁTHATAT- LAN LÁNGGAL”

Szubjektív jegyzetek egy
könyvhöz

Intenzív megmerítkezés volt, mely nem hagyja érintetlenül az embert. Úgy értem, az értelmezői professzión (tfh. van ilyen) túl mozgásba jön az emberi is. Szó a VP-olvasásnak – legyen szó versekről, esszékről vagy prózáról – kikerülhetet-

len következménye, feltéve persze, hogy az olvasó átadja magát a szövegnek, hagyja szabadon működni önmagában.

(2) Emlékszem, amikor első kritikáimat írtam a könyveiről a *Vigiliába*, mennyire idegen volt számomra VP esszéiben az a szilárd bizonyosság és megingathatatlan Istenhit, amivel a vallásról, hitről, Istenről, de általában a világ dolgairól írt. Saját bizonytalanságomnak, gyengeségemnek a tökéletes elmentését éreztem benne, de végül valahogy úgy lett ezzel is, mint a személyes kapcsolatunkkal: a második találkozásunkkor (az első éppen az *Új Forrás* negyvenéves jubileumi estjén volt) már mint régi ismerőst köszöntöttük egymást, s a beszélgetés úgy folyt, mintha több évtizede tartana köztünk.

Ma már mindaz, ami régen idegenül hatott, ismerőssé vált. Pontosan tudom, új könyvében milyen tematikákat jár majd körül, hogy lesz szó benne a művészetéről, hangsúlyosan az irodalomról, a hit aktuális kérdéseiről, a kereszténység és mai világ viszonyáról, kapunk finom kor- és egyházkritikát s egy kis nyelvhelyességi útmutatást. Az esszéíró Vasadi olyan, mint mikor valaki állandóan szétszed egy hatalmas épületet (legyen stílszerűen ez most egy katedrális), aztán ugyanazokból építőelemekből újraalkotja, s a téglák, hatalmas kötömbök minden esetben új, de legbensőbb lényegét tekintve a régivel tökéletesen azonos építményt hoznak létre. VP esszéiben éppen az az érdekes, ahogy az Ugyanaz mindig másként fejeződik ki. Vagy tovább fokozva a képekben való tobzódást (képzavart?): VP írásai mint – Petrarca¹ (pontatlanul) címbe emelt versrészletével „nyilak röppentek láthatatlan lánggal”. Valami megmagyarázhatatlan delejesség hat át minden mondatot.

Előbbinek némileg ellentmondva: az a gondolkodói magatartás, mely VPt jellemzi, mindig az egyetemes egész megragadására törekszik, de legalábbis annak igényével tesz mérlegre mindent, akkor is, amikor jegyzetlapjait

írja. S ez a jegyzetelés legalábbis két értelmű: megjegyzést fűz és kijegyzetel. Megjegyzést fűz a világ dolgaihoz, szellemi jelenségeihez, de úgy, hogy közben kiszűri az öröklött és újonnan születű szellemi munkák legjavát. (Erről bővebben lásd: következő jegyzet.)

19

(3) Ha létezik ma keresztény (ihletettséggű) irodalom, akkor VP annak mindenképpen egyik meghatározó alakja. Számtalan példát találunk arra, hogy a kortárs irodalom a keresztény hagyományhoz (mint motívumkincshez, műfaji tradícióhoz, beszéd- vagy gondolkodásmódhoz) fordul, de még azoknál a szerzőknél is, akiknél pedig az írásnak, olvasásnak irodalmon túli tétje mutatkozik, mintha elkerülhetetlen lenne a dogmatikai háttársértés. Pilinszky mondta egy interjúbán, amikor katolikus költő voltára kérdeztek rá: „Sokat gondolok Jézusra, bár mint minden igaz hívő, eretnek is vagyok. Mert aki nem hisz, csak az nem eretnek.” VP-nél nem érzek ilyen kockázatot, sem az esszéiben, sem a verseiben. Nála a kifejezés ereje, a nyelv megtalálásának vágya mozgatja a szöveget, s az állandó szellemi gyarapodás igénye.

Ez utóbbi a mostani kötet címadásának is a magyarázata: „A kötet címét ugyanúgy nem kell megfejteni – olvashatjuk a fülszövegben –, mint egy tömör verssort. Sokan vagyok, mert sokan, igen sokan vannak bennem, szinte másodpercenként érkezik, bukkán föl valaki (bent, belül), akár szerves egységben, az életével, vagy csak egy hosszan (örökké) tartó villanásával, szavával, művével, énekével, érintésével; számolhatatlan szemű ember-hálóban, szó-hálóban – s ez az életem.” Ez a kötet – talán nem tévedek – egy újabb fontos gyarapodást is dokumentál: Tomaš Halík neve és gondolatai válnak kiemelkedően fontossá a kötet záró esszéiben. Nem tudom megúsni ezt a közhelyes fordulatot, de amit VP ír Halíkról, az maximálisan vonatkoztatható őrá magára is: „Tudom, hogy Tomaš Halík mondatai, mondatainak kritikai tartalma, a szókimondás kíméletlensége, tényleges tapasztalatokra épülő és utaló egyenessége, néhol iróniája meghökkenti az olvasót. Akit egyházhűsége, egyházszeretete kötelez, az nem fél a valóságtól – az eljövendőttől sem –, annak az evangéliumi »kemény beszédet« tisztelnie kell, elmélkednie rajta, sőt, hitének szüksége szerint változtatnia, s magának változnia kell.” (*Halík-ia*da)

(4) A 2011-es *Opál beszéd* fülszövegében olvastam egy részt, ami akkor nagyon megragadott: „A közelmúlt nagy magyar (s néhány nem magyar) íróival hozott össze a sorsom, ami – egy kirekesztettnek – áldásszámba megy.” A „kirekesztettséget” itt úgy értettem, hogy VP mintha elégedetlenül reagálna hajdani, s mostani helyzetére (hol van VP helye a kortárs magyar irodalom

kánonjában?), s ezt meg is kérdeztem tőle. A válasz: „Nem. Amikor én szólok, akkor a kirekesztettek nevében szólok, de nekem a számra nem jön ilyen di-rekció. Vagy a kirekesztettek kirekesztését átveszem és érzem. Az életem során – finoman fogalmazva – gyakran megváltak tőlem, de észre kel-
20 lett vennem, hogy minden egyes esetben nyertem vele. Ismeretben, helyzetben, érzésben, növekedésben. Nem valami külső kirekesztésről van tehát szó, hanem éppen ellenkezőleg, ha ezt a belső folyamatot nem engedik bennem, akkor ideges leszek. Nem tudok a törvényemtől megszabadulni, de hogy a törvényem maga milyen, az nincs az orromra kötve. [...] A kirekesztésről azt tudom mondani, hogy annak nem lehet örülni, hogy az embernek hirtelen egzisztenciális gondjai támadnak, de azt tapasztaltam, hogy ahogy dobtak, vagy kényszerítettek egyik helyről a másikra, mindig én jöttem ki belőle valamilyen módon győztesen.” („a Szent az túlerő”. *Vasadi Péterrel Finta Gábor és Szénási Zoltán beszélget, Kultúra és Kritika: A PPKE BTK Esztétika tanszékének kritikai portálja*) Így végül is helyére került, a dolog legalábbis. S most a legújabb esszékötetet olvasva újra találkozom ezzel a szövegrészlettel. Ez is az ismerősség, az otthonosság tapasztalata. Úgy érzem, ebben a szövegben már én is benne vagyok.

(5) Ugyanide tartozik a konzervativizmus kérdése, amit VP esetében is több-féleképpen fel lehet tenni. Például úgy, hogy a posztmodernnel szemben kri-tikus költői, gondolkodói szembenállás szükségszerűen konzervatív-e? Azt hiszem, ha a posztmodern alatt sommásan értékrelativizmust értünk, akkor VP írói-költői szemléletének értékrendje vitathatatlanul konzervatív-nak tekinthető. De hogy maga valóban konzervatív lenne, azt nem hiszem. A következők miatt. Egyik esszéjében nem szó, hanem értelem szerint idézi Pilinszky egy naplójegyzetét: „A legmélyebb már csak a konzervatívok veszé-lye. Ők egy transzcendens világ kiüresedett romjait lakják, élnek hazudva egy múzeum hideg oltárát. Sokszor úgy” – látszik – „hogy az ő szívüket már csak egy súlyos bűn mozdíthatja meg, mivel az éj elől oltárokkal bátyázták el magukat.” (*Bepillantás*)

Pilinszky az idézett szöveghelyen a konzervatívok mellett a diabolikus és a realista művészekről ír, előbbiről ezt: „A diabolikus művészen a tovább-jutás láza a vonzó. Hogy kilép és továbblép. Hogy elindítja a metafizikai láncreakciót. Lehetősége a jobb latoré és Mária Magdolnáé.” VP egészen bizonyosan nem diabolikus művész (PJ sem volt az szerintem), de mindketten szembenéztek a Rosszal, megtapasztalták az emberi gonoszság legmélyebb poklait, s ez a tapasztalás lett (bár másként) művészetük alapja.

(6) Még mindig a Pilinszky-naplóknál s a konzervativizmusnál maradva, más-hol ezt írja: „A kereszténység mint a legalapvetőbb ugrás a bizonytalanságba.

Antikonzervatív. Nyitottság. Feltétel nélküli. Egyetemességében elsősorban kozmikus érvényű és időtlen. Kereszténynek lenni annyi, mint gyökértelenné válni.” Emellé odateszem VP egyik esszéjének egyik részletét, minden különösebb magyarázó kommentár nélkül: „Azt hiszem, a világ globalitása (nem globalizmusa) nemcsak elkerülhetetlen, hanem az emberiség vi- 21
tathatatlan, mind jobban terjedő s már nem is nélkülözhető technizáltsága okán nemhogy nem rossz, hanem kifejezetten az emberiség konvergálódását, egymás felé hajló egyesülését, s *éppen ezért* egymás specifikumainak összeadódását, az »összeg« megtartását és növekedését szolgálva is – jó. Két történelmi folyamat, folytonosság egyszerre érvényesül: egyrészt teljesülni akar a mozaikos emberiség familiáris, lehetséges evilági egysége, amelynek sem túlhatalmi, sem igazságtalan, sem önző faji akadálya nem lehet, másrészt a hagyományból fölmerülő s elfeledettnek gondolt népi, nemzeti, lélektani különbözősége mind jobban karakterizálódva, *de* beilleszkedve akar megjelenni az Emberiség egészében. Teljesen világos, hogy ennek az egymást kiegészítő kettősségnek az elfogadására, megértésére, sőt elősegítésére új nyelvre, új reflexivitásra, egyetemességérzetre, azaz eleven, mintegy forradalmi testvérségre van szükségünk.” (*Jegyzetlapok evilági föltámadásunkról*)

(7) Nem állítanám, hogy mindent ugyanúgy látok, ugyanúgy érzékelek és értelmezek a világból, mint VP, de ez a különbözőség – legyen szó tényleges párbeszédéről vagy az olvasás néma dialógusáról – éppen a közös alap megtalálásának a lehetőségével kecsegtet. Amikor a fenti idézetet olvastam, őszintén örültem, mert ez például számomra egy nemvárt egyetértés VPvel. S a kötetnek van legalább két nagyon fontos esszéje (a két részletben közölt *Szabásminta: Egy keresztény egzisztencia látásmódjáról* és a *Nem materializmus, hanem metarealizmus* címűek), melyek – bár egyértelműen VP keresztény hitére, műveltségére, kultúrájára alapozódnak – mindenkinek szólnak, mindenkit párbeszédre szólítanak. S azt hiszem, éppen ezért rendkívül fontos VP esszéírói életműve: szelíden, szeretettel, hitelesen, de megingathatatlan határozottsággal folyamatosan hírt ad egy (a) keresztény egzisztencia létéről, jelenlétéről.

¹ VP idézi Szedő Dénesről szóló írásában.

Hogy csinálod Péter, hogy minél idősebb vagy, annál fiatalabbnak látszol? Honnan a derű?

Nézz oda, szeretek, ennyire egyszerű. Meg tudom érteni, hogy az Atya miért szereti az embereket.

22 Ayhan Gökhan

BESZÉLGETÉS

VASADI PÉTERREL

A legrosszabb helyzetben is mindig felfedeztem valamit, mindig kaptam is valamit. Nagyon alul kell lenni ahhoz, hogy az embert ez utolérje.

Nem lehet elveszíteni egy embert, vagy pedig sérülni kell. Aztán kiderül, hogy ezek a sérülések források. Annál van ez így, aki átéli ezt.

Hogyan emlékszel vissza a gyerekkorodra?

Gyerekkoromra úgy emlékszem, hogy áthatóan figyeltem. Néztam a cicámat, hogy mit csinál a kanális körül, s ordítottam, ne menj oda, de már késő volt, elvitte a szennyvíz. Nem csak az érdekes és fantasztikus, hogy ezek megtörténtek, hanem hogy bennem tovább történik, nem akar kimúlni. „Minél mélyebbre hatolsz önmagadban, annál közelebb kerülsz a többiekhez.” Írja Ottlik. Ez egy alapigazság.

Fiatalon hosszú ideig nehéz fizikai munkára kényszerültél. Visszagondolva, az értelmiségiek vagy a munkások közt érezted jobban magad?

Az értelmiségiek között sem éreztem rosszul magam, de nem éreztem azt a világszagot, ami a munkások, a parasztok körül van.

A munkások milyenek voltak?

Nagyon szerettem őket! Herkules volt mindegyik. Bűvöletes ügyességük meghatározó volt. Szerettek engem. Őszinték voltak, emberek, mindig segítettek rajtam. Nem szóltak, nem volt duma, beszéd volt. A sanyarúság összetartott minket.

Legújabb köteted, Sokan vagyok címmel jelent meg a Magyar Napló Kiadónál. Évtizedek óta írsz Istennel, hittel kapcsolatos esszéket, cikkeket. Soha nem fogott el a bizonytalanság, a megkérdőjelezés? Sose következett be nálad „a lélek sötét éjszakája”?

Dehogynem! Ennek nagyon is az ellenkezője igaz! A sziklaszilárd hit egy marhaság. Azt hiszem, hogy a törekenység nagyon fontos a dologban. Nem lehet előidézni, de ha az élt élet érzékeny marad, akkor törekeny marad. Ahhoz, hogy erős legyen az ember, törekenynek kell lennie.

Felidéznéd a találkozást a hittel?

A hit drámai körülmények közt jött bennem létre. Amikor tényleg arról volt szó, hogy a következő huszonnégy órában eldől a sorsom, ahogy azt egy százados mondta. Kijelentette, hogy jönnek az amerikai, francia csapatok, itt állunk fegyverben, mit csinálunk? Nem voltunk németbarátok 23 soha, meg akartuk menteni a többi srácot is, akik távoli góccokban voltak. Úgy határoztunk, hogy bevárjuk őket, és azok leszünk, akik vagyunk. Kitértük a magyar zászlót, nem fehérlobogóztunk. Aztán jöttek az amerikai katonák, és beszélgettünk.

Volt egy válságosan induló napom, külön mentem a srácoktól, leültem és néztem a tájat, s hallottam a fegyvereket. Hirtelen megszűnt a zaj. Olyan csend támadt bennem, hogy rákérdeztem: miért? Mindenfajta képzelgést kiirtott belőlem, nagyon éreztem, hogy ki vagyok. Valami olyan jelenlét tudatta ezt velem, hogy annak nem lehetett ellentmondanom, hiába próbáltam. És akkor annyit éreztem, hogy ez megtörtént. Süllyedés fogott el, és elkezdtem küszködni a könnyekkel, aztán előntött a mélyről jövő öröm. Nem értettem semmit, hagytam, hadd történjen. Nagy erő volt, hogy hagytam: történjék. Észrevettem, hogy figyel valaki. Odanéztem, és ott volt az egyik kedvenc felettesem, Kerekes, és a szemével rákérdezett: baj van? Nincs semmi gond, jeleztem. Meghatódtam.

Az életben, a munkádban is hagyod, hogy történjenek a dolgok?

Igen, és ez a költészetben is előjön. Mit akarsz? Semmit! És ezt komolyan mondom. Azt gondolják ettől, hogy nihilista vagy. Épp hogy bírni akarom. De nem marokkal. Nyitott tenyérrel. Végül is a dolog lényege az: hogy valami hajlam kell ahhoz, hogy nem életbölcösségre tör, hanem bölcs maga.

Költészeted a mai napig pontos maradt, mintha Egy-lényeg, a lényegi Egy felé irányulna. Hogy érzed, változott a költészeted mögött húzóódó szándék? Milyen különbséget, kapcsolatot veszel észre a negyven évvel ezelőtti és a mostani Vasadi Péter között?

Nem gondolom, hogy változott volna valami a régi és a mostani önmagam között. Itt a feleségem, meg akarom menteni, gyógyítom. Na már most hol a költészet? Sehol! Igen ám, csak leülök este, kifújom magam, kinyitom az ablakot, hoppá. Beáll valami. Valahogy kemencének kell lennie az embernek, nem hadvezérnek. Ahol a dolgok megsülnek, megérnek. Méhnek. A költészet lényege, hogy ki vagy téve annak, ami jön.

A házasságról írod: „S való igaz: keretében az emberi nyomorúság többször jut főszerephez, mint az emberi boldogság. Ez azonban csupán azt jelenti, hogy a házasságban az életet éljük, ezért költészete az irgalom.” Hogy tud maradandó lenni egy házasság? Ha a saját házasságodból, a hatvankét évből indulsz ki?

Ne örök hűségre törekedj, hanem örök szerelemre! Az jóval nehezebb és ugyanakkor sokkal szebb is. Ha öreg vagy, szeress! Szerelemmel szeress! Nem szabad megspórolni a másiktól a legbensőbb titkainkat. Tehát az élet-szeretetet a legigazibb szenvedély. Abszolút koncentrációt igényel. A házasság szerintem egy állandó szolgálat. Igaz az Evangélium, hogy tarts ki, ugyanis erővel kitartani sokkal több, mint szenvedélyből nem. A könnyűségnek és a súlyos, igaz helytállásnak a keverékét kell élni. A legnagyobb dolog a világon, hogy van szívünk és szerethetünk, de ennek semmi köze nincs az emulziós lágyágokhoz, az embernek a gyökerét ragadta meg, amikor azt mondta Jézus, hogy „Maradjatok énbennem, és én tibennetek.” Minden a szerelem körül forog. Az értelem, az intellektus, a műveltség, minden. Isten nélkül ugyanakkor nem megy semmi.

Babits Mihály kapcsán Te is értekezel írásaidban a magyar jellemről. Mennyire találja helyét a magyar Európában?Európába való-e a magyar?

Szerintem az igazi nem. Nem vagyok megilletődve azért, mert Európában vagyunk. Szent István Európát csinált a pogányok közt. Tegyük fel a kérdést: mi az, hogy pogány? Mindig arról van szó, hogy mindig valamilyen készült-ségi fokon kell nekünk, magyaroknak állnunk, és mi ezt jól tudjuk? Hát nem tudjuk jól! Ez mind talmi. Ahogy épül fel a hierarchia, az úgynevezett polgári intellektus, úgy romlik el. Az édesanyám az ősiséget oltotta belém anélkül, hogy ebből ügyet csinált volna. Azt látom, hogy teljesen megrokkant az erkölcsiség Európában és a világ más részein, kijelenthetjük, hogy törmelékes lett. Fülep Lajos írta valahol, hogy én már csak lelki hazát ismerek.

Jó volt a kapcsolatot Pilinszky Jánossal, beszélhetünk barátságról. Felidéznéd vele a legemlékezetesebb pillanatodat? Egy olyan pillanatot vagy beszélgetést, ami a legjobban visszaadja az ő személyiségét.

Egyszer együtt voltunk Szigligeten, egymás mellett volt a szobánk. Nagyon rossz állapotban voltam, mert nem tudtam mit csinálni, viszont a kötetemmel kész kellett volna lennem két-három hét alatt. Semmi kedvem nem volt hozzá. A feleségem, Edit mondta, hogy szólok a Jánosnak. Leintettem, ám ő hajthatatlan volt. Egyszer csak nagy robajjal benyit Pilinszky hozzám, és kérdezi: Mi van? Baj van? Mondom neki:Igen, baj. Nem baj, majd jövök vissza, mondta, bevágta az ajtót és elment. Elment valahova, ivott egy kicsit, az

nagyon jól tett neki, jön vissza hozzám. „Na” – és ahogy ezt mondta, azzal az arccal, azzal a gesztussal, szinte csimpaszkodtam rajta, minden mozdulatát éreztem. „Figyelj ide – kezdte –, ne törődj semmivel, aludj most egy jól, hozok délután vacsorát, megesszük, és utána itt hagylak.” Ezt olyan szuggesztíven mondta, hogy biztosan tudtam, hogy ez így lesz. Pár 25 perc múlva hozott be tálon ételt – azt látni kellett volna –, azt az esetlenséget. „Amit megcsináltál, azt szépen tovább csinálod, holnapután eljötök hozzám és olvasol verset.” Egy korábbi kötetből vittem, a *Hármasoltár* című, ötven versszakos verset. Mondom neki: „János, ötven versszak.” Tündökletes volt, hogy ezt mind értem csinálja, komolyan vette. Olvasás közben éreztem, hogy János néz, szívja a cigarettát, majd amikor befejeztem, mondom neki, vége. Ő fogta a cigarettát, teljes erővel benyomta a hamutartóba, ficcent ki a parázs. „Ez fantasztikus.” Kiáltotta, majd elkérte a verset, hogy abból most egy darabot elolvas. Ez óriási élmény volt.

Ezen túl a legközvetlenebb élményem az volt vele kapcsolatban, hogy láttam rajta, hogy zseni. A fejtartása, a szemvillanása, a kétségeskedése, tehát teljesen szabad prédája volt a saját erőinek. Ebben egy olyan harmónia, emberszeretet is megnyilvánult, hogy elhittem, ez így jó. Bizonyította önmagát ez az ember anélkül, hogy akarta volna. Túhegyes szellemiség jellemezte. Azt vallotta, amit T. S. Eliot is mondott, hogy a költészetnek nem a személyiség a lényege, annak az elkerülése és elrejtése a fontos, az imágónak, az agglomerátumnak az izzó középpont köré rendezett új organizmusnak, ami minden műnek a lelke, az a költészet.

Úgy tudom, Pilinszkyn keresztül ismerted meg Simone Weilt. Még itt, a Magyar utcában olvasott fel Simone Weil-fordításából.

Amikor egy szellemmel megismerkedem, az nálam egy igazi, szerelmi történet. Elfogadom úgy, ahogy van. Simone Weilnél sem volt ez másképp. Egyszerűen elkápráztatott a hihetetlen intellektusával. Én már régen szentté avattam magamban. Annál inkább van igaza, minél inkább nem tudom őt igazolni. Nekem vereséget kell szenvednem nála, és ezt szinte élvezem.

Szoktál zenét hallgatni, vagy filmet nézni? Milyen típusú zenéket, filmeket szeretsz?

Elsősorban a jó zenét szeretem. Nagyon szívesen hallgatok Phil Collinst, Stinget, Bartókot vagy Lisztet, és Fischer Annie zongorajátékától napokig nem térek magamhoz. Tévét nem szoktunk nézni, nincs is, Tarkovszkijnál megálltam a filmnézésben. Szerintem Tarkovszkij a filmművészet Pilinszkije.

A mélység felszínén című kiállításában Bondor Csilla nemcsak a grafikát, festészetet, szobrászatot, tárgy-, videó- és installáció művészetet egyesítő, egyéni interdiszciplináris médiumát fejleszti tovább, de továbbépíti hét-

köznapi tárgyak metaforikus használatán alapuló, természethez és transzcendenciához közelítő ikonográfiáját, kiegészítve azzal az illúzióra alapozott, a nézetek vál-

26 Sturcz János

A MÉLYSÉG FELSZÍNÉN

togatásával létrejövő optikai játékkal, amelyet körülbelül öt éve kezdett kísérletezni. Sajátos, trompe l'oeil-szerű falinstallációs műfajának kiindulási pontja az építkezési hulladék deszka volt. Az erősen anyagi jellegű, részben a pusztulást idéző, mesterséges és természetes, sík és tér, élet és halál peremén mozgó hordozó most a szinte testetlen, átlátszó műanyag fóliával, üveggel, videó vetítéssel, az anyagtalan megidéző fénnel egészül ki, ami virtuális teret teremtő „reliefjeit” valóságos, bár tűnékeny térbeli installációvá alakítja. Most bemutatásra kerülő jelképrendszere a víz archetípusához kötődik, melynek tudattalan megidéző, álomszerűen derengő, lebegő közegében a szimbólumok - hajók és ladikok, dézsák és edények, magok és petesejtek - szabadon alakulnak egymásba. Korábbi kiállításaihoz hasonlóan az egyes művek itt is értelmezhetőek külön-külön, de olvashatóak egybe is, mint egy vízzel feltöltött, akváriumszerű térbe helyezett fríz képei.

A kiállítás méretében és gondolatilag is meghatározó műve *A mélység felszínén* című falinstalláció. Látszólag egy nyugalmas tó- vagy folyóparti jelenet. Ám sehol egy ember, élőlény, növény, napkorong, szerves életnek nyoma sincs, még a lényegi jelentést hordozó víz sem jelenik meg, „mélységét” paradox módon a fal síkja adja. De ez a sík ragyogóan fehér, fénnel teli és „végtelen”, legalábbis a végtelen illuzórikus látszatát az egyre kisebb csónakok teremtik meg. A véges magában hordozza, szüli a végtelent. A csónakok üresek, elhagyatottak, látszólag cél nélkül sodródnak, s talán éppen ezért antropomorfak, olyanok, mint az élettől megfosztott porhüvelyek, vagy még inkább, mint egymáshoz látó- és hallótávolságra lebegő, mégis elszigetelt emberi lelkek, akár egy család tagjaiként is beazonosíthatjuk őket. (Mint Caspar David Friedrich: *Az életkorok* című festményének öt hajóját.) Bondor Csilla csónakjai azonban sem nem olyan drámaiak és heroikusak, sem nem olyan idilliek, mint a romantika viharos tengeren hanyódó, de végül révbe érő hajói. Az ő lélekvesztői bár veszélyeztettek, de nem süllyednek el az ember múlandóságára és Isten lényegének kifürkészhetetlenségére emlékeztetve, jégbe fagyva, és nem is húznak vitorlásokként a végső menedéket jelentő, az örök megváltást szimbolizáló kikötőbe, mint C. D. Friedrich képein. (*A hajótörött*

„Remény”, Vitorlások, Az életkorok) Bondor Csilla sajkái nem csábítanak távoli utazásokra, de nem fenyegetnek a bolygó hollandi örök otthontalanságával sem. Egy helyben lebegnek, de nem irányt vesztettek, szilárdan, helyzetükkel megelégedve lebegnek az immáron fénnel teli „mélység felszínén”. Az ő ladikjai halászeszközök, némi bibliai felhanggal. De nemcsak 27 azért, mert az apostolok lélekhalászok voltak, s a bibliai csónak így a lélekkel kapcsolódik össze. Bondor művét részben a *Teremtés könyve* egyik mondatának - „A föld pusztta volt és üres, sötétség borította a mélységeket és Isten lelke lebegett a vizek felett.” Ter 1,2 - Eckhart mesteri kommentárja inspirálta.

A Bondor művén látható kép a látszat ellenére tökéletesen irreális. Se nem életkép, se nem tájkép. Elszabadult, a nyugodt vizeken sodródó ladikjaival, úrszerű vízfelületével inkább félálomszerű látomás az emberi létről. Idill ugyan nincs, de meditatív csönd igen. Vízió jellegét az a stégre vetített, a szürrealista megfordításokat idéző vízfelület jelzi, amely valójában egyfajta virtuális kapu a víz átláthatatlan mélységeibe. A „sötétbe borult” víz a bibliai részletben a káosz utolsó pillanatát jelképezi, amelyet a következő pillanatban a víz felett lebegő Isten lelke fog bevilágítani. Bondor vize azonban ragyogóan fehér, tehát már a fény és sötétség elválasztása utáni állapotot tükrözi. Ebben az összefüggésben a „mélység felszínén” mozgás az emberi megismerés korlátozott voltára, a végtelenül gazdag teremtett világ teljes megismerésének lehetetlenségére utalhat. Ugyanakkor a ragyogó víz felszínén való lebegés az élet érzéki örömeivel, a lét intuitív megélésének teljességével kecsegtet. A víz Carl Gustav Jung szerint a tudattalan egyik leggyakoribb jelképe, s ez a jelentés, mint látni fogjuk, Bondornál is szerepet játszik. Ilyen kontextusban a víz a tudattalan szinte feltárhatatlan mélységére, a felszínén cirkáló hajó az önmegismerés nehézségeire, a racionális kontroll korlátozottságára emlékeztet. A vízfelület azonban tükör is. A vakítóan fehér fal értelmezhető éles fényt visszaverő tükörként is, ami ahelyett, hogy segítené az önismeretet, elvakít. A falat az életadó víz hiányaként is felfoghatjuk, ebben az esetben a csónakok egy megfeneklett, partra vetett életszituációt idéznek.

A vízen lebegő, lélekre, emberi porhüvelyre emlékeztető csónakok nemcsak a kiszolgáltatott és mulandó emberi életet jelképezik. Jóval általánosabb szinten is megjelenítik az emberi lét dimenzióit. Ahogy a cím, úgy a látvány is azt a hihetetlenül vékony - a világegyetemhez képest elenyészően kicsiny mérete miatt - szinte láthatatlan és tűnékeny érintkezési felületet ragadja meg, amelyben az emberi élet zajlik. Víz és ég között. Ez a lét ugyan behatárolt, amit a jobb oldali két félbevágott csónak is jelez, de egy rejtett dimenzióban a végtelennel érintkezik. A fehér fal tiszta „űrjébe” vetett, egyre

kisebbedő ladikok a végtelent idézik meg, látszólagos korlátozottságuk, kicsinységük ellenére, egy virtuális, spirituális dimenzióban a végtelenhez kötődő perspektívájuk van.

28 A víz köré szövődő jelentéseket árnyalja négy további, vízzel kapcsolatos archetipikus jelenetet felvonultató, egy falra komponált helyspecifikus alkotás, melyek két ellentétpárba rendeződnek. A *Forrás* és a *Színültig* az elemi jelkép kettős természetét demonstrálja. Az elsőn a víz pozitív aspektusát igen egyszerű módon, két deszkából formára vágott és rajzolt-festett dézsa emblematikus ábrázolásával jeleníti meg. A látomásszerűen a levegőben lebegő kisebbikből a földön fekvő nagyobbikba folyik a víz, melyet vetített mozgó kép ábrázol, s a művész lakhelyéhez közeli forrásról készült, a műnek személyes jelleget adva. A felülről jövő, fény által megjelelt és fénnel teli víz nyilván szakrális jelentést hordoz, életadó, felemelő erő, az élet, a megújulás, a megtisztulás jelképe. A másik művön ennek ellentétéként a mélybehúzó, pszichésen romboló víz megjelenítéseként egy medenceszerű edényből túlcsonduló, a hátán úszó apró „lélek-hajócskákat” zátonyra futtató víz képe tűnik fel, az elsüllyedést, a pusztulást, a víz negatív pszichoanalitikus jelentését jelenítve meg. A lefelé folyó víz a tudattalanná vált szellem, a „késztetések uralta test folyadéka”, az állatissággal terhelt testiség képe Jungnál. Bondor személyes módon az edényt saját női énjével, a túlcsonduló folyadékot nyomasztó lelki élményekkel azonosítja. A szimbolikus edények motívumára felépített jeleneteket két falfülkébe installált, a víz közegét felidéző, de szintén egymást ellentétpontozó mű keretezi. A *Felszín*, hullámzó műanyagcsíjjaival újra a jótékony erejű víz örökké mozgó természetét, míg a vízbemerülő *Kilenc cölöp* a stabilitást, talán a feltartóztathatatlant megkötni igyekvő emberi vágyakat jeleníti meg.

A szemben lévő falra installált *In vitro fertilite* (Üvegben megtermékenyítés) és a *Látóhatár* műpárosa hatalmas perspektíva-váltásokkal a vízben keletkező és veszélyeztetett élet jóval nyíltabban személyes aspektusait fogalmazza meg. Mindkettő kilenc azonos méretű, de eltérő anyagú körből áll, számuk a terhesség időtartamára utal. Az első sorozatot faragott gipsz-negatívokba öntött üvegből készítette, az egyedien megformált korongokon a Petri-csészéket és a mikroszkopikus nézőpontot imitálva a megtermékenyült petesejt osztódásának folyamatát követi nyomon. A gyönyörű körformák azonban egy sor további mikro- és makro-kozmosz, profán és szakrális képzetet is felidéznek. Az első fázist megjelenítő korong Napot és felütött tojást, a kettéosztódott sejt a végtelen jelét, a következő stádium négylevelű lóherét, a burjánzó blastocysta a hortenzia fejét stb. A *Látóhatár* korongjai fából készültek, de felülnézetük, apró motívumaik és aranyárgás fényük a mikroszkopikus látványra rímel. Pedig ábráik óriási léptékváltást hordoznak, hiszen a mikroszkóp lencséjét a távcsőére cserélik, amin keresztül – *A mélység*

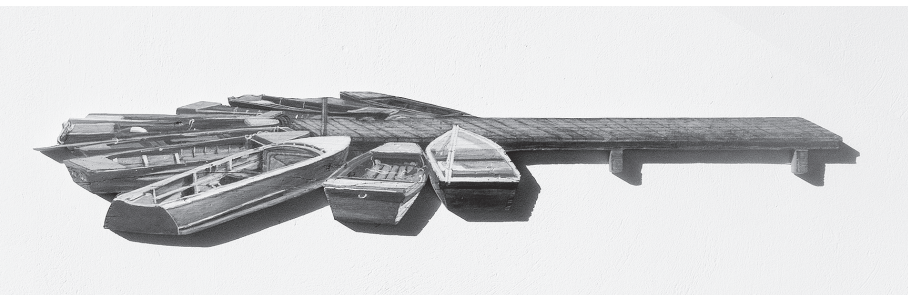
felszínén látványához és szimbolikájához visszatérve – madártávlatban víz-felszínen lebegő csónakokat jelenítenek meg. A művész itt kerül legközelebb a romantika megszemélyesített hajó metaforáihoz, az egyénien megrajzolt ladikok, dereglyék és sajkák az emberekhez hasonlóan rendeződnek, sodródnak, szerveződnek különböző önkéntes és önkéntelen csoportokba, formációkba. Mintha csak a Petri-csészében kifejlődött, majd felnőtté vált emberi egyedeket, lelkeket látnánk, magányosan, párosan, hármasban vagy nagyobb közösségben, hol egymáshoz közelítve, hol ellenségesen szemben állva, hol tömegesen összebújva, összefogva, csatárláncot alkotva, hol egymást köralakban kergetve vagy az entrópiikus spirálban szétesve. Az apró magokra, ivarsejtekre is emlékeztető formák mindenesetre sokat megőriztek mikroszkopikus jellegükből, ami még nyilvánvalóbbá válik a kiállítást záró alkotáson. A tárgyak és megszemélyesítések, a nézőpontok és perspektívák metamorfózisát ugyanis a *Mikroszkóp* alatt című világítódoboz teszi teljessé, melynek a Petri-csészéket és a mikroszkopikus látványt megidéző három fénykörében egy csónak indul osztódásnak, szaporodásnak. Ezzel rövidre záródik a hajócskák és petesejtek metamorfózisa, a csónakok nyíltan átváltoznak petesejteké, s egymásra montírozódnak az élet korábbi művekben különböző léptékben megragadott formái, a vízfelület, a parti tájkép és a kromoszóma formákat megidéző mikroszkopikus ábra.

Bondor képi világának különös paradoxona, hogy a természet intenzív jelenlétét csupa mesterséges, ember alkotta tárggyal idézi meg. Nem véletlen azonban, hogy milyen tárgyakkal. Kizárólag történeti aurát sugárzó, a természet közeli paraszti életformából származó használati eszközökkel, amelyek nála nem nosztalgiát, hanem személyességet hordoznak, hiszen minden nap használja őket abban a csodálatos természeti közegben, a Nagy-Gerecse lábánál fekvő faluban található parasztházban, amelyben évek óta él. A személyesség, az intimitás, mint láthattuk, a kiállítás összes tárgyát áthatja. Együttesük a különböző dimenziókban megjelenő életet és annak törekenységét ragadja meg, a víz metaforikus körüljárásával és néhány szimbolikussá emelt hétköznapi tárgy segítségével. *A mélység felszínén*, a *Forrás*, a *Színültig*, a *Felszín* és a *Kilenc cölöp* még általánosabb síkon foglalkozik a víz jelentéseivel, az emberi élet keletkezésével, s csak áttételesen beszél alkotójának személyes érzelmeiről. Az *In vitro fertilite*, a *Látóhatár* és a *Mikroszkóp* alatt már jóval közelebb, intimebb nézőpontból közelít a női életadás csodájához, s akár a valóságot befolyásoló mágikus varázsobjektumokként is értelmezhetők, ahogy a kiállítás egésze is az élet víz általi megerősítését szolgálja.

Bondor Csilla kiállítása a legkülönbözőbb dimenziókban megjelenő életet és a víz jelentéseit járja körül, minimalista eszközökkel, de tökéletes

szellemi, spirituális koncentrációval és személyes hitelességgel. 16 éves korában kezdett el öntudatlanul csónakokat, hajókat rajzolni, s az óta kötődik a folyópart megnyugtató, megtisztító szcénájához. Ezt továbbgondolva mélyedt azután el a víz többértelmű jelentésrétegeiben, a bibliai sötét vizek ismeretlen és félelmes mélységétől a tudattalan taván át a megtisztító, szakrális forrásig, s mindezt saját élethelyzetére, saját életadó szerepére vonatkoztatva értelmezi. A klasszikus, egyszerre az élethez és a halálhoz kötődő, antropomorf hajó szimbólumot, illetve a mágikus edények jelentéseit gondolta újra, melynek háttérében ott érezhető a nőművészet hatása. Hiszen mindkét tárgynak erősen feminin konnotációi vannak ősidők óta. (A hajó Freud álomszimbolikájában a női nemi szervet jelképezi, „hasznos alakja” miatt, egyes török népeknél a nő nem emblémája, az angol nyelvben is nőnemű. Bondor csónakjai legközelebb Lovas Ilona fára húzott bélből készült, antropomorf, emberi porhüvelyekre, lelkekre emlékeztető magformáihoz és Németh Ágnes fűzfavesszőből font *Lélekhajójához* állnak. Ahogy a csónakot, úgy a különböző edényeket is gyakran azonosították az anyaméhvel. Az Árpád-korból fennmaradt néhány csónak alakú koporsó és még több, a pogány rítusokat idéző csónak formájú sírgödör. De gyakoriak a csónak alakú bölcsők is.)

Bondor Csilla egyéni, személyes hitelű ikonográfiájával, az ősi szakrális és mélylélektani szimbólumok újraértelmezésével, rendkívül kifinomult, az anyagi és az anyagtalan határán mozgó, konceptuális alapú, mégis a realitásban gyökerező, komplex vizuális jelrendszerével olyan, a lét és a nemlét határterületén mozgó kérdéseket képes közhelyek nélkül újrafogalmazni, amelyek az emberi élet és saját léte lényegét, szakrális és metafizikai gyökereit érintik. A végeredmény igazi meditációs objektum az élet alapvető metafizikai kérdései iránt érdeklődő néző számára.

A szakrális terek *ab illo tempore*, az ember számára csak mítoszokban feltáruló kezdetektől fogva központi szerepet játszanak a közösségek életében. Gyakori jelenség, hogy különféle okokra visszavezethetően egy-egy szakrális tér, templom kiemelkedő jelentőségre tesz szert egy-egy kultúra, ország vagy nép életében, és szakralizálódik maga a hely is, amely körülveszi. Az európai kultúra egyik gyökerénél ez a tér és hely a Jeruzsálemi Templom és

Földesi Ferenc 31

AZ ESZTERGOMI PORTA SPECIOSA EGY FELIRATÁRÓL *

Jeruzsálem. Az ószövetségi kultusz hely a keresztény egzegéták tollán gazdag tipologikus jelntéshordozóvá vált, elsősorban a mennyei haza képét előre vetítve. A magyar egyháztörténet több újkori „egzegétája” ugyancsak ehhez a képhez fordult, amikor a szakrális magyar múlt legpompásabb korszakáról beszélt. Így vált Esztergom Magyar Sionná, templomának, a Szent Adalbert székesegyháznak nyugati kapuja pedig Porta speciosává a salamoni templom pompájának mintájára. Az ő fogalomkörükben maradvá: kötelességünk, hogy akár csak a legapróbb adalékkal is gazdagítsuk a *régi magyar szentség* ragyogó emlékét.

A művészettörténeti irodalom egybehangzó megállapítása szerint a magyar középkor első századainak legkiemelkedőbb művészi alkotása az esztergomi Szent Adalbert székesegyház díszkapuja, a porta speciosa volt.¹ A 12. század végén emelt alkotás többé-kevésbé épen túlélte a vár ostromait, a hosszú török megszállást, és egészen az 1760-as évek közepéig látható volt, amikor is Barkóczy Ferenc érsek hozzákezdett az újjáépítés hatalmas munkálataihoz.² Az 1763-i földrengés és a tereprendezési munkák következtében – néhány töredékelemléktől eltekintve – végleg megsemmisült a díszkapu.

Bő egy évtizeddel ezt megelőzően, 1750 körül került Esztergomba a káptalan megbízásából a visszafoglalt vár első papja, Széless György, aki a Bakócz-kápolnában a várbéli katonaság lelki gondozását végezte, lakása a Szent István protomártír templomának romjai között kialakított szerény hajlék volt.³ Az ekkor már nem fiatal pap minden bizonnyal még nagyszombati tanuló éveiből hozta magával az egykori Esztergom pompájáról és szakrális jelentőségéről hagyományozódott képet, mely kép végtelenül távol állhatott attól, ami fogadta. Ide érkezése után hamarosan hozzákezdett a fennmaradt épületek és töredékek többé-kevésbé szisztematikus leírásához. 1759-ből és 1761-ből fennmaradt két, terjedelmes kéziratának egyes fejezetei, bekezdései, melyekből az érseki székhely történetének szakralitása domborodik ki,

azt sugallják, hogy nem tisztán történeti érdeklődés, sokkal inkább a hely szentségének kegyes felmutatása ösztönözte az emlékek megörökítésére.⁴ 1761 után folytatta a munkát, erre Barkóczy utasítása is kötelezte, regisztrálta a tereprendezés során előkerült régészeti leleteket, köztük a 32 római emlékeket is, és 1765-ben nyomtatásban kiadta teljes addigi munkálkodásának szigorúan csak a leírásokra korlátozódó összefoglalását.⁵ A díszkapu egyetlen részletes leírása Szélessnek ezekben a leírásaiban maradt fenn, a régészeti és művészettörténeti szakirodalom már a 19. század első felétől hiteles forrásként használja őket.⁶

A 19. század utolsó évében rendkívül jelentős forrással gazdagodott a Porta speciosára vonatkozó addigi tudásunk. Czobor Béla Széless leírása segítségével identifikálta a pécsi püspökök nyaralójában, Püspökszentlászlón őrzött olajfestményt, amelyet Klimó György 1741-ben esztergomi kanonoksága idején készíttetett a díszkapuról.⁷ A festmény és Széless szövegének együttese lehetővé tette a kapu pontos ikonográfiai leírását és értelmezését. Teljes körű leírása Dercsényi Dezső tollából származik.⁸ A sokalakos és meglehetősen összetett ábrázolásból tárgyunkat most csak a timpanon és a szemöldökgerenda alatti sáv érinti, ezért csupán ezeknek rövid bemutatására szorítkozunk. A timpanon közepén trónoló Madonnát látunk. Jobbján, a mező szélén egy háromkapus templomot ábrázolt a művész BASILICA-felirattal. Ezt követi az esztergomi érsek alakja IOB ARCHIEP[ISCOPU]S-felirattal. A Madonna balján, kívülről befelé haladva, először egy tornyos városkapu képét látjuk, felirata CASTRUM, majd a király alakját REX BELA-felirattal. A szemöldökgerenda alatti mezőben Jób érsek és III. Béla mély hódolattal leboruló alakja látható, hódolatuk azonban nem a Madonna felé irányul, hanem a szemöldökgerendán kettős körrel szimbolizált és feliratokkal azonosított Teremtő felé. A két jelenetnek és a díszkapu egészének ikonográfiai programját Marosi Ernő kutatásainak köszönhetően meggyőzően tisztázta a művészet-történet-írás.⁹

Ugyanő legutóbb a Jelenits István tiszteletére összeállított ünnepi kötetben foglalkozott a tárggyal, közelebbről a Teremtő előtt hódoló III. Béla király írásszalagjának szövegével.¹⁰ Ugyanis a központi ábrázolásban nem csak a timpanon alakjait látta el felirattal a kapu tervezője, hanem a szemöldökgerenda alatti mezőben is megjelenő érseket és királyt is. Jób érsek szájába a következő könyörgést adja: DEUS PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI.¹¹ III. Béla szavai pedig így hangzanak: QUI PLASMASTI ME MISERERE MEI.¹²

A kutatásnak az utóbbi könyörgés forrását korábban nem sikerült tisztázni. A Jelenits-kötetben közölt tanulmányában Marosi erre tett kísérletet. A „plasmare” igéből, valamint a díszkapu építtetőjének, Jób érseknek nevéből indult ki, és III. Béla könyörgését invenciózus gondolatmenettel a bibliai Jób könyvéhez kapcsolta. A megoldás azonban ebben az esetben egyszerűbb.

A könyörgés a *Vitae patrum* egy korai redakciójának 6/7. századi latin fordításában jelenik meg először, a Szent Thais (Thasis, Thasia) megtérését és vezeklését elbeszélő történetben, majd ezután rögzül Thais legendájában. A legenda gyökere minden bizonnyal Serapion apát és egy meg nem nevezett prostituált története, ami az *Apophtegmata patrum*ban maradt ránk. A *Vitae patrum* azonban már Paphnutius apát nevéhez köti a lány jó útra térítését, és Thaisként meg is nevezi őt. Paphnutius hallván a gyönyörű lány erkölcstelen életéről álruhát ölt és a városba (minden bizonnyal Alexandriába) megy, hogy találkozzon vele. A városbéli jómódú ifjak szokása szerint pénzt ad neki, hogy négyszemközt lehessenek. A lány házának elzárt zugába vezeti, és bátorítja, mondván itt nem láthatja őket senki, csak az Isten. Paphnutius számára ebben a mondatban fel tárul, hogy egy szíve mélyén hívó lánnyal áll szemben, akinek – mint a beszélgetés során kiderül – még az örök életről is vannak képzei. A találkozás hatására Thais egy női monostorba vonul, itt, egy távolabbi félreeső cellában, vezeklésben tölti életének hátralévő részét. Szigorú lelkivezetője nem engedélyezi számára sem a szerzetesek megszokott imaformuláit, sem a szerzetesek és remeték körében elterjedt testtartást ima közben (felemelt kezek, égre emelt tekintet), hanem Kelet felé a földre borulva egyetlen könyörgést kell ismételnie: Domine, qui plasmasti me, miserere mei! Ennek a könyörgésnek szövegforrása egyébként lehetne a Marosi Ernő által gyanúba hozott Jóh könyve (Jób 10, 8: Manus tuae fecerunt me, et plasmaverunt me), mivel a 'plasmare' ige előfordulása valóban meglehetősen ritka a Vulgatában, de sokkal valószínűbbnek tartjuk, hogy noha alapját ugyanez a szöveg képezte, a 118. zsoltárból ered (Zsolt 118, 73: Manus tuae fecerunt me, et plasmaverunt me). A 4. századi Egyiptomban, Szkétisz, Nitria, Kellisz monasztikus-/remete-közösségeiben az imaélet forrása kizárólag a Zsoltárok könyve volt, sőt a folyamatos zsoltározás jelentette többé-kevésbé a teljes liturgikus életet, természetes tehát, hogy zsoltárvers részlete rögzül a Paphnutius-vitában, nem mellékesen a forrástól eltérő funkcióban. (A jelenet szerkezetéből: egy gerón ad utasítást egy vezeklőnek; a szöveg rövidségéből: Uram, aki alkottál engem, könyörülj rajtam; és a gyakorlat módjából: Thaisnak ezt és csakis ezt kell folyamatosan gyakorolnia – mindezekből egyértelmű, hogy a könyörgés nem a zsoltárverset akarja felidézni, hanem Jézus-imaként funkcionál a vitában.)

Egészen bizonyos azonban, hogy a Porta speciosa képi programjának megalkotója, ha egyáltalán ismerte, nem Thais legendájából vette át a mondatot. Az ő forrása a Halotti officium volt, ahol pontosan ebben a formában fellelhető a könyörgés.¹³ A temetési szertartás gyökerei a 4. századra nyúlnak vissza, a közösség zsoltározással kísérte utolsó útjára elhunyt tagját.

Az *Officium defunctorum* első írásos említése a 8. és 9. század fordulójára tehető, majd a 10. század végére teljesen rögzült a rendje, és a nyugati monastorokban napi kötelezettséggé vált a végzése.¹⁴ Valószínűleg egyáltalán nem, vagy csak elszórt adatok esetleges felbukkanásával volna nyomon követhető, hogyan került ez a könyörgés a halotti szertartás szövegébe, de az általam ismert előfordulásai azt tanúsítják, hogy már a 9. század végén rögzült a helye a szertartásrendben.¹⁵ A magyarországi liturgikus gyakorlatban egyik leghíresebb fennmaradt kódexünk, az egyébként éppen az esztergomi érsekség liturgikus rendjének körében készült Isztambuli Antiphonale tanúsítja jelenlétét.¹⁶

III. Béla írásszalagjának szövege a középkori művelődéstörténet szélesebb kontextusában is figyelemre méltó számunkra. Megerősíti az irodalomtörténeti kutatás hangsúlyos megállapítását, miszerint a szakrális és az ezekkel érintkező világi szövegek forrásainak feltárásánál és ettől elválaszthatatlan kontextuális értelmezésénél nem annyira a primér bibliai, hanem sokkal inkább a liturgikus szövegek kiaknázására kell törekedni. A közelmúltban Déri Balázs több fontos tanulmányban hívta fel a figyelmet arra a szövegalkotási folyamatra, ahogyan bibliai helyek egyenes vagy szerkesztett idézetként liturgikus tételekké válnak, majd a különböző liturgikus cselekményeket, officiumokat végző klerikusok közös szövegkincsévé lesznek, hogy aztán a mnemotechnikai szövegalkotás szép példáiként a legkülönbözőbb műfajú megszólalásokban (legendákban, történeti munkákban; esetünkben pedig egy díszkapun) szövegalkotó elemmé váljanak.¹⁷ Ebben a példában, a király könyörgése esetében egyértelműen liturgikus szöveg a forrás, ám valószínű, hogy az olyan szövegek esetében is nagyon körültekintően kell eljárni, amelyeket akár a Vulgatából vett szó szerinti idézetként is azonosíthatnánk. Egy egészen közeli példát hozva ilyen szövegrésznek kell tekintenünk például a Porta speciosán az ugyancsak hódoló mozdulattal leboruló Jób érsek írásszalagjának könyörgését: DEUS PROPITIUS ESTO PECCATORI MIHI. Mint korábban jeleztük, a mondat szó szerint föllelhető a Lukács Evangéliumban, a farizeus és a vámos történetét elbeszélő sorokban, ám a rövid könyörgés mint a Pünkösöd utáni vasárnapok egyik antifónája jelenik meg már a 9. század végén a főntebb hivatkozott Albi, 44-kódexben,¹⁸ majd hamarosan a 12. vasárnaphoz rendelve rögzül a helye a gradualékban, antiphonalékban.¹⁹ Noha - III. Béla könyörgésével szemben - ezt csupán a textusra alapozva nem lehet bizonyítani, mégis úgy gondoljuk, hogy Jób érsek szavainak forrása is sokkal inkább a megfelelő antifóna lehetett, nem pedig a Vulgata szövege.

A Porta speciosa építését a szakirodalom egyöntetűen 1185 és 1196 közé teszi, az építtető Jób érsek 1185-ben foglalta el az esztergomi érseki széket, a királyábrázolás alapján pedig kétségtelen, hogy a díszkapunak

1196-ban, III. Béla halálakor már állnia kellett. Marosi Ernő stíluskritikai alapon, több egykorú, esztergomi eredetű fennmaradt emléktöredék analóg vizsgálatával kimutatta, hogy az építkezés idejét ennek az évtizednek második felére kell tennünk. Egészen biztos, hogy a király írásszalagjának könyörgés-szövege csak nagyon körültekintően használható a datálás kérdésében, hiszen a liturgikus szövegek alkalmazása széles körben elterjedt volt, és nem rendelkezünk olyan repertóriummal vagy tipológiai tanulmányokkal, amelyek összefoglaló képet adnának ezeknek a szövegeknek „másodlagos” felhasználásáról, a funkcióváltások módozatairól, a liturgikus tételek mozgásának korlátairól. Ám ha felidézünk az írásszalag textusának eredeti liturgikus helyét, és ehhez hozzárendeljük ennek a könyörgésnek és a ‘plasmare’ igével alkotott egyéb liturgikus tételeknek előfordulásait és funkcióját, a datálhatóság kérdésében elgondolkodtató eredményre jutunk. A könyörgés eredeti funkciója: a Halotti officiumban az elhunyt szólal meg ezekkel a szavakkal. A kulcsigének, a *plasmarenak* az officiumok során egy másik előfordulásával is találkozunk: De terra plasmasti [néhány kéziratban ‘formasti’] me et carnem induisti me redemptor meus domine resuscita me in novissimo die!²⁰ Ez a könyörgés antifóna, nem meglepő módon ugyancsak a Halotti officiumból.²¹ Elgondolkodtató eredményeket hoztak az epigráfiai emlékekre való rákeresések is az interneten. Brunonak (11. sz.), a minden Szent Mauritius templom alapítójának megsemmisült sírkövén: QUI PLASMASTI ME DOMINE MISERERE MEI.²² Az imént idézett antifóna pedig Conrad von Grünsberg sírkövén (1477).²³ A Pray-kódex teljes terjedelmében rendelkezik a gyászszertartás rendjéről és hozza a szertartást végző pap szövegeit. Amikor a pap a sírba helyezett koporsóra földet szór, a 138. zsoltár előtt ugyanez az antifóna-szöveg hangzik el a szájából.²⁴ Mindezek alapján talán szabad kérdésként megfogalmaznunk, hogy nem datálhatjuk-e III. Béla alakjának vagy legalábbis írásszalagjának elkészültét 1196 tavaszára, a király halálának közelébe.

*Itt is szeretném köszönetemet kifejezni Madas Editnek és Sarbak Gábornak, akik liturgikai kérdésekben segítségemre voltak, valamint Déri Baláznak, aki felhívta figyelmemet néhány fontos tanulmányra.

¹ *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon II.*, főszerk. Kőszeghy Péter, Bp., 2004, 437–441. (TAKÁCS Imre)

² Barkóczy 1761-ben nyerte el az érseki címet, erős kézzel hozzálátott az újjáépítendő egyházi épületek tervezéséhez, a várbéli tereprendezési munkákhoz, ám hamarosan (1765) bekövetkezett halála megakadályozta, hogy ő maga valósítsa meg a terveket.

³ Széless Gyöngyösi született 1697/98-ban. 1728-ban Nagyszombatban tanult, majd szülővárosában Barkóczy Ferenc káplánja lett. 1733-tól 1738-ig Vámosladány, 1738-tól 1750-ig Vágsellye plébánosa. Ezután haláláig, 1773. márc. 27-ig az esztergomi várban szolgált, a Bakócz kápolna kriptájában helyezték örök nyugalomra. I. Széless György ...

⁴ Széless György: *Commentarius in Rudera Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis*. Kézirat. Esztergom, Prímási Levéltár, P. 68.; Széless György: *Rudera Ecclesiarum Unius Cathedralis S. Adalberti M., Alterius Collegiatae Ecclesiæ Divi Stephani protomartiris in arce Strigoniensi existentia descripta*. Kézirat. Esztergom, Prímási Levéltár, Nr. 1344. Vet. Impr. III. E. 1.; az utóbbi kiadása: Széless György: *Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház. Széless György 1761. évi leírása a Szent Adalbert székesegyház és a Szent István templom romjairól*, bev., jegyz. Marosi Ernő, Horváth István, a latin szöveget átírta, for. Waigand József, Romhányi Beatrix, Esztergom, 1998, (a Porta speciosa leírása: 67-91).

36

⁵ Széless György: *Descriptio inscriptionum ecclesiæ metropolitanæ Strigoniensis*. Esztergom, 1765. Magyarul: *Az Ecclesia magnificának, azaz, mint romjaiból is kitűnik, Szép templomnak nevezett esztergomi érseki templom feliratainak leírása = Magyarországi gondolkodók, 18. század. Bölcsészettudományok II*, bev., ford., jegyz. Földesi Ferenc (nyomdai előkészítés alatt).

⁶ Elsőként Ioannes Nep. Mathes (*Veteris arcis Strigoniensis ... descriptio*. Esztergom, 1827) támaszkodott Széless leírásaira, noha esetenként kritikával kezelte egyes megállapításait.

⁷ CZOBOR Béla, *Az esztergomi elpusztult bazilika = III. Béla magyar király emlékezete*, szerk Förster Gyula. Bp., 1900.

⁸ DERCSÉNYI Dezső, *Az esztergomi Porta speciosa*, Bp., 1947.

⁹ MAROSI Ernő, *Az esztergomi Porta speciosa ikonográfiájához = Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerk. SZÉKELY György, Bp., 1984 (Memoria Saeculorum Hungariae, 4), 341-356.

¹⁰ MAROSI Ernő, „*QUI ME PLASMASTI*” = *Granum veritatis – az igazság magva. Únnepi kötet Jelenits István 75. születésnapjára*, szerk HORKAY HÖRCHER Ferenc, ZSÁVOLYA Zoltán, Kézirat gyanánt, megjelent három példányban, Piliscsaba, 2007, 62-65. (<https://btk.ppke.hu/db/03/92/m00001392.pdf>)

¹¹ Isten, irgalmazz nekem, bűnösnek! Lk. 18, 13.

¹² Aki [a föld porából] alkottál engem, könyörülj rajtam!

¹³ Officium defunctorum, 2. nocturnus, 1. responsorium

¹⁴ KOVÁCS Andrea, *Az officium defunctorum eredete és szövegei = Magyar Egyházzene X (2002/2003)*, 353-377.

¹⁵ ALBI, Bibliothèque municipale Rochegude, 44. 890 körülre datált Graduale-antifonale. COLETTE, Marie-Noël, *Le Graduel-Antiphonaire, Albi, Bibliothèque Municipale, 44: une notation protoaquitaine rythmique*, = *International Musicological Society Study Group Cantus Planus: Papers Read at the 6th Meeting in Eger, Hungary (1993)*. Ed. by László DOBSZAY, Bp., 1995, 117-139.; <http://cantusdatabase.org/source/374102/f-ai-44 - 2014.03.03>.

¹⁶ ISZTAMBUL, Topkapı Sarayı Müzesi, Deissmann 42.; *The Istanbul Antiphonal about 1360*, ed. by Janka SZENDREI, Bp., 1999.

¹⁷ DÉRI Balázs, *P. magister gestájának bibliai-liturgikus idézetei I. = Magyar Egyházzene XIX (2011/2012)*, 33-38. Uő., *P. magister gestájának bibliai-liturgikus idézetei II. = Magyar Egyházzene XIX (2011/2012)*, 241-250.; Uő., *P. magister gestájának bibliai-liturgikus idézetei III. = Magyar Egyházzene XIX (2011/2012)*, 343-352. Uő., *Három liturgikus tétel Szent István Intelmeiben = ItK 114 (2010)*, 3-16.

¹⁸ ALBI, Bibliothèque municipale Rochegude, 44. 890 körülre datált Graduale-antifonale. COLETTE, Marie-Noël, *Le Graduel-Antiphonaire, Albi, Bibliothèque Municipale, 44: une notation protoaquitaine rythmique*, = *International Musicological Society Study Group Cantus Planus: Papers Read at the 6th Meeting in Eger, Hungary (1993)*. Ed. by László DOBSZAY, Bp., 1995, 117-139.; <http://cantusdatabase.org/source/374102/f-ai-44 - 2014.03.03>.

¹⁹ <http://www.cantusdatabase.org/source/374102/f-ai-44 - 2014.03.03>.

²⁰ Földből alkottál és testbe töltöttél engem, Uram, Megváltóm, támassz föl az utolsó napon!

²¹ [http://cantusdatabase.org/id/002123 \(2014. 03. 07.\)](http://cantusdatabase.org/id/002123 (2014. 03. 07.))

²² [http://www.inschriften.net/minden/inschrift/nr/di046-0014.html \(2014. 03. 07.\)](http://www.inschriften.net/minden/inschrift/nr/di046-0014.html (2014. 03. 07.))

²³ [http://www.lagis-hessen.de/de/subjects/idrec/sn/gdm/id/854 \(2014. 03. 07.\)](http://www.lagis-hessen.de/de/subjects/idrec/sn/gdm/id/854 (2014. 03. 07.))

²⁴ Madas Edit, *Középkori prédikációirodalmunk történetéből. A kezdetektől a XIV. század elejéig* (Csonkaai Könyvtár, 25), Debrecen, 2002, 117-118.

„Biztos vagy abban, hogy a padló
nem lehet egyben mennyezet is?”
(M. C. Escher)

Máthé Andrea 37

MEGLÁTNÍ ÉS...

Escher(-kiállítás) és Róma

Úgy véljük, talán még
meggyőződésünk is, hogy
amit látunk, az az, ami.
Miközben egészen más (is
lehet), persze az is, vagy
éppen ez is, az is, vagy
több is, más is. Olyan tér-
ben tudjuk ezt leginkább

megtapasztalni, amelyik folyamatosan, szinte követhetetlenül önmaga is
'történik', kiteszi magát a lehetetlen és bizonyíthatatlan változásoknak. Min-
denét megtartja, mindenéhez visszatér, miközben felül is írja önmagát. A lát-
ható, érzékelhető materiálisból létrehozza a nem létező érzékelhetőt.¹
Ezekben az ellentmondásokban, kereszteződő reflexiókban, láthatatlansá-
gokban mégis megteremtődik az érzékelhető különösség ismerős varázsa.
„...az emberi célokból kialakult képződmények véletlen összeszövése új, aka-
ratlan szépséggé a római városképpen hozta létre a legvonzóbb példát. [...] a
legtisztább véletlen döntött arról, hogy milyen össz-forma jöjjön létre a
korábbiból és a fennmaradóból, az egymáshoz illőből és össze nem illőből.
S mivel az egész megfoghatatlan módon olyannyira egységessé vált, mintha
elemeit valamely tudatos akarat a szépség kedvéért rakta volna össze, von-
zerejének hatalma most már ebből a tág és mégis a megbékélést hordozó tá-
volságból származik, amely a részek véletlenszerűsége és az egész esztétikai
értelme között feszül.”²

Ezeket a sorokat hozzátvetőlegesen akkor írta le Georg Simmel, amikor
Maurits Cornelius Escher először érkezett Rómába, majd hosszabb időre oda
is költözött, ott élt és alkotott. Majdnem száz év telt el azóta, és talán úgy
véelhetnénk, mintha már elmúlt volna, mintha már túl lennénk az elmúlt szá-
zadokon-századon, az ismert képeken, tudottnak vélt emlékeken. Valószínű-
leg közelebb kell lépnünk, igazán ránéznünk minderre, és rájöhetünk, hogy
semmi sem (a) múlt, az igazi dolgok, események és művek nem hagyják, hogy
túllépjünk, átlépjünk rajtuk; jelenlétük van. Mindig.

A Chioistro del Bramantében rendezett kiállítás³ nagyrészt azt a hatást
mutatja be, amelyet Róma és Itália⁴ gyakorolt Escher műveire. Ha az 1931-
ben keletkezett xilográfiáját, *A Szent Péter (bazilika) belülről* címűt nézzük,
felismerhetően látjuk az előjeleit annak, ami később, például a perspektíva-
váltásban, megsokszorozódásban, a konvex-konkáv nézőpontjátékban, a kü-
lönböző formák pontos egymáshoz illesztésében válik Escher alkotásainak

sajátos jellemzőjévé. A fő művek egyikén, *Metamorfózis II.* címűn – amelynek szintén van konkrét, képszerű, itáliai vonatkozása.⁵ –, összefoglalóan láthatók ezek a vonások-eszközök. A kiállítás római helyszíne⁶ is egybecseng az

escheri nyomatok térképzeteivel: a Via Arco della Pace vagy a Vicolo
38 della Volpe szűk utcáin közelíthetjük meg a helyszínét, az egykori kólostort, amelynek alig észrevehető bejárata a Santa Maria della Pace-bazilika köríves hátsó oldalához tapad, onnan juthatunk a kiszélesedő kiállítóterekbe, amelynek egyikét tükörszobaként rendezték be, és ahová belépve a *Nappal és éjszaka* képéről⁷ ismert, plasztikává alakított, felfüggesztett, repülést imitáló fehér madarak között találjuk magunkat, és velük együtt többszörösen tükröződünk mindenfelől vissza, mintegy perspektíva és reflexiós játékot átélve. Mindeközben kitekinthetünk a Bramante tervezte nagyszerű reneszánsz belső udvarra, amelynek közepét pontos átlóval kijelölt faragott kő jelzi, külső folyosóiról pedig boltíveket tartó oszlopsorok között pillanthatunk egy-egy kivételes freskóra.

A valóságos és képzelt tereknek a folytonos átfedései, egymáson áttűnései, találkozásai, egymást erősítő hatásai, a szem és a gondolkodás beállítódásait próbára tevő kalandok: Rómában is, és az Escher-képeken/képekben is. A lehetetlenségek megkísértései, legyenek azok az időrétegek egymásra épülésének követhetetlen nyomai Rómában, vagy a matematikai lehetetlenségek vonalai az Escher-nyomaton, találkozási rétegeket és átfedési mezőket jelölnek építészeti és rajzi megfogalmazások között. A római tér változatossága a legszűkebbtől az egészen gigantikusig vertikálisan és horizontálisan is átállítja szemünk lencséjét, testünk érzékelési koordinátáit, amiként ha ránézünk egy-egy escheri lépcsősorra, folyosóra, padló- vagy toronyvariációra, nem lehetünk továbbra is biztosak a középpont és a biztosan kijelölhető koordináták lehetőségében. Pontosabban nem úgy, nem olyan módon lehet kijelölni őket, ahogy gondolnánk, vélnénk. Megpróbáljuk elképzelni azt, amit nem tudunk elképzelni, pontosabban, hogy milyen az, amikor nem tudunk valamit elképzelni. Az Escher-képeken a szemünkkel követhetjük végig a hiperbolikus térképzetek vonalait, Rómában a testünkkel és minden érzékszervünkkel tapasztalhatjuk meg az építészeti tér különleges rendeződéseit. Utcaít, tereit járva folytonosan és egyszerre az ismerősség és a meglepődés érzése fogja el a sétálót, és miközben úgy véli, mindig újabb és újabb utcákra fordul, egyszer csak felismer egy kapualjat, egy boltívet vagy egy jellegzetes utcakövet, amely tagadhatatlanul jelzi, hogy visszaérkezett valahonnan, nem tudni milyen ívek megtétele után, valahová, ahol már járt. De a fordítottja is igaz lehet: miközben felismerni vél egy erkélyt, egy tetőkertet, egy domborművet vagy egy kis szobrocskát az egyik ház falába illesztve, rá kell jönnie, hogy az mégsem az, amit már korábban látott. Az is és nem is – egyszerre és egymásnak ellentmondóan. Amiként Escher nyomatain

sem, vagy csak alig-alig ismerhető fel, hogy hol, melyik az a képrész/let, ahonnan elindul egy egészen kicsi változás, elmozdulás, amely kibontakozva átalakítja az egész formát, illetve összhatásában megmutatja, hogy minden forma önmaga és önmaga ellentéte, kiegészítője, szétbontója és újraépítője is. Széttartások és összefutások, tesszelációk és rotációk, 39 poliéderek játéka, a Möbius-szalag térré változott síkjának logikája és topológiája – része mindannak, amivel az Escher-nyomatok szemünk és szemléletünk átállításának kalandjára hívnak, hasonlóan Róma kalandjához, ahol a végtelennek és történelminek egyszerre mutakozó idő és az épített, követhetetlenül változatos, mégis harmonikus téralakzatok szinkron egybejátszása megváltoztatja viszonyunkat saját magunkhoz és változásaival mintha átírná saját történetünket is.

A táj, a természet nem válik külön az építményektől, hanem össze- vagy beleolvad egymásba Rómában is és Escher képein is; ez utóbbi a természeti létezők és lények matematikai pontosságát mutatja meg, tesszelációs egymásba kapcsolódásai, ismétlődéseik, variációik szisztematikus voltát. Hasonlóan Rómát járva észrevétlenül és óhatatlanul is valamifajta egységet lehet érezni a különbözőségekből, a több ezer éven át húzódó korok, anyagok, formák között: különféle méreteik olyannyira egymáshoz aránylanak, formáik olyan módon épülnek és illeszkednek egymáshoz, hogy magától értetődően adják a természetes összefonódás érzetét. A kis utcatalálkozási pontok és a nagy terek, a szűk utcák és széles utak egymásba fonódásának összhangja, egymásba hullámzása, sodródása a Lateráni Szent János bazilika belső kerengőjében a csavart kettős oszlopsor formaadásában jelképesen akár el is nyerhetné összefoglaló esszenciáját: pontosan megtervezett kiszámítottságával mégis a véletlent, az esetlegességet és az organikus egységet valósítja meg; és ha az építészetnek egyáltalán lehet erotikája, akkor ennek a kettős oszlopsornak van; tervezőjétől⁸ valószínűleg nem állt távol a misztika, amelyet Róma egy-egy helyén, valami magyarázhatatlan miatt meg-megállva, körbepillantva ma is érezhetünk.

Az Örök Városban és az Escher-képeken is éppen az észrevétlen szimmetriák, az egymásnak megfeleltethető aszimmetriák a tér emberileg még átlátható logikáját rejtik, azzal együtt, hogy egy-egy szellemi-, gondolati- vagy időrést ütnek rajta, kitágítva egyszerre az ismert és ismeretlen térérzetet különféle korszakok időlenyomatai felé, ami otthonossá transzformálja még az először látottat, nem-tudottat is. Az Escher-képek hiperbolikus tereinek mintha Róma időbeli hiperbolái lennének a megfelelői, ahogy nyomai megjelennek, át- meg áthajlanak, és önmagukba visszatérnek egymásra vagy egymásba épült köveinek rétegeiben, ön/rendeződéseiben, szerkezeteiben.

A *Három világ* című Escher-képen⁹ a mélységbe nézünk, lefelé, és a magasságot látjuk, a magasságba látunk felfelé. Minden mozog, minden lebeg, minden tükröződik, és nem ott, nem úgy van, ahol és amiként látszani tűnik. Az eget látjuk, abban a víztükörben, ami valójában nincsen
40 (rajzi eszközökkel megjelenítve) a képen, 'csupán' kikövetkezteti és látni véli szemünk. Minden, ami valóságos, megmutatja az önmagánál sokkal több lehetőségességét. Még akkor is, ha sok mindent fordítva, ellenkezően, másként tapasztalva, mint korábban, mégis meglátni azt, amiben és ahogyan a még több, a teljesség felé mutatva érzékelhetővé válik: Rómát nézve, látva és (be)járva mintha erre rá lehetne eszmélni, erre nyílhatna fel a szem és minden érzék. Arra, ami – még mindig – örök és szent.

¹ Ezt a jelenséget geometriailag az ún. *Kanizsa-triangle/háromszög* írja le.

² Georg Simmel: *Róma. Esztétikai elemzés* in uő: *Velence, Firenze, Róma. Művészetelméleti írások*, Atlantisz, Medvetánc, Budapest, 1991, 19. o., ford. Berényi Gábor.

³ ESCHER, Chioistro del Bramante, Róma, 2014. szeptember 20 – 2015. február 22.

⁴ Az 1930-as években Escher – főként gyaloglásokkal, a természet és városok bebarangolásával – végigjárta Itáliát a következő főbb városok érintésével: Siena, Firenze, San Gimignano, Ravello, Tropea, Pentadattillo, Palermo.

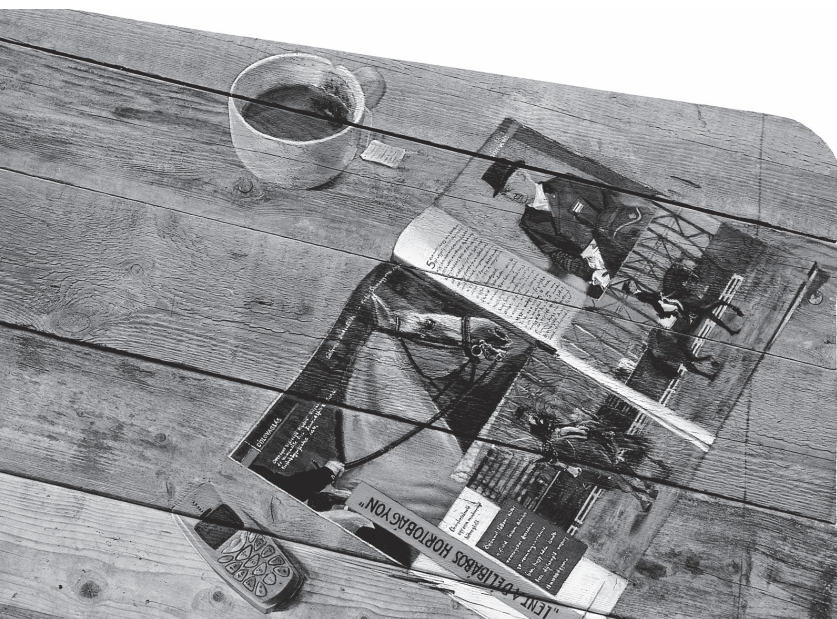
⁵ M. C. Escher: *Metamorfózis II.*, fametszet, 1939-0., 19,2x38,9 cm, egyik részletén Atrani, az Amalfi-tengerparti kisváros látképét örököltette meg Escher, amelynek külön litográfiát is szentelt korábban, 1931-ben.

⁶ Az egykori kolostort Bramante tervezete, a reneszánsz építészet egyik remeke: http://chiostrodelbramante.it/info/chiostro_del_bramante/ (2014. X. 17.)

⁷ M. C. Escher: *Nappal és éjszaka*, litográfia, 1938., 39,1x67,7 cm, a Baarn M. C. Escher Foundation tulajdona.

⁸ Francesco Borromini tervei alapján készült (1650).

⁹ M. C. Escher: *Három világ*, litográfia, 1955. december, a Federico Giudiceandrea Gyűjtemény tulajdona.

DÉLNYUGATI UTAZÁS

(Tomba della Caccia e Pesca)

1.

Áramlatba hajított lapát,
elúszó mérföldek.
Nyáréji zsibongás, gerinc
áramvezeték-muzsikája,
éjmosta városok planktonvilágai.
Belsőégésű motor duruzsolása, ülésen
szertehányt kezek, lábak. Testek partjait
nyaldosó lélegzet, fogak kagylóin
olajos tajtékú hullámtörés.
A kátrányszín úttestből egyenként
fölvágódó, s tovarohanó lélekvezetők,
útfelező elvakított kísértetei.
A tompa másvilági zúgás majd
Tarvisionál, éjfélkor nyugszik pillanatra.
Ahogy egy eltévedt ujj bekattintja a rádiót.
A brit fátyolos hang aranynak
mezőiről énekel. Szétnyíló kőfalfüggönyök,
telihold. Falkoronás asszony, vér dagálya,
lágycsőbe vert szigony.
Reflektorfényben pillanatra megmerevedő
agancsos test antik inai.

2.

Derengő várakozás.

42

Az orvietói pékség testmeleg kövein fölcsillanó
első napsugár. Az ernyőfenyők párlata,
a huszonkét küllőjű krisztusi mandala
dóm nyugati homlokzatán. Kimerült test
meztelen érzékei, olajlomb zizegő ezüstje,
hallgatatag katakombáira boruló, vakító
hegycsúcs: veii Apolló mosolya.

Róma. Hídjai.

Majd napnyugati tűk, Tarchna ciprusaira
föltűzött lángoló szembogár,
pislákoló populoniai éjfél. Így is
kezdődhetett volna. KI IS.

S ami, történhet-e igazán.

Villámlás a Monte Capanne felett.

Vigasztalan üregekből napfénybe
emelt rózsás elbait.

3.

Félbeszakadt ének. Egyre visszafojtottabb
lélegzetű percek, elakadt ásó.

Kézfej a nyél hegyén, azon nyugszik az áll.

Szemben Hunyad-ormával

az ég öbölnyi tenger. Bükkök közt elsuhanó
driád árnya, zöldküllő-vihogás.

Arcnyi homlokzaton összezáruló

tornyos évek, megremegő,

belső tengerbe zuhanó hasfalak.

Hullámcincálta, kibomló sirályfészkek,

napra nap fogyatkozás:

az átenső gyarapodása

ezúttal se kivehető.

Talán csak

ez az egyetlen, magára zárt sírkamra,

időmaszatolt falfestményeivel.

Holott errefelé már se idő, se tér,

se öblök, se zátonyok,

csak leengedett háló,

barátok zshivaja, istenek lakomája.
Szemfoglalatnyi tenger, közepén
szűkülő ponttal.
Bármilyen megtörténhet.
Hullámszó deszkán napsütötte ébredés.

43

EGY ALABÁSTROM KAVICS 1.

(Velathri oszlopai)

*Velathri trónusa a semmi közepén.
Errefelé mintha megállt volna
az idő. Enyéimet –
apámat s anyámat látom
újra fiatalon. Egy kavicspergető
gyermeket a csatornánál, atyai ház előtt.*

*Nem ittunk az istenek nedűjéből.
Nem ültük meg lakomáikat.
Olykor gyógyfüveket gyűjtögetünk,
s örvendezünk a szirtek idejéi hollóinak.
Estétként kiülünk az apró domb
alabástrom gyűrűjére. S bámuljuk
a holtak városának mécsvilágait.*

*„Mostanában sűrűbben járok erre.
A környéken e köveknél
lassul le leginkább az idő. Innen nézve
egyre gyakrabban kapom
magam azon, milyen lehet igazán
embernek lenni. Közülük egynek” –
szól halkán, felém se fordítva fejét.
Elnézem arcát. Erős élek,
mély szakadékokkal. Velathri hűvös hegyei.
Tartása egyenes, vaskos. Sírkamrák égi gerincei.
Tenyere inas, széles. Akár a magamé.
Fagyökeű ujjai begyeiken ki- s fölfelé hajlanak;
cédusok félútról mélybe görbülő,
végeiken égbeszökkenő,
szárnyas ágai.*

*Nem faggat gondolataim felől.
Égi dolgainkról szót se ejtünk. Ki, s épp
merre tart. Úgy vagyunk, ahogy a fák között
elülő szél. Buckákban az urnák, életek
néma kavicsaival.*

*Miről is beszélhetne két égi testvér.
A főzővíz bugyogásáról a tűzön.
Idén mennyi gyermek született.
Cseppnyi fénytörésről hajnali fűvön.
Végül csak szemébe nézek.
S csak annyit szólok csöndesen:
a legnehezebb nem beavatkozni.
Hagyni, hulljon a lomb.
És hullani vele.*

EGY ALABÁSTROM KAVICS 2.

(Ombra della Sera)

A firenzei múzeumkertben
már ízelítőt kaptál.
A kőbevájt kozmosz
égboltul egy műbuckát kapott.
Egyszerre fojtogatta torkod
a megindulás és a tehetetlenség.
1901-ben hetven kilométert
zötykölődtek darabokban, hogy ötvenhárom
alabástromból emelt urnáját ma körbetapogassa
egy mögüled elővágódó kövér, izzadó tekintet.

Nézted,
égő szemekkel, kiszáradt torokkal,
s mellkasod úgy nyomta szívedet,
akárha sírboltja kozmoszi tengelyét.
Ám csak lassult a szívverés.
Ahogy belédnéztek a volterrai Inghirami-sír
féloldalvást könyöklő halottai.

Tegnap, a San Giustónál
érezte ugyanígy. Épphogy csak elérte
az aprócska kavicson megcsusszanó
lányka kezét. Alice-nek hívták. Hallhattad,
anyja utána így sikolt. Miután ölbe kapta,
surrantál csak észrevétlen tovább,
egy göcsös fenyőtörzs mögül bámulva
ördög szurdokát,
a Balze-szakadékot. Aztán tűnt az is,
pillantásra lányodat lásd,
ahogy odahaza,
kivilugasod kövére
színes krétákkal rajzol.

Ma újra az apátság tövében.
Mennyi földrengés rázta meg
évszázadok alatt. Eleinte egy kies hegyhát
félreeső, aprócska dombján állhatott.
Aztán megindult a föld, tornyosuló fennsíkból
városnyi szakadék. Monumentális nekropolisz
már illethetetlen halottai.

De Volterra még áll. S állt azután,
testvéreit elnyelte a római ordasgyomor.
Rilke anygala, szülőhegy trónusa,
fenyegetőn és szelíden –
ne maradjon utána más,
elhaló bronz-sikoltás,
pőre, vékony kamaszsobor.

BÚVÁRHARANG

feljegyzések

2014. augusztus 20.

A völgy esőtől ázó köpenye.

„Az idő telje annyi, mint ennek a pillanatnak az örökkévalósága.”
(Eckhart mester)

Augusztus 21.

Megérkezés a házba.

H. A. barátom (az én ismereteim szerint az utolsó polihisztor) csodálatos kertje, ahol végül magamra hagyott.

Eső készül újfent a völgy fölött, némán húzódnak össze az ágak, de leveleik kitárulkoznak.

Itt a csúcs az uralkodó, kétfelől is zuhogva hull rád a zöld, mint repedésbe a mag, költözik beléd a tiszta álom.

Érdemes-e itt megszólalni, szót váltani valakivel, bárkivel? Az alkotás vágya örökre elmosódik, leohad a bambuszliget halhatatlan árnyékában. Miből építsünk hát házat?

A csendben való törékeny terjeszkedés nélkülözhetetlen, akár egy fűszál hegyéig, a fákról nem is beszélve, vándorolni szükséges, még ha át se léped kerted rejtett, néma küszöbét.

A Darázs-forrás szabdalta villa talaja erősen lejt, egy terasszal feljebb réges-régen az eróziótól támfalakkal védett gyümölcsfák és szőlők szabályosan metszett tömege sorakozott; de lejjebb már a dalmát hegyek vörös földjébe ágyazott fűszerek borban ázó illata érzik.

A szőlő márványrepeszekről ölelt, mélyben furakodó gyökerei sebzeten is életre keltik a tetszhalott fürtöket.

1923. *Alice*. Ez a felirat fénylik a frissen meszelt villa, valaha nyári rezidencia homlokán. A század elején a Griesz-család lakta, még most is minden mohás rés, antik lépcsőtöredék mesélni képes. Ami elmúlt, 47 nem halványul. Szarvasbogár dermed a mézgához.

Vajon *melyik* napot éljük e házban?

A régi szökőkút alja száraz. Csobbanó vizét csak a bearanyozó képzelet monstruma szüli, pumpálja. A kisgyermek-szobor kezéből kőhal tátog.

A szakadék, ami ott van bennünk, az írásé: elnyeli az égi fényt, hogy aztán indián szőttesének kiterített színei újra és maradéktalanul visszatükrözhessek.

Lassan felszívódik minden egyes tegnapi csepp. Hiánya helyén tovább sarjadzik, nő a szederbokor alig látható tuskéje. A seb, mit rajtad ejt, sokáig könnyezik.

A szomszéd lakás mellett, a közös fal mentén, a vécén gubbasztva, kezemben könyvvel, félig lehunyt szemmel Pascal *Gondolataiban* olvasok, keresgélek. A jelentések sokszor a legabszurdabb helyen nyílnak, akár a kőrózsa. Közben a rosszul szigetelt, vékony fűrdőszobai fal tömbjén át, ahogy görnyedve gubbasztok, ismeretlen hangorkán közepébe kerülök. Akárha a ház régi lakóinak szelleme (talán a kereskedő Griesz Arnoldé, Spiegel Alice férjéé) járna vissza jeremiádot hangoskodva össze. Szenvedélyes párbeszéd egy nő és fiatal férfi között: „Nem látod a nyelvemet? Mama! Meg fogok halni! Nem látod? Gyere ide, nézd meg! Mondom, hogy mindjárt meg fogok halni. Te meg csak így itt ülsz? Mama!” A fiú, akinek hangja kissé nemtelen (a gyermek Pilinszky?), le-föl rohangál, csapkod, mintha téasztűrő landolna a konyha kopott kövén. „Minek ennyire idegesíteni magadat”- szólta vissza a Mama csámcsogva, majd hozzátette – „Kész a leves. Tegyel bele egy kis sót. Amúgy minek ez a sok ideg?”

Talán csak H. A. tudja, miféle szellemek veszik olykor birtokukba e búcsú nélkül itt hagyott, csak a tükrök valóságát ismerő, magukba záródó tereket, a szorongás tereit, amelyek időnként Antonin Artaud kegyetlenek színházának színpadjaihoz hasonlítanak, s csak arra várnak, hogy az Alice-villa alagsori vécejének teátrális trónján ücsörögve füled a fűrdőszoba falához tapaszod.

A ház előtt, a mohás kőre zuhogva, pattogva csobog a víz, míg a kút-főnél időz leszállva az óriás vasdarázs, szárnyát lengetve, a forrás névadója, a fullánkjától megfosztott, génmutáns Giacometti-szobor.

Ki-be járkálok, léptem puhán érinti a földet.

A kert végéig megyek, Orlandóként nézek, bámulok ki a völgyből, akár a vadászok, kidugom a fejem az alsó nyári lak faházának fűrészpontos tornácáról,

amely olyan, akár egy szibériai vándorszínház összecsukható díszlete. A fadestkák évgýűrűi közé mintha a Cseresznyés kert szereplőinek reumás csontját is beprésették volna. Fríz utolsó szavait hallom azután, hogy Ljubov Andrejevna már távozott.

48 Fácánrikoltás hallik a távolból (netán megszelídített, dürrögő, északi fajdkakasé), aztán a belső szoba diagnosztá papagájának csörgeése, ahogy – miként az éneklő sámánok a koponyát – diót lékel, trepanál. Aztán egy pillanatra semmi.

Méh röppen a citromfű smirglis levelére, hintázva karcos jeleket a levegőbe.

Egy zeneszerző barátom (D.B) jut eszembe: nem is emlékszem, hogy valaha is láttam volna ennél (nála) tökéletesebbet: az Ő hajnali harmatcseppjei (kottafejei) gyöngyöznek most a babér vastag rinocéroszborén.

Bezárom az ajtót, a fenti szobába rézsút érkezik meg az alkonyat kígyózó fénye, átlépi az asztal által lezárt rejtelmes határt, a könyvekig kúszik. Olvas a lapok között.

Augusztus 22.

Beragadt szemmel ébredek. Az allergia (parlagfű), mint a szenvedéstudatot erősítő stigma, lobban be így az augusztusi tűzijáték után. Egy kis cikóriakávé, amit félig kómában hurcolok föl az emeletre, miközben az üvegen áthatoló hajnali tűz szikrai ostromolnak fáradhatatlanul.

Óriás pálma feszít a párkányon. Itt minden megél, afféle gyűjtőhely ez az egzotikus növények számára, miként a tündöklő kert is, H.A. mozdulatlan bárkaja, amely hangtalanul utazik az időben.

Berzsenyi óta ez az első rózsás labirinth költőink valóságos kertjében. Vajon ki írja meg a költők által ápolat növények történetét? Az összeszedettség és megtervezettség eme földi állapotát?

A szomszédasszony panaszkodik: elmeséli milyen szép is volt ez a kert hajdanán, amikor még csak az édesanyja lakta (aki elsőként költözött be ide, sokáig csak egyedül élt, de a Rákosi-korszakban újabb szomszédokat „rendeltek” melléjük).

Miután a Griesz-család elpusztult vagy elmenekült, már csak egyetlen leszármazott él valahol a messzi Amerikában, de ő nem tartott igényt az Alice-villára. Alice-ról (Griesz Arnold lánya vagy felesége?) úgy tartja a legenda: még fiatalon elhunyt.

A néni a dombtetőn állva próbál ágálva magyarázni: minek az a hatalmas bambuszerdő a bejáratnál, a bambusz is csak élősködő, elállja a fény útját, elszívja a nedvességet a többi talajlakó elől, végül nem marad semmi.

Burkolt utalás ez H.A. kertjének felesleges túlburjánzására, eklekticizmusára. Megboldogult férjét is említi, aki – hasonlóan H.A.-hoz – hiperaktív természettel bírt, reggeltől estig az üvegház paradicsomjait rendezgette. De mióta meghalt, azóta sok minden más lett, csak a fia és unokája látogatja. Egyedül van, se tévé, se rádió. Csupán a póre látvány, a természet me- 49 zítelensége.

Még most sem tudom, állapítom meg homlokomig tolva nemlézető szemüvegem, hogy kik is lakhatnak még a titokzatos villában, kiknek a perlekedését halhattam tegnap, a vécén ülve, kezemben a Pascal-könyvvel.

Türelem, mondom magamnak, addig tart csak a rejtély, amíg barátom haza nem ér.

H.A. különös figura, olykor sziklákat görget, hord a vállán, titáni alkat, ha a budai hegyekben furcsa kőformákra lel, beépíti kertjének buddhista részlegébe.

H.A. verseket ír, rendkívül izgatják az etruszkok, mindent tud róluk, amit csak tudni lehet, eszembe juttatta még elutazása előtt, hogy kedvenc regényemben, amelyet három-négyévente mindig elolvasok, milyen sok szó esik e titokzatos népről.

Bizonyára akad itt is hűs pince, tárolóhely, amely a föld alá vezet.

Barátomnak két szép gyermeke van és egy sokat tűrő, kedves felesége, I., aki erős és megfontolt jellem. Szökésbarna és kékszemű, akár a lányuk. Ugyanaz a kékkő uralja tekintetüket, mint Ferenczy Károly monumentális nagyságú portréján húgáét, Noémijét.

H.A. és felesége gyakran becéznek engem, ez a bizalom jele, így tehát nem zavar, noha nevem ilyenén formája erősen megmosolyogtató: Bélus.

Ha barátom énekel, mert előfordul, hogy nyári éjeken ciprusi dalokra fakad a fából ácsolt, csehovi színpad éjjeli molyoktól zsongó deszkáin: ilyenkor páratlan szenvedéllyel üvölti prométheuszi fájdalmát a gyéren lakott völgy leveles-lombos fülébe.

Estjeihez házi bort kínál, általában illatos traminit, amit valaha édesapja küldött neki a mámoros hegyekből.

A néni, aki minden nap kijár a domb tetejére, hogy szertenézzen, nagyokat köszön, örül, hogy mesélhet, az óriásfenyőt bámulja, amire azt mondja, nem baj, ha dől, a lejtésnek megfelelően zuhan, vagyis a bejárathoz közeli lépcsőzet és bambuszliget irányába. Semmiképpen nem veszélyezteti a házat, nem szükséges kívágni, amúgy is, ő ezt már gyerekkora óta ismeri, nézi, a fa (dőlésszögével együtt) már benne van a nézésében, vele együtt ébred és fekszik, a mézgás fenyő törzséből kiinduló tűleveles ágak, akár a védőkarok, nyújtóznak feléje.

Csak hát mégis, folytatja, az alsó kert talaja túlzottan buja, némi ritkítás nem ártana. Ez nem is kert, motyogom magamban, ez amolyan élő növényhatározó, itt nem a gazdasági gyümölcstermesztés a fő szempont.

A néni szeme enyhén bazedovos, akár egy ősgyíké, felhívja ma-
50 gára a figyelmet. Úgy érzed, mindig figyel, szorosan a nyomodban van.

Az unokája kölcsönveszi H.A.-ék kis piros traktorát. Ilyen volt a lányomnak is, aki sokáig vizsgálgatja, szívesen kipróbálná, ráülne tán még utoljára, de nem teheti, összeroppan alatta a törékeny műanyag-szerkezet. És ezt H.A. kislánya aligha nézné el, bocsátaná meg.

Délután megpróbálom folytatni a regényemet (az én *Utas és holdvilágomat*), amelyen pontosan egy évvel ezelőtt kezdtem el dolgozni. A főszereplő egzaltált, felajzott, űzött állapotát végig fenn kell tartanom, ami, itt, ezen a helyszínen nem egy könnyű feladat, hiszen az érzéstelenítőtüffel teli világ egészen másfajta megoldásokat kínál a létezésre.

Ha kinézek az ablakon, s a meredeken húzódó kert szintjei között járatom tekintetem, azt a polifon reneszánsz kórusmuzsikát hallok, pontosabban fogalmazva annak teraszos *szerkezetét*, amelyet az illatos szivarral közlekedő, köpcös karvezető Paul Van Nevel (a Huelgas Ensemble zseniális sámanja, hesse-i magisztere) érzékeltetett egy tévéműsorban úgy, hogy végigsétáltatta vendégét a birtokát körülvevő, flamand dombságon, és a felszín és a táj emelkedésének, süllyedésének megfelelően elemzett egy kórusművet. Nálunk, az irodalomban ilyesfajta teraszfelszíneket, löszmélyutakat, löszszakadékokat (szurdikokat), mint amilyenek a polifon zene szövetét tanulmányozva ismerhető fel, csak Mészöly Miklós egyes „szekszárdi” szövegeiben tapinthatam, szagláshattam eddig.

Augusztus 23.

Távol a villától, a budafoki otthon. H.A. még nem érkezett meg, így hát semmivel sem jutottam előbbre a villa titkait illetően. De ma még visszamegyek, besurranok, egy kicsit az emelet odújába húzódva fogok olvasni valami finom olvasmányt, lesz választék bőven. Talán elég lesz egy oldal. De akár egyetlen mondat is. A rejtőzésben oly sok minden megmutatkozik. Akad egy részlet, amelyet a „szívem alatt” hordok: Krúdy *Asszonyosságok díjának* (a világirodalom és a szerző egyik legszebb regénye) azon részlete, amelyben a háromezer éves nőt festi le Krúdy, hátborzongatóan groteszk pillanat, mindig Tadeusz Kantor vagy Nagy József színházát varázsolja elém: „Előbb lábát mozdította meg, mintha egy halott készülődne leszállni a koporsójából. Aztán karját tárta szét, mint tavasszal a bogár mozgolódik. Megremegett a dereka, az öle,

és a remegés végigfutott egész törzsén. Szemét felnyitotta, mint panorámában a viaszbaba... Úszó mozdulatokat tett a kezeivel, mintha az álom kútjából igyekezne a felszínre.”

Az irodalmi mű: legyen benne valami lappangó titok, a villa bel-sejének csigaházforma kanyara, és nem utolsósorban egy olyan kőbe 51
vájtt terem, ahová csak a beavatottak számára adatik meg a kulcslyukon át való leskelődés: hiszen él ott valaki, érintetlenül az Időtől. Bármilyen történik, ő semmit sem változik, olykor a toronyablakhoz járul, s te rögtön felismered benne azt az egyetlen személyt, a tübingeni óriást, akinek homlokából rózsatövis nő.

A képek egymásba folynak, idő az időbe. Hattyú száll el a tó tiszta tükre fölött. Lassan meg kell terveznem életem *zártágát* is: egy szigetszerű helyet találni, ahol elvonulva, immár szándék nélkül pillanthatom meg a mogyoróbokor levelén az őszi alkonyat vörhenyes színeit. A *kilépés* koreográfiáját még tanulnom kell.

A hattyú leereszkedik a hínáros tóra. Szárnyát lebegteti, csak mímeli a repülést. Szárítkozik. Zsíros tollazatáról gyöngyözve pereg a nedvesség.

Horgászni vágyom, nemrég kaptam egy botot R.-től, de még nincs felszerelve, ez egy új tudomány, amivel most ismerkedem, de nem találok hozzá olyan szakembert, aki ebben segítene. Kárász, ponty, esetleg süllő: gondolatban már régóta a tatai tavak felé igyekszem, jártam ott egyszer, azóta látom magam előtt azt a rézgálic kékségű eget, amely – miként egy 15. századi flamand festő táblaképén – védőfunkciót is ellátó, szelíd üvegburaként homálylik a magasból. Olyan színekkel, aminőt csak a magán gyártású festékkel rendelkező, régi művészek képesek titkos alkímiájukkal odavarázsolni. Mi felé haladunk? Szél borzolta fücsomók és egy kék ég alatti horgásztó nyugalma: mit jelenthet ez?

Lassan ennem kell valamit, a reggeli cikóriakávé égető savakat forral a gyomorban, erre legjobb megoldás a főtt zabpehely, zabkása, amúgy angolosan porridge, friss gyümölcs- és mazsoladarabkákkal. A porridge képes átalakítani, megváltoztatni a szemléletet. A ködös, skót időjárást hozza vissza, némi nosztalgiát keltve bennem a Highlands különös, túlvilági homálya után, amelyen át meg áttör a fény lézerkardja, a dermesztően hűvös völgyek ölére hullva.

A ragadós zabkása puhán simul a tányérhoz. Miért nem festett még senki csendéletet egy tányér zabkásával? Utána kell olvasnom.

K.T. költő barátom mesélte, hogy minden ősszel lecsapolják, majd lehalásszák a tatai nagy tavat, ami mára már nem más, sajnos, csak egy gazdasági vállalkozás. Nyüzsgő halrengeteg, ami fölött gumicsizmás halászok keringenek, köröznek. Nagy pillanat ez. Amikor réges-régen befagyott a tó,

és korcsolyázni lehetett rajta, fentről a hegyről nézve akkor is pontosan ilyen lehetett: vadászok a télben, bruegheli, falusi örömmünnep. Szép lassan, le-szállni, leereszkedni a magaslati, kopasz fák közül a mederhez. Terveimben szerepel a korcsolyozás is. Ahogy Latinovits a *Szindbád*-ban, hópelyhek
52 között, egy múlhatatlan álom közepén.

Nemsokára indulok a villához, sietnem kel, mert mindjárt esni fog, még időben kell elérnem a Széll Kálmán teret, hogy tető alá húzódba várhassam a 155-öst. A mai napot nem terveztem meg, általában semmit sem tervezek. Talán ezért is jobb lenne innen elköltöznöm, e magamagát oly fenn-költen céltudatosnak hirdető és hangoskodó város falai közül, elhagyni a Nagy Budai Falat, mocsaras tájak felé venni az irányt, halak és kitinpáncélos rákok hínáros, rubljovi buborékokat eregető világa felé.

Zs. a múltkor egy kihalászott, Pécs környéki rák fényképét tette föl a Facebookra: még a zavaros, tómeílyi iszap szagát is érezni lehetett rajta. Vajon mire kaphatott rá ez a szép példány, milyen csalira? Visszaengedték, vagy szépen kiszárították? A rákos csendéletek igencsak nagy számban előfordulnak. Több kötetnyi elemzést találni róluk. A csillogóan friss, golyóbisszemű, még élő, avagy a vörösre főtt; mint állandó motívuma a flamand konyhai csendéletnek. Lassan már kipusztítottuk őket. Már csak a festmények halódó gyertyafényt visszaverő ónedényei, borral teli ónkupái közé szorulva, lelógó bajszukkal a vermeer-i konyha kockás kövezete felé.

A porszívózást mindig is utáltam, miként T.T. barátom is, aki – szintűgy, mint én – zeneőrült. A felesége mindig akkor kezdi el a por és egyéb kellemetlenségek, hajszálak, szakállmaradványok zajos eltávolítását, amikor az egyik Haydn-vonósnégyes (a London Haydn Quartet vajpuha előadásában) lassú tételéhez ér. Már indulna a szívbemarkoló muzsika, ami nyomán még sosem látott tájak fedik fel magukat, fertődi légáramlat suhan át a szobán. De hiába, a nők nincsenek tekintettel semmire sem. Megjegyzem: az ő szempontjukból talán igazuk is van.

T.G. haverunk, aki diplomáját sutba dobva már tíz éve él Skóciában. Egy fákkal körülölelt, dombos táj erdejében épített magának otthonos fészket, azt mondta, úgy érzi, már sosem jön vissza. Saját sört főz, fotókat készít, egy évtizede fényképezi a nyirkos természetet, a kanyargó folyó sodrásában állva próbálja rögzíteni a víz alá lapuló, színes kövek hullámozó rajzait.

Be kell látnom így utólag, hogy mindenben igaza volt. A kövekhez, a fákhoz, a vízhez, kell mérni magad.

És most? Hogyan tovább?

Az Alice-villa fölött esőfelhők gyülekeznek, a völgy egyre füledtebb levegőt szuszog.

A szél föltámad.

A képzeletbeli hattyú felemelkedik a tó árnyékos tükréről.

Tegnap beszéltem telefonon H.A.-val. Amikor meséltem neki villabeli tapasztalataimról, hatalmasakat nevetett, azt mondta: „Vannak dolgok, amiktől nem tudlak megkímélni.” A papagáj, úgy fest, túlélte hiányukat, a kalitka rácsait harapdálja: képtelen voltam megállapítani, hogy jókedvében teszi, vagy nyűgösségből. Micsoda féktelen nosztalgiát érezhet szegény az elhagyott, visszhangos esőerdő után, amely mint tompa derengés él, sajog valahol az agyában.

53

Esti sétám során az erdőben futókkal is találkoztam, úgy látszik, akadnak emberek, akik még hisznek a mozgásterápia mindenható erejében, a testre és lélekre gyakorolt pozitív hatásában. Egy régi ismerős, M.E. is elhalad mellettem, felém pillant, de nem köszön, pedig szerintem megismert, de oly gyorsan történik mindez, hogy hirtelen ténem is tudott hová tenni. Nem számít, mondom, ez egy másik történet, egészen más, mint a napi munkásélet medre, ez egy másik idő, ebben most nem *egyszerre* vagyunk jelen, hanem csak külön-külön, létünk egy olyan titkos fejezete ez, álomszerű külön-bejárat(ok), s mindaz, amit futás közben látunk, hallunk és ízlelünk, mintha csak képzeletünk szüleménye volna. Ezért nem kérhetünk számon ilyen esetekben semmit, sem önmagunkon, sem másokon. Ártatlanok lennénk? Hagyom tovább futni. Ázott levélszag és sár.

Inkább csak sétálok, hegyre fel, majd onnan alá, akár a kőszáli kecske, szikláról-sziklára. Peregnek lefelé a törmelékes kövek. A talpamra vigyázok, kétszer is megnézem, hová lépek. Nyomokat hagyok, letaposott fűszálakat, letört ágakat, amelyek az imént még rútol arcomba csapódtak. Rés a lombok között.

Mióta elszakadtunk a természettől, már azt sem tudjuk, mire való. Úgy veszünk kezünkbe köveket, elszáradt gyökereket, mintha sejtenénk még valamit az ősi múltból – akárha egy madár próbálna felröppenni a lélek elfeledett szilvafájáról –, de közben rájövünk, mily áthidalhatatlan és valódi is a nem-tudásunk, amellyel újra meg újra nekifeszülünk.

Arany János *Őszikéiben* akad egy költemény, egy pillanat, ami a meghasonlott lélek vigasztalhatatlanságáé. Arany látványosan felismeri, hogy mielőtt az út utolsó állomásához érkezni, még haza kell térni. A peer gynti hazatérés nélkül nem lehetséges valódi vég: szalmásszekéren, sok viszonyosság után észrevétlenül döcögni be a faluba, tán utoljára és örökre.

Gy.Á., aki a hegyek magasán él, bátor. Füleli a fákat, tőlük tanul, ebből születnek egyrészt művei, ebből a megértett, megváltó hallgatásból. Soha nem lenne erőm ilyen elhagyatottságban élni. Minden érzékszervemmel vágyom a természetre, rá hagyatkozom, hiánya lassanként elpusztít, de talán

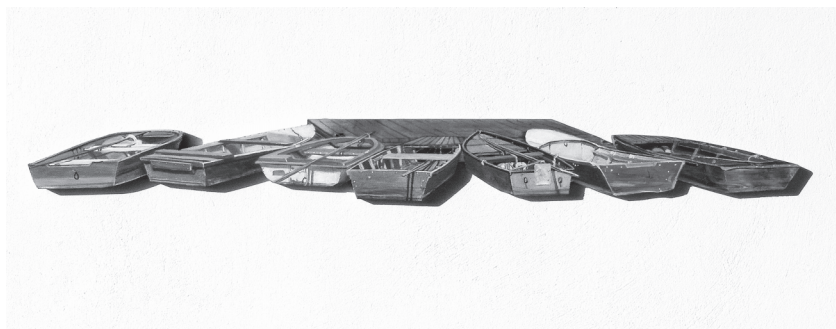
félek is tőle, vagy inkább attól a másik embertől, aki valamikor kilépett belőle, aki megnevezhetetlenné és idegenné vált, ezért bármikor közénk állhat váratlan megjelenésével.

54 Őszre ellátogatok Gy. Á.-hoz, kifaggatom majd e különös dolgok természetéről.

Ma uszodába fogok menni. A víz alá bukni, tiszta, fertőtlenített áramlásokba.

Eszembe jut a tenger mélyén való bűvárkodás: amikor a karodat lendítve tolod, utasítod magad mögé a víz olümposzi tömegét. Mégis, egy-egy pillanatra úgy tűnik, mintha csak egyhelyben állnál: semmi se moccan, és ez tán öröktől fogva így volt és van: az ismeretlen sötétségből mozdulatlan halraj bámul rád üveges szemmel. Kár, hogy Eckhart mester nem ismerte a tengerben való mélységi mozgás törvényeit vagy a bűvárharangot. De mindegy is: a tenger ugyanaz, mint az Ég.

P.M.-mel, akit nem oly régóta ismerek, nemrég összefutottunk a Tabán egyik teraszán. Talán túlzottan csendes. Takaréklángon ég, nehogy túl sok bogár, szúnyog gyűljön köréje. A dolgokról való tudása és ismerete lenyűgöző. Kísértetiesen hasonlít H.O.-ra, arra a vajdasági szerb-magyar költőre, aki a háború idején Olaszországba költözött, s aki még most is oly tiszta verseket ír, sőt, egyre áttetszőbbeket, fényesebbeket. O. sajátos figura, sajnálatos, hogy csak kevesen írtak róla, de lassan már ez hagyomány (a magyar irodalomban), hogy oly sokan nem számítanak. *(Folytatás következik)*

„...ott kinn már megszűnt a világ,
egyetemes a vákuum,
világot már csak e deszkák jelentenek.”
(B. I.)

Papp Máté 55

Beszédes István új kötetének darabjai a könyv alcímében *posztdramatikus versekként* jelölődnek, ami egyszerre hívja fel a figyelmet a drámaíróként is ismert szerző költői kifejezőmódjának színházi kötődéseire, illetve teszi

A VILÁG KORAŐSZÉN

Beszédes István:

Magritte-sziget

idézőjelbe azokat a beidegződéseket, amelyek egy dramatizált szöveg megalkotását/befogadását végigkísérik. Ezzel együtt azt is megemlíthetjük, hogy a felvonultatott költemények nem elidegeníthetetlenek a színpadi kulisszák-tól, vagyis – nomen est omen – meghaladják saját (minden bizonnyal ironikusan meghatározott) műfaji keretüket, hogy újabb és újabb öntörvényű poétikai kísérleteket hajtsanak végre az egyébként koherens versvilágon belül. Ez az egyszerre szerteágazó és önmagába visszazáródó szövegszervező és alkotja tehát a Beszédes-féle írásmód alapszerkezetének velejét, melyben a *színpadi-nézőtéri* sötétbe kapcsolható képzetkör (*Glaciális részletek*) csupán egy lesz a lírai műhelymunka önreflexív alakváltozatai közül.

A második, *Valódi műértők* című ciklus még nem teljesen rugaszkodik el a drámai tematikától, hiszen továbbra is fellelhetőek színházi „kellékek” a szövegekben; ezzel együtt mindinkább a szerző és az éppen szóban forgó mű (illetve az általa szerepet játszó, színésznek sem utolsó lírai én) viszonya kerül előtérbe.

*Mire a textus és a testi börtön,
s ha büntetésem mind letöltöm,
szabad leszek majd és halott.
De ígérem akkor, szédelő Szindbád,
hogy szövegedért bármennyi érdem
adódik is majd, én megkísértem,
s hogy nyugtot ősz fejednek nem hagyok.*

– szól a *Megkísértés* „színészi” szólama, amely a következő, egymás után sorjázó ciklusokban (*A képzelet tárgya, Szálló ige, Kaszting* stb.) már csak távolról visszhangzik... Más felhangok erősödnek föl helyette, helyenként nehezen

érthető artikulációval, talán szándékosan meg-megbicsakló intonációval: „minden amit hangosan megneveznél / a részleges, és a mágnességét elvesztő egész elenyészett, / a száj csak tátog, akár a levegőtlen térben, / akár a hullámok fölé repülő halak: / egy teljes szólamon át fuldokolni
56 érdem.” Az olyan zárványszerű betétek, mint a *Nárcisz-motívumok* vagy a *Találatok Newton almájára* egy fokkal könnyebben körülírhatóak, mint például a *Nyers* és *A választható okozat* verssorozatai, amelyek – csakúgy, mint a *Kis helyen* és a *Katarakta* írásai – nyitottabb kompozícióknak tűnnek, melyek között viszont éppen ezért láthatatlan hidakat, *plastikus átmeneteket* képeznek a versek absztrakciós folyamatainak vissza-visszatérő, szintetizált motívumai.

Ezek azonban sokszor egyfajta metaforikus *mimikri* segítségével próbálnak alkalmazkodni az éppen kialakulófélben lévő költői környezethez, araszolgatva töltve be az adott, esztétizált valóságdarabok *névtelen mezejét*. Vagyis – a szerző szavaival élve – *a teremtés belső értelmezési kísérleteiként* is felfoghatóak ezek az alakváltó, egymásba mosódó betűhalmok. Mintha az itt-ott felbukkanó, „átfutó emberárny a maga kis történetével” mellékes is lenne, mintha csak szemlélője maradna annak az őt is bekebelező nyelvi önműködésnek, ami a világ jelenségeinek nevet adva kívánja feltárni a valóság rejtőzködő, sohasem kiismerhető okozatait. A lépten-nyomon előkerülő aszszociatív bakugrások és képzettársítások éppen az említett, nyelvileg lefedett reáliákat relativizálják tovább; a költői beszéd „metakommunikációjának” bevállalt rímkenyszerei, mímelt modorosságai, stilisztikai túlkapásai pedig csak fokozzák mindezt az egyszersmind tényfeltáró és elvonatkoztatott kísérletezést.

„Keres egy nyelvet, egy belső kontinenst, / amelyen *pille* és *falevél* egy szó.” – olvashatjuk a kötet egyik beszédes részletét a *Szállóige* című versben, s rögtön eszünkbe is juthat Örkény egyik emblematikus, a fásult, idővel hangosan elmélkedő erdőkerülőről szóló egyperces novellája (*Ősz*). „Sarkon fordult, s visszament a csapáson egészen addig a cserfáig, amin a levélutánzó sáskát fölfedezte az imént. Ott ült a helyén. A kerülő nézte, s ahogy nézte, egyszer csak megijedt. Amit az édesapja annak idején *Pterochosa coloratának* nevezett, hirtelen megbillent, aztán lefordult az ágról, és lassan, pont, mint egy falevél, levitorlázott a bokáig érő, hullott lomb közé.”

A *Magritte-sziget* párás levegőjű, *áttetsző idejű* terei hasonlóan ellebegő jelenésekkel vannak teli. Mondhatnánk akár azt is a kötetet letéve, hogy „mindaz, amit a túlbonyolított nyelvre alapoztunk, / nem állja ki a próbát”, mégsem ilyen egyszerű a helyzet – hiszen Beszédes István is csak afféle figyelmes, filozofikus erdőkerülőként viseltetik a koraőszbe hajló világ *szállóigéi* iránt. Érdemes hát odafigyelni rá, és megkapaszkodni egy-egy szóban. Hátha nem zuhanunk tovább. (*zEtna, Zenta, 2013*)

van diófájjaaa? – susogja.
dióóóó!

csontvezetés

nem várja, hogy elsőre megértsék.
szavai először a hallásküszöbön buknak el.
aztán az idegenkedésen.
mintha ráolvasást mondana,
úgy dermedek meg.
minden szót úgy ejt, mint varázsigét.
nem csap emberi zajokat.
csak a fákat hallja.
lombhangja van a süketnéma öregasszonynak.
mozdulatai is a fák szélben.
nem mikor az ágak hajlanak.
hanem mikor az egész törzs.
egész teste őszi hangutánzás.
nem habókos öregasszony:
legfőbb méltóság.
nem is kopog az ajtómon.
minek kopogjon, ha nem hallja a saját kopogását?
ahogy mások hangját sem.
a sajátját is csak csontvezetéssel.
nem kopog, mégis kinyitom az ajtót.
úgy, mintha mögöttem
a váróterem helyett egy udvarra jutnék.
az udvarra, ahol az a diófa áll.

van diófájjaaa?
dióóóó!

honnan tudja melyik kertre nyílik az ajtó?
az élet és halál kettévált higanyszál a hangvilla ágán.
ugyanaz a láz.
mintha hangom eddig csak felvételtől ismertem volna.
a halál lenne az életben az itt és most?

van diófájaaa?
dióóóó!

58

légvezetéssel nem ér hozzá hangom:
nincs.
csontvezetéssel talán ebben a szóban sincs tagadás?
valami érthetővé teszi az öregasszony susogását.
valami, ami úgy erősít, hogy halkít.

van diófájaaa?
dióóóó!

anyám szarvas koponyát temetett az ól mellé.
a homlokdudorból kinőtt hatalmas
diófa fényt hasított az ég felé.
ahogy másztam mindig magasabbra. sosem tört alattam.
egyszer mozdult a szarvas szikkadt feje a föld alatt.
mikor már irdatlan lett a súly, ami homlokát nyomta.
éretlen termés, hulltam. még csak el sem ájultam.
de bevonta a fényt egy tapadós szurok-árnyék.
azóta érzem tarkómon a halál
diótörő-szorítását minden kacagásnál.

van diófájaaa?
dióóóóó!

ősz hangutánzást az ősszel kilőtt vad emberivé tagolhat?
a halál az életről nem a végső mentett változat.
búcsúzáskor még egyszer megrezdül a szarvas koponya:
köszönööööm, hogy nem nézett bolondnaaaak!

KÉREK EGY SEMMIT

Az a rengeteg sok szegény
fájdalom mind-mind itt

Lábass Endre 59

van körben a fényben a sötétben, leúszik a vízben, koptatja a falakat – mások az illatok – a legfinomabb illatokat bűzös anyagokból kotyvasztják –, káromkodások, átkok közt máshogy ragyognak a karácsonyi izzók, a szegények műanyag gyöngysorai felzaklatóbbak mint a gyémánt, árnyalakok suhannak szatyraikban kihűlt semmivel, mindig ez jut eszembe ha zsemlét kérnek mosolyogva – kérek egy zsemit, kérek egy semmit... koszos nylonruhák hátán kiégetett folt, cigarettákat nyomtak el a hajlott hátakon, esőben némán térdeplő emberek virágokat ültetnek a jeges fekete földbe a Köztéren – ma a szombat is rabszolganap, hogy aztán felszabadultan ünnepelhessenek. A fészkekben villogó tévét sem gúnyolni kell, félelmetesen esendő ez a reményt vesztetten távoli fénybe bámuló dráma.

SZÚKONCERT ÉS A KATONAZENÉSZ VAGYONŐR

Az élettörténetünk végtelen folyamából mesének kiválasztott darabok kezdetének meghatározása nehéz feladat. Itt van például a szűkoncert. Fáskamrámat, e vörös szobát az emeleten alakítottam ki, lakásomban, egy kis röttyi helyén. Annak idején ez a cselédszoba mellékhelyisége volt. – Külön lépcsőház, igen, hogy ne jöjjenek velünk szembe cuccokat cipelve, a vécénkre meg csak nem engedhetjük be őket – ne haragudj, gróf úr, a szlozi belülről zárva, a szolgám szar odabent. Az is lehet, hogy többen vannak, ezeknél nem tudni, nem úri emberek, de ennyiért azért megérik, sok munkát elvégeznek egy ilyen nagy lakás szobáiban. És valamiből nekik is meg kell élniük. – Ne haragudj, gróf úr, a szolgánk holtan lóg a fogoliról, cinóberzöld a nyelve, és a feleségem fél tőle, már telefonáltunk, hogy szedje le onnan valaki, és feladtunk egy új hirdetést.

Nyilván a vörös szoba álma jár az eszemben. Halálomnak hasznos következményei voltak, például, mivel január elején haltam meg, és csak áprilisban kerültem haza, megmaradt tavalyról rengeteg tűzifa. A fát egy kedves szakállas füvestől hoztuk kocsival – fiatal volt úgy dátumilag, egyébként igen, tényleg háromezer éves –, tiszteletreméltó erőfeszítéssel tápáskodott fel a földig ült kanapé mélyéről, hogy elérjen hozzám, megérintse a kezemet, kicsit egymásra nézzünk, majd vissza is kellett érnie a bársony gödrébe. Nekem szánt tűzfája a kertben állt egy kasféle építmény alatt, maradék fa volt, és valahogy kihúzhatta a gyufát, nem értettem, miért adják olyan könnyedén oda.

Hazahoztuk kocsival. Elvult magában a pompejivörös szobában, csak erősen percegett az egész. Fűtöttem vele, aztán meghaltam január elején, és lakásom, ez a vár, akkortól sokáig némán üresen állt, csak a költőietlen alakok által kosznak nevezett porcicák surrantak ki néha embermé-

60 lyedéses ágyam alól, sokkal puhábban és némábban, mint az igazi, csont és bőr cicák. A porcicák maguktól híznak, és nem akaratosak. Bár néha hatalmassá növekednek. Ott feküdt a tévéújság a tonett széken, rajta az ismeretlentől örökölt szemüvegem, és a golyóstoll, bekarikázni a gyilkosos filmek és politikai szónoklatok időpontjait, aztán leperegtek a dátumok, lejárt az újság, nem mentem érte hetente a sarki közértbe, végre a tévé is alaposan kipihenhetette magát. Mire ismét hazakerültem, már nem tudtam az újságban egy dátumot bekarikázni, annyira remegett a kezem, az emlékek rezgéssé válnak, megőriztem jó hangulatomat, egészen kiváló kedvem kerekedik néha, de nem tudok többé időpontokat bekarikázni. Ekkor úgy döntöttem, nem is akarok, és egy probléma meg is van oldva.

Hetek óta terveztem, kitakarítok a vörös szobában, és az utolsó, maradék, fekete nylonzsákba rakom a füves srác előző életéből megmaradt szuvas fáit. Ma, hétfőn reggel végre eljött a várva várt erőhullám, elvégeztem a nagy feladatot, Robinsonnak is komolyan erőt kellett gyűjtenie egy-egy feladathoz lázasan, depressziósan. Nekiláttam – a kamrában szerencsére nem találtam izzó tekintetű, haldokló, vén kecskét –, és az összes fát a zsákba halmoztam szép rendben, hogy elférjenek. A rabszolgahajókon is fontos volt a logisztika. Aztán kisöpörtem a törpeseprűvel, amit múltbelim hagyott itt maga után. Elégedett vagyok a munkával, nem percenként, de elég gyakran kijárogatok megnézni, mi a helyzet a kamrában, van-e még valami takarítófeladatom. A régi percegéskoncert emlékére ilyenkor megállok mozdulatlanul, hallgatózom – mi a helyzet, kis barátaim, akiknek a táplálkozása zene. A szűk a hullazsákban kicsit megilletődve percegnek, sokkal kisebb lelkesedéssel. Megérintette őket a hangulat – hiába, a szimbólumoknak nagy hatalma van. Bolhacirkuszról már hallottam – kis hintókat szoktak bolha négyesfogattal húzatni, a hintó mélyén bolhabombanő piperézkedik, ölében bolhapalotakutya, a karcsú, elegáns bolhagróf selyemmel bélelt cilindert visel, kinn a bakon egy alacsonyabb sorból származó, napcserzett arcú, izmos bolha ül, és ostorral hajtja a szolgabolhákat a nagyváros szelében az őszi estén a fáklyafényes operabál felé. Hetek óta járok a fáskamrába hallgatózni. Magamra zárom az ajtót ilyenkor, leguggolok a sötétben, a vörös falnak támaszkodok, és hallgatom a harsogó percegést.

Szállnak a percek, negyedórák, lent, a sarki közértben ma az idősebb őr ül a pult mögött, ahogy meglát, már siet is mosolyogva felém, és hagyva monitort, narancslevet, kamerát, felírja nekem egy cetlire a nevét. Közben, ahogy a nevét írja – és én meg tudomásul veszem, hogy ő tud írni, míg én

erre a műveletre január óta képtelen vagyok –, felmutat a falra – az ott az én nevem – mondja, és közben nézi arcomon, a hatást –, a lakáshirdetések közé oda van írva a falra az én hirdetésem is, zenész vagyok, gitártanár, ide is írtam magának: K. S., Vagyonőr, Zenetanár. Jöjjön majd el a koncertünkre – és ekkor egy öreg őr emberismeretével, tapintatosan halkabban hozzáteszi – Örülni fogok, ha eljön... vannak ingyenes koncertek is.

61

SZÚKONCERT ÉS CIGÁNYKOSÁR

Holnap délután hozza kisleveggyel az idei fát barátom, Honti Károly, megint kimegyek hát a vörös fűszekrénybe, és utána nézek a dolgok állásának. A maradék szűk fát már a fekete hulladékba halmoztam napokkal előbb, ott perceknek megszeppenve, ijedten, tízezren. Igen ám, de mégis csak értelmű volt a szekrénybe kimennem. Hiszen, oké, a régi, szűk fát az újatól a nagy fekete zsákkal elválasztottam, a vén szűk, vagy az új generáció, magyarul szűkzűrt, nem mászik át a finom új fába, nem viszem be őket a hálószobába, ahol felfalják a tölgyszőparkettát, aztán molyette Harris Tweed zakóimmal és a molyokkal együtt a dög nagy bírdő szekrényt. Nehéz a pártélet, annyiunknak kell megélnünk e kis helyen. Nem, ők maradnak a zsákban, és ott tartják kis koncertjeiket, a szabadság e fekete nylon szőszetén. Igen ám, de én, tökéletes, az új fát a régi, fonott cigánykosárban viszem be a hátsó szobába, ahová az álombeli nőket várom. Leteszem majd a kis Piroška kosaramat, alaposan kihamuzok, behelyezem a máglyát, szép sorjában azt is, és csodálatos ügyességgel begyűjtök – negyvenöt másodperc a rekordom, rég megmértem. Csak hogy közben pár a kosárba átköltözött szűk ravaszul a parkettámra huppan, és a parkett réseibe mászik. Na, ez a gondolat vert tanyát maradék elmémbe, és mivel egyre rosszabbul hallok, meg hajlok – mozgáskoordinációm se a régi –, lassan, a fülemhez emeltem a kosarat, hogy meghallgassam, van-e szűkconcert a fonott cigánykosárban is? Na, ekkor jött látogatóba a barátom. Beengedtem, és folytattam a fontos műveletet. Elvult magában, néha kinézett, és én akkor arra gondoltam, vajon szegény öregem, mi a fenét gondol rólam, mi lehet velem, hogy ilyen gondosan, közelről, hosszan hallgatom az üres kosarat. Gyógyszer mellékhatás, nem gyakori, egymillióból egy beteg hallgat fonott kosarakat.

DRÁGA PHIL!

62 Pár évvel ezelőtt, tán a Krúdy utcában, nagyjából két korsó sör áráért lelkesen megvásároltam télire egy szőrmegalléros, régi, holland vasutaskabátot, ráadásul királynős szerencsepénzzel a zsebében. Valaki azt mondta – öregem, már szinte nem lehet veled megjelenni, olyan vagy, mint egy menő német avantgárd művész, vagy inkább egy karmester Bécsben. Ez tetszett, kihúztam magam, de akkor jött másvalaki, az csak legyintett – ahaa, iiigen, kár, hogy műszőrmegallér. Na, ez szíven ütött. Rögtön elstámtam egy szűcsmesterhez – halványan emlékeztem, merre láttam egykor a központi fekvésű, mégis elegánsan eldugott boltját. A műhely még mindig megvolt, én bizonytalankodva előadtam a mesét, ő épp csak felnézett – még az ajtóban álltam, hogy könnyebben kidobhasson, ha akar, ezzel jeleztem, hogy nem tolakszom aurájába –, rám nézett szemüvege felett – még hogy ez műszőrme, ki mondta magának ezt a marhaságot?! Ez kérem egy nagyon is szép kis mormota. Aki ezt műszőrmének nevezte magának... az még soha nem látott mormotát. Legszívesebben szívemre öleltem volna az öregurat, gyorsan közelebb mentem, hogy jobban megnézhesse, akár meg is simogathassa galléromat. Simított egyet öreg kezével a galléromon – persze, persze, ahogy mondtam. Ez egy szép kis mormota. Ezzel el is búcsúztunk, boldogságomban nagyon halkan, hogy a hangulatot meg ne zavarjam, kiléptem a boltocska ajtaján, vissza a hóésésbe. Különös volt ez a mormota-ügy, éppen nekem, hiszen akkor már közel két éve nem aludtam, csak néha, perceket, azt is a kádban – éjjel, ébren a sötétben feküdtem rossz gondolatok között, hajnalban felkeltem és átültem a fürdőkádba, nyakig a forró vízbe, gőzbe, ott szedegettem – teljesen hatástalanul – a nyugtató gyógyszereket. Olvasni sem bírtam, úgyhogy csak ébren bámultam a gőzt. És most lett egy mormotagalléros kabátom – csak felhajtom a gallért, az puhán átölel, és megint nem vagyok egyedül, velem van a néhai, lemészárolt mormota. Nyakam körül alussza örök, mártír álmát szegény. Ezért akkora kedvencem az időjós groundhog, Punxsutawney Phil.

A NAPLÓ ÉS AZ ÖRDÖG

A pali – aki már kéményseprőnek, hírlapkihordónak, postásnak, sőt – így, többszámban – rendőrségnek is vallotta magát a kaputelefonon a fülem hallatára, mikor én befelé igyekeztem – mert ilyesmivel etette a nyugdíjasokat, hiszen azok, számításai szerint az ilyen azonosságok ügyében elég hi sékenyek, továbbá havi rendszeres nyugdíjuk van, úgyhogy szinte naponta

esznek, neki meg egy fillére se, éppen ezért szeretett volna bejutni a kukák-hoz, a kukáinkhoz –, már bent volt, a Napház mélyén állt, a sárkány alaprajzú, hűvös udvaron, a kukák tárva-nyitva, és ő a kora délutáni nap fényénél nagy nyugalomban olvasgatott valamit az egyik kukánál, amikor én hazatértem, haza, hiszen nekem ekkor még van otthonom, éppen ez ennek 63 a pár sornak az egyik titka, hogy ez a van mesebeli szépen egyszer majd, valami, lehetőleg lágy átmenettel, vagy villámcsapással Volt lesz, hatvan volt, mondják, és akkor a kaleidoszkóp árnyalatnyit fordul velem meg a kukánál álló hajléktalannal, aki még mindig majdnem mozdulatlanul áll és valamit nagyon olvas. Úgyhogy, míg arra várok, hogy a lift hozzám süllyedjen a mélybe, majd felemeljen magamhoz, kinézek a lépcsőház ablakán a tárva-nyitva álló kukák sorára, és próbálom kitalálni, mennyi könyv lehet még a kukában. Meg úgy általában... nem tudom, mit figyelek, mire várok, csak nézem én is a kormos markában a könyvet. Vékony könyv, olyan keskeny, magas, zsebkönyvnek nevezik az ilyet, lapozgatja, valami fura mozdulattal egyszerre megfordítja, miért, hát, hogy kitépje belőle az első oldalakat, ahogy saccolom, legalább tizet. Ekkor, kb. öt másodperc múltán, összeadom a lapkitépés miatt, hogy mit tart a kezében a ház n plusz egyedik lakója. Az ott a kezében valamelyikünk élete, valamelyikünk naplója. És elég jól ismerem életem soráról az ilyet, elkezdjük, nagy garral, megírjuk az első sorokat, nagyon jól halad, ekkor gyanút kéne, kellett volna fognunk, éppen olyan jól halad, mint kezdetén az ígéretes kis életünk, de aztán lassít a napló, már egyre kevesebb a leírható, vagy pontosabban, fájdalom nélkül leírható dolog, életesemény, már egyre többet kell magyarázni, egyre több a gondolatjel, betoldások csúfítják el a kéziratot, ez nem az a szerző, akinek a lila tintával írott, gyöngybetűs sorai javítás nélkül mehetnek a nagy nyomdába, teli van javításokkal az ilyen élet, az ilyen kézirat, csupa vacak kísérletezés, átlapozzuk – milyen sokat írtam, és még csak öt oldal az egész... semmi értelme folytatnom ezt... kidobja. Odalent, a hajléktalan kukás sem olvassa el a mohos udvaron, azonnal, mintha ördögöt látott volna, abbahagyja a nyomozást, amikor rájön, mit tart a kezében. Ezért tépi ki az első oldalakat, azok neki nem kellenek, a többi még üres, azokkal még majd valamit lehet kezdeni... – Mit?! édes istenem, mit. – gondolom magamban, miközben leér hozzám a lift, és még éppen látom a kézmozdulatát, ahogy a láthatatlan könyv első tíz lapját a kukába dobja az udvaron.

Érdekes, hogy Dan Coolbirth, a *Jégvágó* főhős-elbeszélője a *South Park* című amerikai rajzfilmsorozatot említi az elbeszélés egy pontján, mint az épp szóban forgó ismerőse jelleméhez leginkább passzoló, elképzelt „természetes élőhelyet”. A kötetet olvasva ugyanis pont az jutott eszembe, hogy egy pár évvel ezelőtti *South Park*-epizódban – kötelező iskolai feladatként – Cartmanéknek át kellett rágniuk magukat a *Zabhegyezőn*, amit tanáruk rop-

64 Reichert Gábor

FELHÍVNI AZ ÍRÓT

Centauri: *Jégvágó*

pant izgalmas, trágár szövegekben bővelkedő könyvként harangozott be nekik. Az 1951-es megjelenésekor nagy vihart kavart regény azonban csalódást okozott a tipikus(?) 21. századi diákoknak, akik csakis a megbotránkoztató fordulatokat és a szaftos sztorikat keresték a szövegben. Hiába, bő fél évszázad alatt akkorát változott a világ, hogy a J. D. Salinger műve által közvetített generációs élmény számukra már értelmezhetetlenné vált. A rajzfilm szereplői eljátszottak a gondolattal, hogy mi lenne, ha megírnák a kortárs *Zabhegyezőt*, amelynek lényege csakis a minél vulgárisabb dumák és jelenetek sorjázása lenne – az elkészült mű pedig, akárcsak annak idején a Salinger-könyv, óriási felháborodást és rajongást váltott ki a teljes amerikai lakosságból. Centauri regénye is felkínálja az olvasónak a *Zabhegyező*-újraírásként való értelmezhetőség lehetőségét, az álneves szerző azonban szerencsére nem feledkezik meg róla, hogy az előképül választott regény jóval több, mint egy kamasz fiú pár napos ámokfutásának szabad szájú leírása. Ettől függetlenül a *Jégvágó* én-elbeszélőjének nyelvhasználata kísértetiesen emlékeztet Holden Caulfieldéra – annál is inkább, mivel a szöveget lépten-nyomon kurzívval szedett *Zabhegyező*-idézetek tarkítják –, persze napjaink nyelvi követelményeinek megfelelően jóval több bazmegolással, szarozással, testnedvek és genitáliák emlegetésével ékesítve.

Különös módon végig olyan érzésem volt, mintha angoltól fordított szöveget olvasnék: nem vagyok benne biztos, hogy ennek a benyomásnak az előidézése a szerzői program részét képezi, de az elbeszélést uraló kevert szleng keresettsége sokszor leleplezi az írói fikciót. Csak egy véletlenszerű példa a regény második feléből: „Totál kivagyok, ehhez képest a Tahoe-tó lószar, már ha a nagy szemével nézem; ezt nevezhetné vadonnak, de ha engem kérdezel, ez itt a lószar. Percenként tojok be és azon agyalok, ha megvirrad, hagyom az egészet a bánatba, fűrészeljen a faszom, dideregjen a faszom, elhúzok a legközelebbi motelba, sonkás tojást reggelizek, ronggyá ázok a forró zuhany alatt, aztán három nap és három éjjel csak durmolok.” Elmélyült

szociolingvisztikai elemzés nélkül is belátható, hogy több dolog sem stimmel ezekkel a mondatokkal: az olyan eufemisztikus kifejezések, mint a „betojok”, a „durmolok”, a „hagyom a bánatba” nehezen férnek össze a „dideregjen a faszom”-típusú zsigeri alpárisággal. Ez a regiszterbeli bizonytalanság több helyütt felüti a fejét a könyvben, amit a hiteles narrátori nyelv- 65
használatra kényes olvasók írói hibaként, a jóindulatúbbak – mint például én is – szándékos félreütesekként, odavetett fricskáként értékelhetik.

A *Jégvágó* olyan, mint egy monumentális családregegy utolsó kötete: az első fejezetekből három generációra visszamenőleg megismerjük a Coolbirth család történetét, majd a dinasztia utolsó tagjának utolsó hónapjai kerülnek az elbeszélés homlokterébe. A felvezetésben máris fény derül a regény központi, címadó motívumának eredetére. Dannek és családjának a jégvágóról nem az *Elemi ösztön*ben domborító Sharon Stone, de még csak nem is Lev Davidovics Trockij jut eszébe, hanem António Egas Moniz portugál neurológus, aki 1949-ben orvosi Nobel-díjat kapott a lobotómia feltalálásáért – és amerikai követője, Walter Freeman, aki Dan nagyapján hajtotta végre a beavatkozást. „Mivel nagyapa Montanában élt, a nagy pedig továbbra is itt, Oaklandben, nem tudni, hogyan került idősebb John Coolbirth a pszichopata Freeman útjába, mindenesetre az ő agyán is egy kibaszott jégvágóval igazítottak, minek következtében szánalmasabb állapotba került, mint amilyenben annak idején a romok alatt volt.” A jégvágó Dan számára a Coolbirth család elátkozottságának szimbóluma, amely előre elrendeli a leszármazottak önálló életre való képtelenségét. A regény első felének hangsúlyos pontjain jelenik meg az elbeszélő gondolataiban a saját sorsa feletti rendelkezés képtelensége: „Épp ezt utálom a filmekben: egy idő után úgy eszed a főtt tojást, mint Robert de Niro az *Angyalszív*ben, úgy állsz a mólón, mint Leonardo DiCaprio a *Titanicon*, ha mégis megpróbálsz másképp, tökkelütött leszel, pont olyan, mint Forrest Gump. Nincs választás, így is, úgy is csak egy szánalmas utánérvés vagy – a hatvanhatos fellépő a huszonkettedik Elvis-hasonmás” – olvashatjuk a 180. oldalon. Dan többek között ezt a nyomasztó (és szerintem ma mindennél aktuálisabb) nemzedéki tapasztalatot próbálja maga mögött hagyni – félig kényszerűségből, félig szándékosan – akkor, amikor néhai nagyapja montanai otthonába költözik. Az elhagyatott házban történetek – amelyek középpontjában a Téával, a közeli intézetben gondozott, természetfeletti képességekkel megáldott indiánlánnyal való megismerkedése és szerelme áll – egyre jobban elmozdítják a regényt a *Zabhegyező*-hommágéként is felfogható első kétszáz oldal eseményeitől, és a Centauri novellisztikájára jellemző, egyszerre misztikus és melankolikus szólamok kezdenek vegyülni az eleinte kiismerhetőnek tűnő elbeszélésbe. Könnyen eszünkbe juthat Kun Árpád

nagyjából a *Jégvágó*val egy időben megjelent, *Boldog Észak* című regénye, amely szintén realitás és transzcendencia határvidékén jelöli ki a maga világát, és – akárcsak Centauri műve – végső soron egy magányos ember otthonra találásának történeteként írható le. Dan hazatérése még Aimé Billio-
66 néhoz képest is a valóságtól elrugaszkodott, ugyanakkor a regény logikájából következő és rendkívül költői zárlatnak tűnik: az utolsó oldalakon újra felbukkanó jégvágó motívuma egyszerre kapcsolja a főhős sorsát a családi „hagyományokhoz” és adja meg neki a saját élet (illetve a saját halál) fölötti rendelkezés jogát.

A szertelen, sokszor asszociatív módon ide-oda csapongó elbeszélés-mód – már csak jellegéből adódóan is – megnehezíti, hogy egységes történetként tekintsünk erre a leginkább talán tudatfolyam-regényként jellemezhető szövegre. A családtörténeti fejtegetések, a lírai gondolatfutatok, a beillesztett napló- és levélrészletek, a popkulturális és szépirodalmi utalások, az akciódús jelenetek és a road movie-szerű szövegrészek között nem mindig érzékelhető szerves összefüggés, ami elbizonytalanítja az olvasót: biztosan csak arról van szó, hogy az elvarratlan szálak a főhős rendszeretlen gondolatáradatának hű leképezése okán sokasodnak a szövegben? A regény utolsó harmadában például kiderül, hogy a Coolbirth családban uralkodó Jack London-kultusz legfőbb oka az, hogy Dan nagypapja az amerikai író törvénytelen gyermeke. Amikor azonban rájön a titokra, hősünk néhány sornyi csodálkozás után gyorsan napirendre tér a dolog fölött, és inkább újdonsült szerelmével, Téával foglalkozik. Hasonló a helyzet Goblinnal, Dan állandóan emlegetett régi barátjával is, aki épp akkor jelenhetne meg a regényben, amikor az véget ér – mintha az elbeszélő az ő szerepéről megfélemedezett volna, de akár arra is gyanakodhatunk, hogy a karakter „menet közben” jelentőségét veszítette, szerzőnknek pedig már nem volt kedve tovább bibelődni az eltüntetésével.

Az irodalom iránt rendkívül fogékony Dan a regény elején velősen foglalja össze olvasói ars poeticáját: „Nálam az üt, amikor olyan a könyv, hogy az ember a végén szeretné felhívni az író.” (71) Hasonló érzéssel tettem le a *Jégvágót*: tudom, hogy akárhányszor olvasnám el, mindannyiszor maradnának benne olyan rejtélyes momentumok, amelyekre én biztosan nem tudnék magyarázatot adni, csak ha magát a szerzőt kérdezném – ugyanakkor abban sem vagyok biztos, hogy nem lenne kiábrándító, ha választ kapnék ezekre a kérdésekre. Ennek ellenére azt hiszem, mégis vállalnám a kockázatot.

Jó lenne most felhívni Centaurit. (*Magvető, Bp., 2013*)

BALATONI ANZIKSZ

Álmot láttam éjjel.
Már folyik széjjel.
Tó voltál, és benned
titkok lebegtek.

Hínár és halak.
Apró emberalak.
Horgok és homály.
Beszakadt, néma száj.

Vörös kövekre most
hártyás láb tapos.
Nád hajlong, az árnya
átleng a homályba.

CSILLAGKOTTA

68

László Dávidnak

Aki bújt, aki nem, elbújt a Nap.
Egy szobában lámpát gyújtanak.
Aranylik az ablak, a szél vacog,
ultiznak bent az angyalok.

Álmomban én a Hold vagyok,
füttyölnek csorba dallamok.
„Lesz kártyaparti holnap is,
de vigyázz, minden szív hamis.”

Csillagkottás, nagy éjszaka,
a friss kenyérnek kél szaga.
„Kontra!” „Rekontra!” Egy lámpa ég.
És rejtekéből a Nap kilép.

POLAROIDOK

Simon Mártonnak szeretettel

69

Kikötözni egy szobanövényt, hogy
saját súlyától
ne dőljön el.

*

A városra leszálló sötétség
utolsó diadalmas pillanata,
mielőtt felkapcsolják a közvilágítást.

*

Egy palack somlói bor.
Schopenhauer kibékül az anyjával.

*

Éjfél. Egy férfi sétál az utcán.
A telefon kijelzőjére mered.
Holnap jönnek a szemetesek.
A férfi nekimegy a járdára kitett
kukának. És nevet.

*

Az emeleti ablak sötét, a földszinti világos.
Még van mit elfelejteni.

*

Léptek kopogása az utcán.
Nejlonzsák zörög.

*

70

Egy tovasuhanó sportkocsi ablakában
háromütemnyi zene.

*

Kikötözni egy szobanövényt, hogy
ne forduljon ki a föld
a helyéről.

Igaz ugyan, hogy Mátrai vezetésével kirekesztettük a rajtunk kívül álló maradék világot, de az már nem igaz, hogy a külvilág híreitől teljesen el vagyunk vágva. Jönnek a hírek, még hozzá nem alattomban szivárognak gyorsan fejlődő köz-tudatunkba, hanem ma-gasba emelt fejfel, döngő léptekkel jönnek.

Márton László 71

Először is, hoznak híreket a szovjet elvtársak. Felszabadítóink spontán érintkezésben állnak a la-kossággal.

A NAGYVILÁG HÍREI

(regényrészlet)

Például Krovavij-

ponosz harcos, miután sikeres székletürítést hajtott végre Mariska néni kony-hakertjében, ennek záróaktusához magyar nyelvű újságpapírt használ, amelyet később minden olvasni tudó polgártársunk haszonnal forgathat.

Szoobsityel őrmester és Oszvodomityel hadnagy heti rendszerességgel politikai tájékoztatót tart a Dülöngész kocsmában, sőt arra is volt már eset, hogy maga Polkovnyik ezredes tartotta a tájékoztatót. Nem állítom, hogy minden szót megértettünk ezekből a tájékoztatókból, de azt mégiscsak Polkovnyik elvtárstól tudtuk meg, hogy a 3. Belorusz Front alakulatai átkeltek a Visztulán, és elfoglalták a Varsó helyén található, nagy kiterjedésű törme-léksivatagot, vagy hogy az 1. Balti Front megkezdte a kelet-poroszországi hadműveletet, és viharos gyorsasággal közeledik a tartomány fővárosa, Königsberg felé.

Azt már nem a politikai tájékoztatón hallottuk, hogy a németek ugyan-ezekben a január végi napokban visszafoglalták Székesfehérvárat, amelyet Malinovszkij elvtárs karácsony előtt egyszer már felszabadított. Nem, ezt Csipkár élettársa, Erzsike álmodta meg péntekre virradó éjszaka. Erzsike álomlátó képessége egyik fontos hírforrásunk.

Erzsikének rendszerint péntekre virradó éjszakákon van katonai és politikai álomlátása, miután csütörtök esténként petróleumlámpa fényénél átvilágította a hét folyamán felgyülemllett tyúktojásokat, hogy lássa: van-e szép sötét magjuk, lesz-e belőlük februári kiscsirke? Petróleummal Csipkár látja el, vagy ha éppen akadozik a petróleumbeszerzés, hoz neki faggyú-gyertyát. Annak a lángjánál is meglátszik, kotlós alá való-e a tojás, vagy inkább vigyük el Mátrai feleségéhez, Ilonkához, mert ő sőt is, cukrot is adhat érte, sőt még disznózsírja és petróleumja is van. Ugyancsak Csipkár hozza Erzsikének azt a körömlakk-lemosót, amely a tavalyi rendeletekig Lusztig manikűrösnél volt használatban, és amelyből egy kávéskanálnyi kell az öreg kakas csőrébe tölteni ahhoz, hogy nyugton elüldögéljen a tojásokon. A kot-lóstyúkot ugyanis egy hevesebb szóváltás után elfogyasztotta a Csipkár-

különítmény húsevő tagozata, a még meglevő többi tyúk pedig tojni tojik ugyan, de nem hajlandó kotlani.

A nagy hírértékű álomban Erzsike látja, amint az oroszok Székesfehérvárról visszavonulnak Lovasberény felé. Olyan világosan látja a lán-

72 goló szovjet tankokat, mint a konyhában a petróleumlámpa lángját.

Olyan könnyen felismeri a Ney-harccsoport sisakjain a halálfejet, mint a tojások belsejében a koponya alakú csírafoltot. Azt is látja, amint egy szovjet század Sárszentmihály felől begyalogol a városba, mert nem tudják, hogy az már német kézen van. Azt persze nem látja, hogy ez egy század, mert ő nem tudja, mi a különbség egység és alegység között. Ő csak azt látja, hogy körülbelül nyolcvan katonaruhás férfi magasba emelt kézzel áll a püspöki palota előtt.

És még azt látja, hogy arrafelé menetel egy szakasz halálfejes magyar. Azt persze nem látja, hogy ez egy szakasz, mert neki a „szakasz” a baromfiak csőre alatti bőrleffentyűt jelenti. Ő csak azt látja, hogy ezek magyarok, mert az árpádsávos karszalagokat álmában sem tudja nem látni.

Azt is látja, hogy az egyik árpádsávos halálfej elővesz egy kézigránátot, kibiztosítja, és odahajítja a foglyok közé. Azt persze nem látja, hogy korai volt a dobás, mert nem tanították meg neki, hogy az 1942-es mintájú Vécsey-kézigránátnak késleltetett gyújtása van, és nem a becsapódáskor robban fel, hanem öt másodperccel utána. Ő csak azt látja, hogy az egyik orosz fogoly gyorsan lehajol, és a gránátot visszadobja a halálfejek közé, akiket Erzsike lelki szemei elől örökre eltakar a detonáció.

Magunk is csodálkozunk, hogy Erzsike álomlátásának ismeretében fel sem merült bennünk a kérdés: ne kezdjünk-e rettegni attól, hogy esetleg ide, Hömpölyzugba is visszajönnek a németek? Vagy inkább tartsuk a dunántúli hadieseményt annak, ami: egy tojáskeltető háziasszony rémálmának? Csodálkozunk, de a csodálkozás csak egy pillanatig tart, mivel tudatában vagyunk annak, hogy a mi kis köztársaságunk a kisebb tökéletességtől a nagyobb tökéletesség felé tart, így hát a Kárpát-medence többi része, beleértve Székesfehérvárat is, éppen olyan távol van tőlünk, mint a Déli-sarkvidék.

*

További hírforrásunk Piroska néni, a Demokratikus Nőszövetség alelnöke, aki a Horthy-rendszerben siratóasszony volt, de nem riadt vissza a halottak mosdatásától és öltöztetésétől sem. Jó erőben volt a háború előtt, akárhányszor megemelte a nagy, kövér holttesteket is. Amikor pedig nem hívták halottas házhoz, napszámban kapált vagy rakodott, abból élt, éjszakánként pedig a hömpölyzugi fazekasok, Podagrás és Pedigrés kemencéit fűtötte.

Most bezzeg a politikai agitáció alapszabályait sajátítja el! Tanulja, hogyan kell jegyzőkönyvet vezetni, fegyelmi eljárást kezdeményezni, iratkapoccsal összecsiszítani különálló papírlapokat, vagy eldönteni, hogy egy iratnak a tetejére vagy az alája nyomunk-e pecsétet. Azt is tervbe vette, hogy megtanul írógépen írni, ennek azonban lényeges feltétele volna, 73 hogy ismeretséget kössön a latin ábécé betűivel. Tény azonban, hogy Piroska néni ma már nem hullajt könnyeket, mert a tökéletes államban nincs mit siratni és nincs miért sírni.

Még emlékszünk rá, hogy siratáskor mindig volt nála félbevágott vörshagyma, így tehát bőven ömlöttek a könnyei. Meg is becsülték őt a gyászoló családtagok! Ha pedig a kedves halott lemosására került sor, soha nem utasította vissza a kínálást, őt kupicából megivott hatot.

Kellett is, hogy egy kicsit elzsibbadjon az orra, mert a régi világban némelyek annyira féltek a haláltól, hogy beszartak, miközben kifingták a lelküket.

Ugyanezért Piroska néni azt is kötelességének érezte, hogy elkísérje a halottak lelkét a túlvilágra, és ezért nem fogadott el sem pénzt, sem egyéb ellenszolgáltatást. „Már csak elsétálok egy darabon Szikso bácsival vagy Csula bácsival vagy az én édes jó Sáríkámmal”, ez volt az elvi állásfoglalása. Aztán a túlvilág kapujában megállt, visszafordult, és hazaballagott, de még előbb ráragasztott a lélekre egy tollpihét, hogy később akármikor ráismerjen.

Máskor meg azt állította, hogy megismeri ő a lelkeket tollpihe nélkül is. Ezt nem tudtuk, de nem is próbáltuk ellenőrizni, mert Piroska néni, amikor halottlátói szolgáltatást nyújtott, olyan szemléletesen adta vissza az eltávozott lélek észjárását és testi jellegzetességeit, hogy eszünkbe sem jutott kétségbevonni a halottlátás hitelességét. Olyan élethűen utánozta az eltávozottak szavajárását és hanghordozását, sőt némelykor az arckifejezésüket is, hogy már-már azt hittük: a látott lélek ideiglenesen beleköltözött Piroska nénibe.

A lélek elkísérését ingyen végezte, viszont a halottlátásért elfogadott a régi világban pénzt, újabban inkább élelmiszert vagy más természetbeni juttatást.

A felszabadulás óta a halottlátás maradt Piroska néni egyetlen olyan jövedelmi forrása, amely kivülesik a Demokratikus Nőszövetség redistribúciós illetékességi körén. Kemencét fűteni nem lehet, mert ősz és tavasz között nem égetnek edényt a fazekasok. Napszámba járni nem lehet, mert azok a polgártársaink, akik a napszámost megfizették, jelenleg nem tartózkodnak városunkban; olyannyira nem, hogy legnagyobb részüket Piroska néni megismeri tollpihe nélkül is. Halottat mosdatni sem lehet, mert Mátrai kiadott

egy rendeletet, amely szerint a tökéletes államban nincs halál, csak megsemmisülés van, és nincsenek halottak, csak hullák. (Kivételt képeznek a *hősi halottak*, őket azonban nem siratni kell, hanem tisztelni és követendő példának tekinteni.)

74 Piroska néni, aki mindent összevéve haladó szemléletű, pozitív személyiség, a halottlátás tekintetében reakciós nézeteket képvisel. Igaz, vannak ezekben a nézetekben előremutató elemek is. Ilyennek tekinthetjük azt az érvet, amely szerint a halottlátás szerves része a népi demokratikus hírközlésnek, és nemcsak a hősi halottak juttathatnak minket lényeges információhoz.

Például világosan látja Zoja Anatoljevna Koszmogyemszkaját, a hős partizánlányt, akiről sokat hallottunk a politikai tájékoztatón is, bár nem értettük pontosan, mi volt az a hőstette, amiért megkínozták és meggyilkolták a németek, mert Sztojkov Dusán szőregi bolgárkertész, akit Polkovnyik elvtárs tolmácsnak hozott magával, nem ismeri minden kifejezés nálunk használatos megfelelőjét.

Ezzel szemben Piroska néni látja Zoját, amint egy Petriscevo nevű bevahazott és fölperzselt falu fölött lebeg, akár egy fényes angyal. Feje búbján ugyanolyan világító vörös csillag, mint amilyen Pesten az Országgyűlés kupoláját fogja nemsokára díszíteni, és a csillagok csillaga vérző fénnel világítja be az ifjú mártírnő meggyötört arcvonásait. Jobb kezében sarló és kalapács, bal kezében Sztálin elvtárs összes művei. A kötéstáblák közül vér csordul a hóra, de Zoja olyan állhatatosan hallgat, hogy a régi világban okvetlenül szentté avatták volna a pravoszlávok, sőt a katolikusok is.

Ő az a hősi halott, akit nem siratni kell, hanem tisztelni és a példáját követni. Csak azt ne higgyük már, hogy Piroska néni kizárólag a hősöket és a szenteket látja! Lát ő másmilyen halottakat is.

Látja például Totyist és Zúzóst. Nem is tudnám hirtelenjében megmondani, miképpen adta értésünkre, hogy ő most éppen Totyist és Zúzóst látja, mert egyetlen szó nem sok, annyi sem jön ki a torkán. Fuldoklik, levegő után kapkod, kidülled a szeme. Ennyire tisztán és pontosan látja őket. Mindketten *tősgyökeres hömpölyzugiak* voltak (illetve Zúzós csak *részben hömpölyzugi*, de attól még nagyon rendes gyerek volt, legalábbis civilben). Kár, hogy nem maradtak itthon, közöttünk, amikor még lehetett volna, mert itt aztán a kutya sem kérdezte volna tőlük, hogy mit műveltek Ukrajnában. Pesten pedig, ha már ott rekedtek, nem kellett volna együtt mutatkozniuk, mert felismerte őket az egyik túlélő. És most az történik velük, amiről Piroska néni nem tud beszélni. Nem a szavai hiányoznak hozzá, hanem a levegő. Vagy Totyis, vagy Zúzós, vagy mind a kettő ideiglenesen beleköltözött, és ettől mintha valami összeszorítaná a torkát.

Rádiót is hallgatunk, pontosabban: Mátrai hallgatja a rádiót helyettünk, a mi nevünkben és képviselőnkben. Mátrai még az első napokban begyűjtötte a Hömpölyzug területén található összes rádiókészüléket, és a rádióadások hallgatását különleges engedélyhez kötötte.

Ilyen különleges engedélyt mostanáig egyvalakinek adott: ön- 75
magának, Mátrainak. A Tudásszomj utcai raktárból az irodájába vité-
zett egy 1938-as mintájú, 7 csöves, 3 hullámsávós Orion Világvevőt, és ennek
segítségével mindennap ERF-et, Elnöki Rádiós Félórát rendez. Ezeken az ERF-
eken jelen vannak a Végrehajtó Bizottság tagjai, valamint a Nemzeti Bizottság,
a Demokratikus Nőszövetség és a mátraista polgárőrség által delegált
személyek.

Január utolsó hetében, amikor Mátrai és Csipkár álláspontjai
több téren is közeledtek egymáshoz, az ultrabaloldali Csipkár-külö-
nítmény két tagja, Naglfár és Nuridszán is látogathatta az ERF-eket.

Ezek a félórás rádióhallgatások meghitt, már-már családiás
összejövételek. Megvitatjuk a mezőgazdasági termelés legsürgősebb
kérdéseit, összehasonlítjuk a szárított burgonya- és eperfalevelet
abból a szempontból, hogy a kifogyóban levő dohánykészletek pótlá-
sára melyik alkalmasabb; Jadovitj hadnagy pedig, aki megfigyelőként
szintén jelen van az ERF-eken, kiváló minőségű koktélt szokott keverni
repülőgépolajból, denaturált szeszből és karamellizált keményítőből.
Utóbb egy kakas farktollait is kitépdeste, és dísznek berakta a koktélos
bögrébe, mert állítólag a koktél két angol szóból van összetéve: „cock”
annyi, mint kakas, „tail” pedig annyi, mint fark, vagyis „cocktail”
annyi, mint kakasfark.

Újra meg újra meggyőződhetünk róla, hogy a repülőgépolajtól
még a kakasfark is úgy lecsúszik a torkunkon, mint a gazdasági fej-
lesztéshez előírányzott számadatok.

Az egyik ERF-en arról értesültünk, hogy Pesten, az Andrassy úti nyi-
lasházban megkezdte működését a demokratikus politikai rendőrség. Egy
másik ERF-en meg arról, hogy Állóvízben, a kommunista párt nagygyűlésén
Mrázik elvtárs a mi kis köztársaságunkat az úgynevezett Sarlói Köztársasággal
hasonlította össze, mondván: mindkettő egyformán törvénytelen, és mind-
kettő egyformán életképtelen.

Na persze! Ezzel – meglehet, akarata ellenére – Mrázik elvtárs elis-
merte, hogy az önálló Hömpölyzug egy újabb sarlói-kalapácsi államképződ-
mény! Másfelől azt is kimondta, hogy a sarlói forradalmárok, bárkik legyenek
is, ugyanúgy az autonómia és az öngazgatás letéteményesei, akárcsak mi,
hömpölyzugi szabadságharcosok! Így érthető, hogy az olyan központosító
bürokrata, mint Mrázik elvtárs, személyes sértésnek tekinti a Sarlói Köztár-
saság pusztá fennállását is.

A Sarlói Köztársaságról annyit tudunk, hogy Milánó vármegye területén található, valahol fent, a Kárpátokban, és abban különbözik a Hömpölyzugi Köztársaságtól, hogy ők hegyi forradalmárok, mi pedig síkvidéki forradalmárok vagyunk. Ennél többet nem is akarunk tudni róluk, mert

76 Milánó vármegye éppen olyan távol esik tőlünk, mint Állóvíz, vagy Székesfehérvár, vagy a Déli-sarkvidék.

Egyetlen olyan személy van Hömpölyzug polgárai között, aki az ERF-ektől függetlenül is hallgathat rádióadásokat, ez pedig Najmán. Ő tetszőleges adásokat foghat bármely időpontban, és ezt nem is titkolja, minthogy Mátrai utólagos jóváhagyását is elnyerte hozzá. A szájüregében, a bal felső hetes őrlőfogban van egy különleges tömés vagy plomba, amelybe miniatűr csövek és áramkörök vannak beépítve, és ő ezt használja rádiókészüléknek. Látjuk az arcán, amikor a nyelvével felnyúl a bal felső heteshez, egy kicsit megböki a plombát, és már indul is az adás. Úgy vettük észre, hogy még váltogatni is tudja a rádióadókat. Olyankor nem bökdösi, hanem simogatja a nyelve hegyével a bal felső hetest, hol vízszintes irányban, oda-vissza, hol meg körkörösén, az óramutató járása szerint.

Most Londont hallgatja, most éppen Stockholmot, most inkább Helsinkit. Gyakran hallgatja a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, és még gyakrabban az Ideiglenes Kormány rádióját, a Debrecen Hangját, amely egy szovjet katonai teherautóra van telepítve: a stúdió a vezetőfülkébe, az adó-állomás a platóra.

Ha sokan vagyunk Najmán körül, néha előfordul, hogy hosszas könyörgés után kitátja a száját. Olyankor finom, halk cincogás hallatszik a szájüreg bal felső sarkából, de mi nem hagyjuk magunkat megtéveszteni: tudjuk, hogy valójában erős, bátor személyiségek mennydörgő harsogása csapja meg fülünket. Néha szavakat, sőt egész mondatokat hallunk, és órákig elvitatkozunk rajta, mit is jelentenek.

Legutóbb, amikor újabb hírekre sóvárogva lestük Najmán tágra nyílt szájában a dohányzástól kissé megsárgult fogakat, egy erőteljes bariton cincogva bejelentette, hogy a belügyminiszter kiadott egy rendeletet az internálásról. Tisztán hallottuk, hogy az internálandó személyek kilétéről a rendőrség politikai osztálya dönt. Ő, a P. O. dönti el, kik azok a fasiszta vagy reakciós egyének, akiknek cselekvési és mozgási szabadsága hátráltatja fiatal demokráciánk fejlődését. Erre a döntésre bírói eljárás nélkül kerül sor, és éppen ezért fellebbezést sem lehet benyújtani ellene. Szó esett az internálás időtartamáról is. Azt még hallottuk, hogy „hat hónap”, de azt már nem, hogy ez a *leghosszabb* vagy a *legrövidebb* kiszabható idő.

Ezen addig vitatkoztunk, amíg rá nem jöttünk, hogy mindegy, leghosszabb-e vagy legrövidebb. A mi kis fasisztáink és reakciósaink már jó helyen

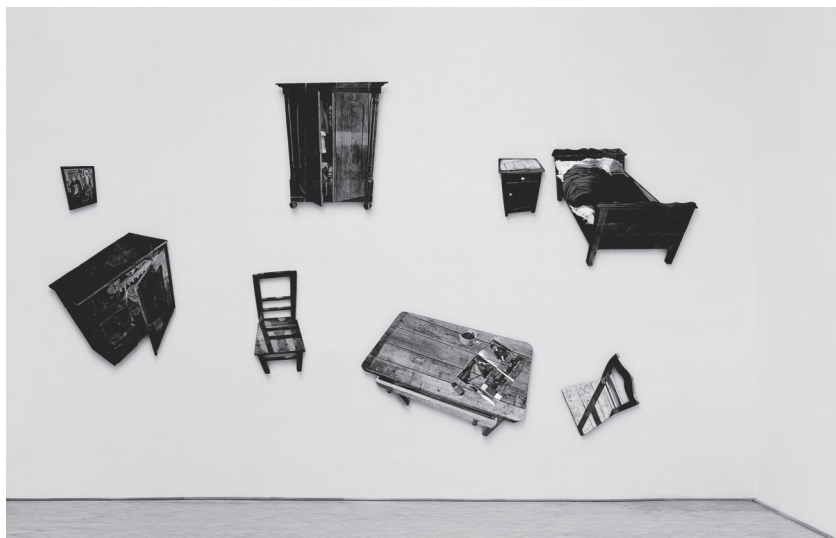
vannak. Nekünk már van saját, szabad és önálló internálótáborunk a városháza pincéjében, ahol a leghosszabb és legrövidebb időtartamok tökéletesen fedik egymást.

Új Forrás 2014/10 – Márton László: A nagyvilág hírei
(regényrészlet)

kő/fa

a város nem néma nyáron,
míg él és nő. amíg mozdul.
alatta üreg a gyomra, abban
nyikorog fa és kő. a város
pallóba kőgyökérzet, erek
és véset. ettől és erre terjed,
lassul. nem végig, nem végleg.
fa nő kőből, kőből levél.

monstrum13

torka felfúvódott, felső ajaka egyenes, az alsó teknős. ajaki együtt csőrszerűk. a földhöz első, szájas felén csatlakozik, szájas feléből gyökerek nőnek. szárai csupaszok, vagy pikkelyesek, törzse tojáskerek, repedéses. szárai középtájt törzsébe futnak, körülötte megbillen az erdő. kapaszkodik belé a rohanásban.

élő/fal

az ablak északnak néz. az erdő
felett otthagyt lakóautó. falán
felirat, zöldre mázolt fala fából.
fekvése északi fekvés. az erdő
felett befejezett mondat, élő
medvék. élő medvék. egyik
oldalad mohás, északnak indulsz.

Reginának hívnak. Azért hívnak így, mert a szüleim így neveztek el. Anyu és apu a szüleim. Anyu szerint szépséges kislány vagyok, és apu szerint is.

Szűcs Balázs Péter 81

Egy nagyváros szűk utcájában élünk, s a családom olyan, mint a többi család az utcában. Nem nagy és népes a családkunk, anyával, apával és egy hűséges kutyával élünk egy magas ház második emeletén.

Mindenem megvan, szép ruhák, játékok, egyebek.

Valamivel alacsonyabb termetű vagyok, mint a többi kislány. A szüleim szerint azon nem lehet csodálkozni, hogy nem keresem a fiúk társaságát, de az már különösebb, hogy a lányokkal sem töltök együtt túlzottan sok időt. Az iskolában a szüneteket szeretem a legkevésbé. Leginkább egyedül szeretek lenni, a hosszú folyosókon sétálni, a konyhában üldögélni, vagy korán reggel a vöröslő napot figyelni, amint épp felkel, lassan, méltósággal. Szeretek az okos kutyákkal játszani.

Az emberek nagyra tartják a fegyelmezettséget és a szelíd viselkedést kiváltképpen dicséretesnek tartják. Én pedig fegyelmezett vagyok és szelíd. Anyu és apu megtanítottak rá, hogy figyelmes és kedves legyek, és én az is vagyok, olyan lány, aki ha azt hallja, hogy az iskolában egy osztálytársa megbetegedett, azonnal meglátogatja. De nem maradok ott sokáig.

Nagyon szeretem a fákat és a felhőket, de félek a madaraktól. A fák szépek, a felhők kedvesek, de a madarak furák. Én pedig mindentől félek, amit furának tartok.

Régebben annyira szerettem a meséket és történeteket, hogy minden reggel három mesét kellett nekem felolvasni, este pedig négyet, lefekvés után. Amióta megtanultam olvasni, már magamnak olvasok. Legjobban a tündérekről szeretek olvasni, mert a tündérek jók. A kedvenc tündéremnek hosszú fekete haja, kék köpenye, megnyerő tekintete és különösen rokon-szenves mosolya van.

A tündéreken kívül a varázslás is érdekelt még. Szeretnék megtanulni varázsolni, hogy tudjam, hogyan kell egy dologból valami mást csinálni, mondjuk, hogy hogyan lehet labdává változtatni egy sapkát. És ez anyunak is tetszene. Meg apunak is.

De most mennem kell, mert sétálni megyünk, s a kutyát is visszük. Remélem, ma is sok felhő lesz az égen. Most indulok.

MŰVELTSÉG

Anyu és apu megkérdezték, hogy mit tanultunk ma az iskolában.

82 Azt válaszoltam, hogy megtanultuk, „hogya a szabadság elképzelt állapot, melyben lehetőségeink még véletlenül sem korlátozottak. Hogy a demokrácia a legjobb államforma, melyben ideális emberek ideálisan kormányozzák ideális életük minden területét. Hogy a felelősség a felnőttésség jele; annak elismerése, hogy tetteinknek esetleg még következményei is lehetnek. Hogy az ízlés iránytű, melyet az érzékelés birodalmában használnak. Hogy a hűség ragaszkodás és elköteleződés, még akkor is, amikor jobb ajánlatok is volnának. Hogy a lelkiismeret belső hang, melyet a legtöbb ember sikeresen nyom el annak érdekében, hogy inkább azt tehesse, amit hasznosnak vél. Hogy a morál az etikától eltérően nem az elvárt cselekedetek rendszere, hanem az erkölcs vállalt személyessége. Hogy a változás az egyetlen állandóan meglévő dolog a világegyetemben. Hogy az intelligencia a felfogóképesség, az értelem és az ész igen szerencsés és különösen ritka találkozása. Hogy a műveltség a tanult társadalmi rétegek tájékozottsága.”

Erre anyu és apu azt mondták, hogy „jóllehet a műveltség fogalma nem választható el egészen a civilizáció, illetve a kultúra – ugyancsak sűrűn változó – fogalmaitól (az utóbbi esetében elég csak arra utalni, hogy az hol a földművelésre, hol a lélek, illetve a szellem művelésére, hol pedig, miért is ne?, egy nép életmódjára vonatkozott), de azoktól alapvetően el is tér, mivel a műveltség nem a közösségi tudástermelésre, hanem sokkal inkább az egyén által birtokolt szellemi horizont meglétére vonatkozik – természetesen mindig egy jól körülírható társadalmi kereten belül.

Akadnak olyanok, akik tudni vélik, hogy az olvasottságon és képzettségen alapuló klasszikus műveltségesszmény leáldozásával sokat veszített az emberiség, bármit is jelentsen ez.

Mások viszont erre kapásból azt felelik, hogy a kései modernitás időszakában nem beszélhetünk többé ‘a műveltségről mint olyanról’, mivel a műveltség fogalma elkerülhetetlenül viszonylagossá vált, s hogy egy globális és multikulturális világban sokféle hagyománnyal és szellemi értékkel kell számolni.

Aztán vannak, akik a műveltséget továbbra is stabil és definitív szellemi képződményként gondolják el, s minden attól eltérő, azzal nem egyező műveltségi képletet és jelenséget egyszerűen a műveletlenség kategóriájába sorolnak.

Amire mások azt mondják, hogy ez a műveltség elitista koncepciója, amit csak azok támogatnak, akik úgy vélik, hogy a műveltség végső soron nem más, mint a tanult társadalmi rétegek tájékozottsága – holott a műveltségnek ez a kizárólagos felfogása már régen elavult, ráadásul kirekesztő is, s csupán a társadalmi különbségek fenntartására szolgál, ami egyáltalán nem *fair*.”

A MESTER ÉS A TANÍTVÁNY

Mesteremnek, Faludy Györgynek

ÚJÉVI SZONETT FALUDY GYÖRGYNEK

Gondolataim szanaszét szaladtak;
épkézláb mondat elő nem került
és megértem mért fázom legbelül,

bár a zord fogak odakint harapnak.
Ablakodhoz mentem s néztem a Dunát,
mely házad lábánál imádkozik
nap mint nap és szinte kínálkozik,

hogyan hátán vigyen az ó év után.
Nem hajózhat szél! biztosan élveznéd
aggodalmadat és ahogy nézlek;
Kharon ladikját tán meg is lékelnéd:

féljen ő Tőled! Mindenek okán
s főképp: megszerettelek és kérlek,
mint barátot; maradj velem soká.

*(Budapest, Szent István Krt. 2.
1998. december 31. – 1999. január 1.)*

HOGY MESTEREM...

84 ...hogy mesterem házából kirúgott,
vakon botorkáltam sötétedésig:
fények, parlament – valami húzott

oda; a parton Attilát fürkészik:
szimpatikus ifjú pár – oroszok,
megálltam, de mégsem vették zokon,
nem zavarok tán: az alkotást nézik

s a fiú fényképezőgépet vesz ki
táskájából; Who is it? Ejj', mit is
kérd? orosz t s angolt sem tudok: this is
a very big Hungarian poetry¹,

makogom. A lány leül, fogain
mosoly s keze simít egy másodpercig
a bronz ernyedten csüngő ujjain...

(Budapest, 2002. május 23-25.)

Száll az időm, ha veled lehetek, de e messzire tűnő
alkony a múltba merül életed árnyai közt.

NEM BÚCSÚZOM

...megtanítottál, hogy megalkossam
önmagam, hogy sose rivalizáljak,
de tűrjek; soha ne panaszkodjak

és mint búza, az ocsúból – kiváljak.
Szóltál: „Merj élni és írj meg mindent!
kutasd az embert, hanyagold Istent!...”
...s most szép hajad a Sztűx szele cibálja.

Betegeskedtél – kellett a támasz,
házasságod mégis, mint a pofon ért
s összeveszttem veled Eric Johnsonért...
Bárcsak befogtam volna a számat.

Üzenetrögzítődre tökrészen
üvöltöttem... s jaj, hogy mit!... És fájtam
tőle évekig – hasztalan bántam;
vágytalak s előled bújtam félszegen.

Végül nagy sokára, hogy új könyved
dedikáltad: félelmeimtől fúlva
eléd térdeltem – s kezet fogtunk újra.
Tudtad: így segítesz a legtöbbet.

Nekem illenék leginkább téged
szép szavakkal búcsúztatni és útra
bocsátani, de – nem vagyok képes...

(Budapest, 2006. szeptember 5.)

TÖREDÉK

86 – *Kilencvenhat szótag Faludy Györgynek –*

...s még mindig itt áll az asztalomon,
számítógépem mellett s várja, hogy
Rád emlékezve meggyújtsam végre
amint azt illik, ám halogatom:
réges-rég elmúltott Mindenszentek
és elmúlt már Halottak Napja is...
Tőlem csak néhány metró s villamos
megálló a Fiumei úti
sírkert, hol nyugszol s nem tudom mégsem
kivinni a mécses...

(Budapest, 2006. november 10.)

¹ Helyesen angolul: ...he was a great Hungarian poet...

1969.03.06-án születtem Budapesten. Születésemtől négy vagy öt éves koromig állami gondozásban, majd ezután közel egy évig megbízott nevelőszülőkhöz kerültem. Mivel ők már ekkor igen-igen hajlott korúak voltak, ezért 1975 nyarától 1984 nyaráig az abonyi József Attila Nevelő Otthonban nevelkedtem, és ott végeztem el az általános iskolát is.

Sárközi László 87

ÖNÉLETRAJZ

1984-ben Szabad-szállásra mentem, a Gépjármű-technikai Tiszthelyettes és Szakmunkásképző iskolába. Tanulmányaim ideje alatt mindvégig a tiszthelyettes képző kollégiumában laktam.

1987.07.25-én hivatásos tiszthelyettes hallgatói állományba vettek, és elkezdődött a tényleges katonai szolgálatom.

1988.02.29-én fegyelmi okból elbocsátottak a hivatásos állományból, és mellékbüntetésből a sorkatonai szolgálat újbóli letöltésére köteleztek, a szentendrei Kossuth Lajos Katonai Főiskolán. A főiskolán a kiszolgáló századba osztottak be. Szolgálati időm alatt, parancsnokom engedélyével, egyéni felkészülést folytattam, önként lejártam dolgozni a csapatjavító műhelybe, beszereztem a szükséges tankönyveket, felkészültem, majd 1988.07.19-én sikeres szakmunkásvizsgát tettem Szabadszálláson, volt iskolámban, utána pedig – még szolgálati időmben, és újra csak parancsnoki engedéllyel – beiratoztam a szentendrei Móricz Zsigmond Gimnázium Szakmunkások Középiskolájának levelező tagozatára, ahol is leszerelésemig elvégeztem az első évet.

1989 nyarán leszereltem.

1989.10.05-ig a szentendrei kenyérgyárban dolgoztam segéd munkásként, állandó éjszakai műszakban. Nagyon-nagyon jól kerestem akkoriban, de az éjszakázás a tanulmányaim rovására ment, ezért átjelentkeztem a szentendrei betongyárba – rosszul kerestem, de tanulhattam. Pékségédként és betonipari segéd munkásként is, a betongyár munkásszállóján laktam, és közben mindvégig folytattam a tanulmányaimat.

1991.06.21-én sikeresen leérettségiztem. Utána rögtön felvételiztem az ELTE BTK Népművelés szakára, de nem vettek fel. Ezért Szentendrén maradtam, és a betongyárban dolgoztam tovább. Már középiskolai tanulmányaim első éve alatt elkezdtem verseket írogatni, és a verseimet még 1989-ben elküldtem Faludy Györgynek, akinek Test és Lélek című világirodalmi antológiája a katarzis élményével hatott rám. Választ akkor nem kaptam, ezért abbahagytam a versírást.

1991.12.10-én elhagytam a betongyárat. Nem bírtam elviselni a kisvárost, és az unalmat, sem azt hogy nem tudnak alternatívát kínálni az életproblémáim megoldására. Felmentem Pestre és három napot a nyugati pályaudvaron éjszakáztam, és ingyenkonyhákra jártam.

88 1991.12.13-tól a BP. VII. kerületi Damjanich u. 50 alatti Ifjúsági Otthonban laktam. Ezt a szállást a nevelőotthonokból kikerült fiatalok számára a főváros tartja fenn. Közben elhelyezkedtem és

1992 januárjától a Gellért Szálloda sörözőjében dolgoztam feketemo-sogatóként. Itt mintegy félévet dolgoztam, meg volt ugyan az élelmem, de rosszul kerestem, ezért

1992. 06. 01-én felmondtam a szállodában. Nyáron különféle alkalmi, be nem jelentett munkákból éldégteltem majd

1992. 08. 16-tól a fővárosi GYIVI 2. Sz. Átmeneti Fiú Nevelő Otthonában gyermekfelügyelőként alkalmaztak, mivel volt érettségim. Mintegy két és félévig voltam ott szolgálatban, közben az új hivatásomból szakvizsgát is tettem. Hogy több pénzt keressek, elvállaltam az otthon raktárosi teendőit is. Nagyon kevés pénzt tudtak fizetni érte, de a munka főfoglalkozású raktárost kívánt volna. A gyermekfelügyelői teendők és az egyre nehezebbé váló raktárosi munka elfárasztottak szinte minden szempontból.

1995 februárjáig láttam el ezt a feladatot, majd felmondtam a nevelő otthonnak. Ezután pár hónapig az Ügetőn dolgoztam segédlovászként, de ott sem kerestem jól, viszont a versenylovak igényelték az egész napos törődést. Elfáradtam, és itt is felmondtam, nyáron feketemunkákat végeztem, de ősztől az Köztemetőben alkalmaztak kapuőrként. Közben túlléptem azt a korhatárt, amivel már nem lakhattam a Damjanich utcai Ifjúsági Otthonban tovább. A Köztemetőben kihúztam a telet, de máig sem tudom megmondani, hogy miért kaptam ott a fizetésemet. A nyugdíjasoknak való állás nem tett boldoggá, sem a kevés kereset, ezért tavasztól kiléptem, és újra csak fekete munkákat vállaltam. Ezen idő alatt először a kőbányai Gránátos utcai átmeneti szálláson laktam, majd annak megszűnése, illetve átalakítása után a Könyves Kálmán körúti, ma már lebontott szálláson laktam. A véletlen és a szerencse úgy hozta, hogy egy alkalommal elvetődtem a XI. kerületi Major utcába, a Fiatalok Önsegítő Egyesületébe egy vacsora alkalmával és ott megismerkedtem a Fiatalok Önsegítő Egyesületének a vezetőivel, akik felvettek a szállójukra. Itt is alkalmi munkákból és jövedelempótló támogatásból éltem egy ideig. Közben könyvtárakba jártam, olvastam, és sokat művelődtem. A könyvtárakban ért meg bennem a gondolat, hogy újra meg kellene próbálnom bejutni egy felsőoktatási intézménybe, hogy tovább tudjam képezni magamat. Ezért

1997 nyarán felvételiztem és sikeres felvételi vizsgát tettem a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának, művelődésszervező

szakára, levelező tagozaton. Közben a Fiatalok Önsegítő Egyesületének szállóján éltem. Talán éppen a tanulmányaim hatására, visszatért a kedvem a versíráshoz, és elkezdtem újra alkotni – először még csak az asztalfiókom számára.

1998-ban felvételiztem, és felvételt nyertem a Romaversitasba, ebbe az Európában teljesen egyedülálló tehetséggondozó programba. 89 Itt kérni lehetett egy tutort, mestert, aki kifejezetten csak egyedül velem foglalkozik, tanít és figyeli a fejlődésemet. Mesteremnek Faludy Györgyöt kértem fel, aki elolvastván a neki elküldött verseimet, azonnal magához kéretett, és elvállalta a tanításomat. A Nyugat Nemzedékében nem egyedülálló példa, hogy a költők felkarolják a tehetségeket. Nem kevesebbet értem el ezzel a húzással, mint azt, hogy a világirodalom egyik leghatalmasabb költőjének én vagyok az egyetlen-egy tanítványa az egész világon, és mesterem által pedig, egyenes folytatása, és egyben az egyik legutolsó képviselője lettem a Nyugat Nemzedékének.

1999–2000-es tanévet szociális okokból halasztani kényszerültem. Ekkoriban kollégiumokban, és más hajléktalan szállásokon laktam. Közben publikáltam az Ezredvégben, a Lyukasórán, vidéki irodalmi lapokban, egyetemi lapokban, a jelesebb roma lapokban és a Fedél-nélkülben is. Kiadtam első kötetemet a „Belső Világ”-ot, amely egy szonettkoszorú. Tagja lettem a Nagy Lajos Irodalmi és Művészeti Baráti Társaságnak. A társaság titkára, Szerdahelyi István akadémiai doktor vállalta a további irodalmi tanításomat, mert idősebb mesterem egyre kevesebb időt tudott rám szakítani. Felolvasó estet és könyvbemutatót tartottam a Fészek Művészklubban, amelyre ellátogatott Dr. Dávid Ibolya, az akkori igazságügy miniszter is. Közben tagja lettem a Dr. Szepes Erika által vezetett fiatal költők társaságának is, akik az ELTE bölcsészkarán tartják az összejöveteleiket. Közös antológiát is kiadtunk 2001-ben, amelybe az én verseimből is sokat válogattak. A Vörösmarty Mihály országos és határon is átívelő versíró pályázaton első díjat és serleget nyertem „Életérzés” című versemmel, és harmadik lettem a Falvak Kultúrájáért Alapítvány által kiírt országos versíró versenyen „Hajnszonett” című hexameteres szonetttemmel.

2003. 06. 10-én sikeres államvizsgát tettem, és megvédtem a diplomámat a Pécsi Egyetemen. A diplomamunkám tárgya a hajléktalanság volt. Címe: „Fiatal hajléktalanok jövőképkutatása”. Németh György szociológus volt a külső konzulens, aki véleményezte a szakdolgozatomat, és véleménye szerint az egész főiskola legkiemelkedőbb és legszebb szakdolgozata az enyém volt. A szakdolgozatomra jelest kaptam, és a szóbeli védésem is jeles lett. Tervezem, hogy a dolgozatomat egyszer kiadom kötet formájában is.

2003 őszétől 2004 januárjáig részt vettem a Független Média Központ egy éves újságíró gyakornoki képzésében. Gyakornokként már cikket írtam,

amely meg is jelent a Magyar Hírlapban és a Kethano Drom roma újságban. Média gyakornoki időm alatt, 2003-ban, felkérést kaptam a Pécsi Egyetemtől egy irodalmi felolvasás megtartására. Nem régebben több irodalmi pályázatot is beadtam, mert szeretném megjelentetni az eddig írt majdnem összes versemet, és a jövő évben is szándékozok még kiadni minimum három kötetet. 2004-ben beválogattak a Barrus Kiadó gondozásában megjelent Alkonyzó című hajléktalan művészek antológiájába. Felolvasásokat tartottam, többet magammal, ebből a könyvből a Művészetek Völgyében és Sziget Fesztiválon is.

2005 tavaszán a Pilisvörösvári székhelyű Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) támogatásával megjelent második kötetem, „Dedikáció az örökkévalóságnak” - címen.

2005 július 7-én este leütöttek Csepelen és lebénultam. Az Orvosi Országos Rehabilitációs Központban ápoltak, majd a BMSZKI Dózsa György úti szállójának kórház részlegében.

2006 június 1-én felvettek a Mozgássérültek Állami Intézetébe, további rehabilitáció céljából.

2006 nyarán a kanadai székhelyű Kaláka.com internetes irodalmi portál és tulajdonosa, Kaskötő István támogatásával megjelent elektronikus formában harmadik kötetem, a „Csikágó”.

2007 szeptember elsejétől december végéig, alkalmi munkamegbízással, újságíróként elhelyezkedtem a Fedél Nélkül újságnál.

2008 tavaszán a Muravidék Baráti Körrel közösen újra pályázatot adtunk be az NKA-hoz, hogy a „Csikágó” szonettciklust tényleges könyv formájában is megjelentethessem.

CURRICULUM VITAE

Szalontai Tündének

...az anyám öngyilkos lett Kalocsán,
a börtön szartól bűzölgő budiján:
lopott, hogy enyhíthessen nyomorán

és vegetálni tudjon, mert ha kívár,
éhen döglük ő is, meg az apám
is, ki nem lelt már békét, sem hazát,
mióta elvitték lovait... s cigány

nemigen kapott munkát. A családom
apám okolta és kizavarták
oda, hol az agyagot kaparják
a téglákhoz s ahol szikkad a vályog.

S már hivatalnokok sűrögtek körben,
meg rendőrök, akik ránk ügyeltek:
vitték anyám, épphogy megszülettem:
kevésen múlt, hogy nem a börtönben.

Gyűlölet gyűlik gyűrűzve haragom
mély medrében – bár pusztulnék inkább:
az állam nevelt, mint kommunistát,
akivé váltam, vagyok és maradok.

Másodrendű vagy – mondták és elhittem,
hogy a cigány mind tolvaj és koszos,
hogy nem érzi, ha folytatja a mocsok,
munkát kerül s nem tudja, mi az illem.

kővévált árnyékként kísért a kényszer,
hogyan bizonyítsak, de hogyan mit s kinek?
megadtam módját minden centinek,
ahogy mentem – s kevés volt az eléghez.

Magamba fordultam, mint egy aszkéta:
választ kerestem, de nem találtam,
idegen lettem, igaz barátoknak
ott maradt a könyv, a szó ajándéka.

És a szerelem alig érintett meg:
észre sem vett, vagy dagadó mellel
mentem el mellette, emelt fejjel,
mit számít már, hogy aztán falba vertem?...

...nem jó ez így, nincsen értelme sehogy:
a lét, ha csak panaszosan pislákol
eloltani való s aki bátor:
megteszi; mert aki nem él – sose volt.

Hogyan kell, beteljesítsem sorsom?
Családi hagyomány köt: másunk se volt...
Kardot kell-e ragadjak, vagy coltot?

(Budapest, 2006. november 13.)

KÖZJÁTÉK A LÁMPÁNÁL

...a lámpánál mankózik kalappal
kezében (fél lábára igényt tartott
sírja) s kérdőjellé vált alakkal

93

reménykedik: sárga Ferrari parkol
a vonalhoz – gazdája negyvenes,
bőrkabátos, a háta egyenes,
fél kezével a lány combjába markol:

a szőke cica alig huszonéves,
nem leplezi szemében az undort,
gránit arcán legörbül a rúzsolt,
villog a fehér kosztüm, nyakán fényes

ékszere. Messzi sötétlik róla,
hogy üres a léte és mindenféle
értelemben beleült a jóba...

ÚJÉVI KÖSZÖNTŐ

94 ...haladó világhoz csatlakoztunk
s hogy ábrázatunk mosolygásra húzzuk
a falakra reklámokat nyomtunk.

Nagy s apró dolgainkban csúszva-csúszunk,
dögszagú a légkör, vállunk súlyos,
pénztárcánk vékony, csak gondunk húsos
s testünkről már a nyolcadik bőrt nyúzzuk.

Időjósaink, kik sokat tanultak
s úgy tudják – mi vagyunk a haladó,
hatalmas habon hajrázó hajó...
a csípős bűztől káprázva vakulnak!

Augiász istállója lettünk,
a bélsár alatt az érték lapulhat
és folyton zabálunk s trágyát ejtünk!

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HÍRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők
JÁSZ ATTILA - Csendes Toll (főszerkesztő)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (felelős szerkesztő)

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ACSAI ROLAND (Indiáner-gyermekirodalmi rovat szerkesztője)
BÓDI LÓRÁNT (online szerkesztő)
SZŰCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat szerkesztője)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLEYI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MIKLÓSVÖLGYI ZSOLT
PAPP MÁTÉ
REICHERT GÁBOR
TURI MÁRTON

Tiszteletbeli munkatársak
BUJI FERENC
FÖLDES LÁSZLÓ HOBO
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626
E-mail: info@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.